

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2014–2016

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Adriana Zatloukalová

**Tvorba naučných stezek se zaměřením na Židovské
památky**

Praha 2016

Vedoucí diplomové práce: JUDr. PhDr. René Petráš, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER FULL-TIME STUDIES

2014-2016

DIPLOMA THESIS

Adriana Zatloukalová

Creation of nature trails, focusing on Jewish monuments

Prague 2016

Diploma Thesis Work Supervisor: JUDr. PhDr. René Petráš, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 25. května 2016

Adriana Zatloukalová

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce JUDr. PhDr. René Petrášovi, Ph.D. za vstřícnost, rady a doporučenou literaturu. Velké poděkování patří PhDr. Aleně Káňové, bez které by má diplomová práce nemohla vzniknout. Děkuji jí za její ochotu, čas a znalosti, o které se se mnou podělila.

Anotace

Diplomová práce se zaměřuje na tvorbu naučných stezek se zaměřením na židovské památky. Nejdříve jsou uvedeny základní definice a rozdělení naučných stezek. Dále následuje metodika tvorby nové naučné stezky. Analytická část práce také popisuje naučné stezky zaměřené na židovské památky v Boskovicích, Třebíči a Mikulově. V praktické části je provedena analýza nabídky turistického regionu Břeclavska podpořená SWOT analýzou. Návrh nové naučné stezky je podložen rozhovorem, anketami, dotazníkovým šetřením a komentovanou prohlídkou břeclavského židovského hřbitova. Samotný návrh je tvořen trasou a jednotlivými zastaveními naučné stezky, která prochází Břeclaví, Lednicí a Podivínem.

Klíčová slova

Břeclav, Břeclavsko, Lednice, naučná stezka, naučná stezka po židovských památkách, Podivín, tvorba naučných stezek, židovské památky.

Annotation

Diploma thesis is focused on the creation of nature trails, focusing on Jewish monuments. First are the basic definition and classification of nature trails. Followed by methods of creating a new nature trail. Analytical part also describes the nature trail focused on Jewish monuments in Boskovice, Třebíč and Mikulov. In the practical part is an analysis of the supply of tourist region Břeclavsko supported by SWOT analysis. Designing a new nature trail is supported by an interview, surveys, questionnaire research and a guided tour of Břeclav Jewish cemetery. The proposal itself is made up of the route and single stops of the trail, which pass through Břeclav, Lednice and Podivín.

Keywords

Břeclav, Břeclavsko, creation of nature trails, Jewish monuments, Lednice, nature trail, natural trail of Jewish memorials, Podivín.

Obsah

ÚVOD	9
1 NAUČNÉ STEZKY	11
1.1 Diferenciace naučných stezek dle typu výkladu	13
1.2 Diferenciace naučných stezek dle délky a tvaru	14
1.3 Diferenciace naučných stezek dle zaměření a tématu	16
2 METODIKA TVORBY NAUČNÝCH STEZEK	18
2.1 Postupy pro zpracování projektu nové naučné stezky	18
2.2 Značení naučných stezek	20
3 NAUČNÉ STEZKY ZAMĚŘENÉ NA ŽIDOVSKÉ PAMÁTKY V ČR....	22
3.1 Naučná stezka v Boskovicích	22
3.1.1 Zastavení naučné stezky v Boskovicích	23
3.2 Naučná stezka v Třebíči.....	27
3.2.1 Naučná stezka Po stopách opatů a rabínů	27
3.3 Naučná stezka v Mikulově.....	30
3.4 Zastavení naučné stezky v Mikulově.....	30
4 PRAKTICKÁ ČÁST	33
4.1 Analýza nabídky turistické oblasti Břeclavsko.....	33
4.1.1 Primární nabídka Břeclavska.....	33
4.1.2 Sekundární nabídka Břeclavska	35
4.1.3 SWOT analýza nabídky turistické oblasti Břeclavsko	36
4.2 Rozhovor s PhDr. Alenou Káňovou a anketa	39
4.3 Výsledky dotazníkového šetření	41
4.4 Pilotní procházka Kuffnerovi naučné stezky po židovských památkách .	43
5 PROJEKT NOVÉ NAUČNÉ STEZKY	45
5.1 Popis trasy naučné stezky	45

5.2	Zastavení naučné stezky	47
5.3	Doplňující informace k projektu naučné stezky	65
	ZÁVĚR	67
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	70
	SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK	77
	SEZNAM PŘÍLOH.....	I
	PŘÍLOHA A – Rozhovor historičkou a etnografkou PhDr. Alenou Káňovou....	II
	PŘÍLOHA B – Komentovaná prohlídka Židovského hřbitova v Břeclavi	V
	PŘÍLOHA C – Dotazník	X
	PŘÍLOHA D – Zakreslení NS v mapách	XXIV
	PŘÍLOHA E – Obrázky ke Kuffnerově NS po židovských památkách	XXVIII

ÚVOD

Výběr tématu mé diplomové práce ovlivnila účast na opravě a rekonstrukci židovského hřbitova v Lednici. Účastnila jsem se hledání náhrobků, které byly ukryté pod zemí, a také jejich vykopávání a očišťování. K náhrobku, který jsem vlastními silami našla a byla u jeho vytažení, jsem získala osobní pouto, které vedlo k mému zájmu o další židovské památky v blízkém okolí. Tím blízkým místem se stala Břeclav. Židovské památky Břeclavi jsou jedinečné, nikdy jsem se nesetkala s podobnými památkami a silným příběhem, který se k nim váže. Z utiskované židovské menšiny se některé rody vypracovaly až k šlechtickým titulům. Následně přišla nabídka účastnit se Specifického výzkumu pořádaného Univerzitou Jana Ámose Komenského ve spolupráci s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Tématem výzkumu byly naučné stezky a jejich tvorba. Formou naučné stezky bylo možné psát o židovských památkách Břeclavska a upozornit na jejich význam a atraktivitu.

Cílem této diplomové práce je zmapování naučných stezek zaměřených na židovské památky v rámci České republiky a tvorba vlastní naučné stezky, která by podpořila rozvoj cestovního ruchu ve vybraném regionu – v Břeclavsku. Hlavním cílem práce bude uvedení postupu pro vytvoření nové naučné stezky. Následně dle postupů vytvořit její vlastní návrh.

Zájem o židovské památky je poměrně vysoký, lze říci, že vyšší než odpovídá podíl Židů na obyvatelstvo v České republice. Hypotéza č. 1: Většina, zejména mladých lidí již židovskou památku navštívila a má zájem o další návštěvu židovských památek.

Naučná stezka má informovat o místě, kde se nachází a má „učit“ o dané lokalitě, ale je určena zejména pro širokou veřejnost, která ji navštěvuje v osobním volnu za účelem rekreace, proto by měly informace přinést i zajímavé poznatky, např. legendy a zajímavosti. Hypotéza č. 2: Zájem o naučnou stezku bude vyšší, pokud budou základní informace doplněny o legendy, zajímavosti či příběhy spjaté s danou lokalitou.

Pro vznik nové naučné stezky bude nastudována odborná literatura a následně provedena prohlídka již existujících naučných stezek, konkrétně v Mikulově a Třebíči. Následovat bude analýza nabídky turistického regionu Břeclavska, ve kterém by se nová naučná stezka měla nacházet. Analýza nabídky bude podpořena SWOT analýzou. Následným krokem je odborný polostrukturovaný rozhovor s PhDr. Alenou Káňovou,

bývalou ředitelkou břeclovského městského muzea a galerie. Rozhovor se bude týkat potenciálu a vhodnosti vzniku nové naučné stezky, ale i historických informací důležitých pro její vznik. Pro celistvost práce budou provedeny ankety a dotazníkové šetření. Dle výsledků z rozhovoru, ankety a dotazníkového šetření bude přizpůsobena finální trasa i informace obsažené v jednotlivých zastaveních naučné stezky. Dalším krokem bude nastudování literatury, která bude použita při vytváření textu na informačních tabulích jednotlivých zastavení naučné stezky. Informace získané z literatury budou podpořeny individuální komentovanou prohlídkou břeclovského židovského hřbitova a jeho blízkého okolí s PhDr. Alenou Káňovou. Komentovaná prohlídka bude zaznamenána na diktafon. Posledním krokem je pilotní procházka naučnou stezkou.

V analytické části diplomové práce budou uvedeny definice a historie naučných stezek v České republice. Dále bude popsáno rozdělení naučných stezek dle výkladu, délky, tvaru a zaměření. Následovat bude metodika tvorby naučných stezek. Posléze budou uvedeny naučné stezky zaměřené na židovské památky v České republice, konkrétně stezky v Boskovicích, Třebíči a Mikulově. Praktická část práce bude uvádět analýzu nabídky Břeclovska doplněnou o SWOT analýzu. Dále výsledky z rozhovoru, ankety a dotazníkového šetření. Dle získaných výsledků bude vytvořen vlastní návrh naučné stezky po Židovských památkách Břeclovi, Lednice a Podivína.

1 NAUČNÉ STEZKY

V této diplomové práci se budeme věnovat především naučným stezkám (dále jen NS), které lze definovat jako stezky zřizované na přírodně či kulturně zajímavých místech s turistickým značením. Pro NS je charakteristické vyznačování cest pomocí poučných tabulí, které obsahují důležité informace o místních atraktivitách (fauna, flora, historie apod.).¹ Tabule by měla splňovat i estetická kritéria, která by nenarušovala přírodní či historický ráz daného zastavení.²

První NS na území ČR byla otevřena ke Dnům ochrany přírody v roce 1965 v přírodní rezervaci Medník na Sázavě.³ NS Medník na Sázavě vede údolím řeky Sázavy a po svazích vrchu Medník. Dále informuje o zdejší fauně a flóře, ale i historii vodáctví a trampingu. První NS v ČR byla dlouhou dobu ve velmi špatném stavu. V roce 2009 byla základní organizací ČSOP 11/11 Zvoneček (Centrum ekologické výchovy Zvoneček) z Vraného nad Vltavou zrekonstruována do nové podoby.⁴ Avšak první amatérskou naučnou stezku na území ČR vybudoval Rudolf Kögler v roce 1941. Amatérská naučná stezka vedla poblíž městečka Krásná Lípa na území Českého Švýcarska. Během války NS zanikla, v roce 2006 se jí však podařilo obnovit.⁵

NS jsou jedním z výchovných nástrojů pro udržitelnost cestovního ruchu⁶. Jejich posláním je informovat a vychovávat její návštěvníky, nejen o atraktivitách daného území, ale i o jeho významu a možných hrozbách, pro jeho budoucí vývoj. Nejčastěji se setkáváme se zaměřením NS na přírodu a její ochranu. Jejich počet zaměření se však v současnosti velmi zvýšil. Více si uvedeme v dalších kapitolách této práce. Vzhledem

¹ ZELENKA, Josef a Martina PÁSKOVÁ. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Kompletně přeprac. a dopl. 2. vyd. Praha: Linde Praha, 2012, 369 s. ISBN 978-80-7201-880-2.

² UHRINOVÁ, Miriam a Josef ZENTKO. *Regional Studies Within the Context of Education*. Milan: EDUCatt - Ente per il diritto allo studio universitario dell'Università Cattolica, 2014, 160 s. ISBN 978-88-6780-082-7.

³ ČEŘOVSKÝ, Jan a ZÁVESKÝ, Aleš. *Stezky k přírodě*. 1. vyd. Praha: SPN, 1989. 145 s., [16] s. obr. příl. Praktické příručky pro učitele. ISBN 80-04-22378-8.

⁴ *Stezky.info: Průvodce po naučných stezkách a lokalitách v Praze a středních Čechách od Toma, Lucky, Vojty a Báry*[online]. 2010 [cit. 2015-10-26]. Dostupné z: <http://www.stezky.info/naucnestecky/ns-mednik.htm>.

⁵ MĚSTO KRÁSNÁ LÍPA. Město Krásná Lípa: Köglerova naučná stezka [online]. Krásná Lípa: Městský úřad Krásná Lípa, 2015, 2015 [cit. 2015-11-27]. Dostupné z: <http://www.krasnalipa.cz/index.php?menu=98>.

⁶ Udržitelný cestovní ruch umožňuje jeho účastníkům zajištění jejich potřeb, pomáhá rozvíjet dané území. Přitom nezatěžuje toto území na úrovni environmentální, sociokulturní i ekonomické. Pokud jsou všechny tyto úrovně šetrně využívány, dochází k dlouhodobému a hlavně udržitelnému cestovnímu ruchu.

k zaměření diplomové práce na židovské památky a jejich kulturu, budou pro tuto práci stěžejní NS kulturně-historické.⁷

NS by neměly pouze informovat, ale i vysvětlovat celistvost daného území. Vysvětlovat jeho návaznost na historii a poukázat, jaké by mohly být dopady jeho zničení. NS plní následujících třináct funkcí. Funkce informační vyplývá z výše uvedených textů. Informuje o sledované oblasti z hlediska atraktivit a hrozeb. Výchovně vzdělávací funkce rozvíjí a doplňuje informace. Spojuje nově získané informace s praxí. Poukazuje na vztahy mezi ekosystémy, či na vztah mezi člověk a přírodou. Vybízející funkce vybízí návštěvníky NS k aktivní účasti. Návštěvník navazuje citový vztah s daným prostředím, pokud ho sám navštívil, ne pokud si o něm pouze přečte a podívá se obrázky. Estetická funkce se zabývá krásou, buď přírody, nebo kulturně-historických památek, na které záměrně NS upozorňuje. Funkce motivační je nejlépe možné vysvětlit na příkladu NS Po stopách opatů a rabínů v Třebíči. Tato NS provádí po židovských památkách Třebíče a jako motivaci, aby si návštěvník prošel NS celou a seznámil se tak se všemi památkami spojenými s historickou čtvrtí, sbírá na označených místech razítka. Pokud nasbírá dostatečný počet razítek, získá na konci stezky překvapení.⁸ Propagační funkce, NS může upozornit a propagovat dané území a přilákat další návštěvníky. NS může návštěvníka zavést do míst, které by sám nenavštívil či dle informací z tabulí se může rozhodnout navštívit i další místa, která jsou s tímto místem spojená. Didaktická, nebo také poučná funkce učí způsobům i postupům při praktické ochraně přírody, či správného chování v přírodě nebo v blízkosti historické památky. Např. seznamuje s metodami práce státní ochrany přírody a památek.⁹ Objevitelská funkce, návštěvník je veden naučnou stezkou a může objevovat zajímavosti, které mu nabízí. Pokud je veden naučnou stezkou, nedostane se na místo, kde by mohl poničit přírodu, či památky. Ochranná funkce navazuje na funkci objevitelskou. Chrání přírodu a její obyvatele, ale také samotného návštěvníka, který by se jinak mohl dostat do nebezpečných míst pro něj samotného. Průvodcovská funkce jako taková znamená, že do jisté míry nahrazuje služby průvodce. Více informací související s průvodcovskou funkcí jsou uvedeny v podkapitole

⁷ FRIEDLOVÁ, Ludmila, SOUČEK, Zdeněk a Pavel KOCOUREK. Budování a využití naučných stezek. Praha: Propagační tvorba, 1991. 3-4 s. Praktická ochrana přírody. ISBN 80-85386-23-2.

⁸ *Visit Třebíč: Po stopách opatů a rabínů* [online]. 2011 [cit. 2015-11-09]. Dostupné z: <http://www.visittrebic.eu/po-stopach-opatu-a-rabinu/>.

⁹ FRIEDLOVÁ, Ludmila, SOUČEK, Zdeněk a Pavel KOCOUREK. Budování a využití naučných stezek. Praha: Propagační tvorba, 1991. 5-6 s. Praktická ochrana přírody. ISBN 80-85386-23-2.

zabývající se typy naučných stezek dle výkladu informací. Zpřístupňující funkce se týká hlavně přírodních NS. Vybudování NS v přírodě je často doprovázeno vybudováním chodníků, lávek, řetězů ve strmých místech a pozorovaten. Bez vybudování těchto chodníků či pozorovaten by daná místa mohla být pro návštěvníka zcela nepřístupná. Uspokojující funkce vyplývá z přirozené zvědavosti návštěvníka. Pokud ho NS dovede k zajímavému místu, chce se o něm dozvědět informace, které mu stezka nabízí buď formou informačních tabulí, nebo brožur. Poslední funkci je komplexní působení na návštěvníka. Na trasách NS se návštěvník dozvídá informace, které ve většině případů nejsou pouze z jedné zájmové oblasti. Návštěvník získává komplexní informace, které se skládají z historických, archeologických, vědeckých, astronomických a někdy i pouze zajímavých informací.¹⁰

1.1 Diferenciace naučných stezek dle typu výkladu

Prvním typem jsou NS s průvodcovskou službou. Tento typ NS je dnes velmi málo využívaný, spíše se pojí s exkurzemi, které vyžadují průvodcovský dohled. Průvodce v těchto případech nepodává jen výklad o daném místě, ale působí jako ochranný prvek, jak pro atraktivitu území, tak i pro samotné turisty. NS s průvodcovskou službou v praxi nalezneme na NS vedoucích do jeskyních komplexů či v národních rezervacích. Jako konkrétní příklad můžeme uvést NS pralesem Mionší, která se nachází v Moravskoslezských Beskydách.¹¹ V jiných případech jsou NS s průvodcovskou službou příležitostné nebo pouze v určité dny či po předchozí domluvě s organizací provozující NS. Procházení NS s průvodcem přináší výhody pro turistu.

¹⁰ KUNT, Miroslav a Miroslav EZECHEL. *Tvorba školních naučných stezek a jejich využití k EVVO a k udržitelnému rozvoji: Další vzdělávání pedagogických pracovníků škol a školských zařízení v oblasti EVVO a udržitelného rozvoje - CZ.1.07/1.3.48/01.0003*. 1. vyd. Mělník: Česká zahradnická akademie Mělník ve spolupráci s Aredit, 2012. 11 s. ISBN 978-80-87610-07-7.

¹¹ NS pralesem Mionší se nachází na okraji beskydského jedlo-bukovského pralesa. NS je okružní, seznamuje turisty se zdejší faunou a flórou, a je pouze pro pěší. Měří cca 7 km. Projít NS trvá cca 3 hodiny. Od roku 2014 došlo ke změnám, které povolují vstup na stezku pouze v doprovodu průvodce. Z NS byly v roce 2014 odstraněny veškeré informační tabule i turistické značení. NS je pro veřejnost otevřena od 1. června do 15. září. Kapacita exkurze je max. 25 lidí pro jednu skupinu. V jeden den jsou povoleny dvě exkurze. Služba průvodce je zpoplatněna. Cena návštěvy naučné stezky se pohybuje okolo 60 Kč za dospělého a 30 Kč za dítě.

¹² *Turistika.cz: Naučná stezka Mionší* [online]. 2015, 2014 [cit. 2015-10-27]. Dostupné z: <http://www.turistika.cz/vylety/naucna-stezka-pralesem-mionsi>.

Může se dozvědět více informací, aktualit a zajímavostí. Výklad může být přizpůsoben jeho věku či zájmu.¹³

Dalším typem jsou NS s kombinovaným výkladem. Jak vyplývá z názvu, NS kombinuje možnost si buď projít stezku s průvodcem, nebo si ji projít sám, bez doprovodu a výkladu průvodce.¹⁴ Tyto stezky mají turistické označení a jsou přístupné bez doprovodu průvodce, který však nabízí výklad s větším množstvím informací. Pokud návštěvník nechce služby průvodce, může si NS projít sám a informace se dozví z turistického značení, informačních tabulí či informačních brožur. Příklad pro kombinovaný výklad je CHKO Bílé Karpaty, která se nalézá mezi městy Hodonín, Uherské Hradiště a Zlín. Naučné stezky zde obsahují turistické značení a informační tabule¹⁵. Informační tabule také nesou QR kódy, díky kterým pomocí chytrých zařízení získáme obsáhlejší informace. Pokud by i to bylo málo, může si návštěvník objednat procházku po vybraných místech a stezkách s průvodcem¹⁶.

Posledním typem naučných stezek, a také nejvyužívanějším je tzv. samoobslužná NS. Samoobslužná naučná stezka je veřejně dostupná a turisticky označená. Na trase NS se nacházejí informační tabule či jiné informativní panely. Informace ke stezkám mohou být také obsaženy pomocí mobilních aplikací či tištěných brožur, které se dají buď zakoupit, nebo jsou k dostání na internetových stránkách organizace, která spravuje danou NS.¹⁷

1.2 Diferenciace naučných stezek dle délky a tvaru

NS můžeme jednoduše rozdělit dle délky a tvaru. Dle délky NS rozdělujeme do tří skupin, na krátké, středně dlouhé a dlouhé trasy. Krátká trasa měří cca do 5 km. NS je obsahově bohatá, jsou pro ni typické krátké rozestupy a časté zastávky a bývá okružní.

¹³ ČEŘOVSKÝ, Jan a ZÁVESKÝ, Aleš. *Stezky k přírodě*. 1. vyd. Praha: SPN, 1989. 142-143 s., [16] s. obr. příl. Praktické příručky pro učitele. ISBN 80-04-22378-8.

¹⁴ ČEŘOVSKÝ, Jan a ZÁVESKÝ, Aleš. *Stezky k přírodě*. 1. vyd. Praha: SPN, 1989. 145 s., [16] s. obr. příl. Praktické příručky pro učitele. ISBN 80-04-22378-8.

¹⁵ KUDYZNUDY.CZ: *CHKO Bílé Karpaty - louky plné orchidejí* [online]. Czechtourism, 27. 10. 2015 [cit. 2015-10-27]. Dostupné z: <http://www.kudyznudy.cz/Aktivity-a-akce/Aktivity/CHKO-Bile-Karpaty.aspx>.

¹⁶ VZDĚLÁVACÍ A INFORMAČNÍ STŘEDISKO BÍLÉ KARPATY, o.p.s.: *Procházky s průvodcem* [online]. 2015, 2015 [cit. 2015-10-27]. Dostupné z: <http://vis.bilekarpaty.cz/doc/prochazky-s-pruvodcem>.

¹⁷ ČEŘOVSKÝ, Jan a ZÁVESKÝ, Aleš. *Stezky k přírodě*. 1. vyd. Praha: SPN, 1989. 145 s., [16] s. obr. příl. Praktické příručky pro učitele. ISBN 80-04-22378-8.

Jako příklad lze uvést NS židovskou čtvrtí v Mikulově¹⁸. Tato NS měří cca 1,5 km a obsahuje 14 zastavení. Středně dlouhá trasa měří 5 -15 km. Stezka může být okružní, ale spíše bývá s výchozím místem a cílem. Zastávky většinou mají delší rozestup, než v případě krátké trasy, ale také mohou být obsahově bohaté. Poslední je trasa dlouhá, která měří přes 20 km a více. Takto dlouhé naučné stezky mohou být rozděleny do etap, které na sebe nemusí přímo navazovat. Většinou mají daný výchozí bod a cíl stezky, ale často si je může návštěvník procházet od konce, či z jiného libovolného bodu NS¹⁹.

NS jsou rozmanité i svými tvary, které návštěvník prochází. Nejzákladnější tvar NS je lineární. Tento typ tvaru má vstupní bod, ve kterém návštěvník získá úvodní informace o stezce. Návštěvník postupuje po informačních bodech trasy, až dojde k cílovému bodu, ve kterém NS opouští. Z hlediska dostupnosti je ideální, pokud jde stezka procházet oběma směry. Od konce na začátek. Mohou být také NS lineární s více nástupy na trasu. Tyto NS jsou nejčastěji připojené k jiným stezkám. Návštěvník se může v libovolném bodě připojit nebo odejít z NS. Druhým typem tvaru NS jsou tzv. okružní stezky. Ty mohou být ještě rozděleny na uzavřené a otevřené. Okružní uzavřené stezky Mají výchozí i cílový bod na stejném místě. Jednotlivé zastavení vedou v okruhu, který pak návštěvníky zavede zpět do výchozího bodu. Tento typ tvaru NS je vhodný zvláště v přírodě. Návštěvníci se snadněji orientují v prostoru a nemusejí hledat např. cestu zpět na parkoviště či na zastávky veřejné dopravy. Druhým typem tvaru jsou NS okružní otevřené. Jak již vyplývá z jejich názvu, nejsou uzavřené. Návštěvník může na NS vstoupit z libovolného bodu a také v libovolném bodě ji může opustit. Posledním typem tvaru jsou hvězdíkové NS. Jedná se o NS, které mohou být lineární i okružní. Jejich podstatou jsou odbočky z hlavní trasy, které poukazují na více zajímavých míst. Většinou jsou to doplňující zastávky, které mohou návštěvníci vyhledat, nebo mohou pokračovat dále hlavní trasou NS. Nejčastěji se jedná o vyhlídky, kdy je pak nutné se vrátit zpět na hlavní trasu.²⁰

¹⁸ Mikulov. *Město s vůní jihu: Naučná stezka židovskou čtvrtí* [online]. Město Mikulov, 2008, 2011 [cit. 2015-10-27]. Dostupné z: <http://www.mikulov.cz/turistika/aktivni-pobyty/pesi-turistika/naucne-stezky/detail/?contentId=81404>.

¹⁹ ČEŘOVSKÝ, Jan a Aleš ZÁVESKÝ. *Stezky k přírodě*. 1. vyd. Praha: SPN, 1989. 145 s., [16] s. obr. příl. Praktické příručky pro učitele. ISBN 80-04-22378-8.

²⁰ KUNT, Miroslav a EZECHEL, Miroslav. *Tvorba školních naučných stezek a jejich využití k EVVO a k udržitelnému rozvoji: Další vzdělávání pedagogických pracovníků škol a školských zařízení v oblasti EVVO a udržitelného rozvoje - CZ.1.07/1.3.48/01.0003*. 1. vyd. Mělník: Česká zahradnická akademie Mělník ve spolupráci s Aredit, 2012. 16-17 s. ISBN 978-80-87610-07-7.

Také se můžeme setkat s rozdělením dle trasové a časové náročnosti. Tato kritéria jsou však velmi individuální, proto prozatím nejsou stanovená jednoznačná kritéria k jejich určení. V případě NS v přírodě se nejčastěji uvádí převýšení trasy, nadmořská výška, druh cesty např. kamenná cesta, cesta pěšinami apod. Také se často uvádí dostupnost pro hendikepované návštěvníky NS. Časová náročnost je taktéž velmi individuální. Dospělí návštěvníci ve většině případů projdou naučnou stezku za kratší dobu než rodina s malými dětmi a prarodiči.

1.3 Diferenciace naučných stezek dle zaměření a tématu

NS rozdělujeme do tří zaměření na monotematické, polytematické s monotematickými zastaveními a polytematické s polytematickými zaměřeními.

Zaměření monotematické se věnuje jednomu tématu či jednomu cíli, ke kterému jednotlivá zastavení po celé délce NS vedou. Např. lesní NS se věnuje prostředí lesa, jeho rostlinám a živočišstvu. Při zaměření polytematickém s monotematickými zastaveními jsou během cesty podávány současně informace o více jevech, ale na každém zastavení je popisováno pouze jedno téma. NS se může skládat z neomezeného počtu témat, avšak je doporučováno téma zúžit pouze na několik vybraných, které se vzájemně propojují v daném území. Polytematické s polytematickými zastaveními, jsou takové NS, které na jednom zastavení obsahují více témat najednou. Jedná se nejčastěji o zastavení, která současně popisují provázanost jednotlivého zastavení a vazby mezi archeologií, ekologií či historií. Většinou tyto zastavení informují o komplexních a provázaných informacích, které je těžší vstřebat, ale přinášejí tak ucelený pohled např. na obec, kterou NS prochází a jejíž tématem je obec samotná, či je alespoň její součástí.²¹

Témata NS jsou velmi volná a mohou se vyvíjet s trendy současné doby. Většina z více než šesti set NS v ČR je věnována mnoha tématům. Přesto zcela převažují informace o přírodě²² a ekoturistice. NS mohou být také zaměřeny na historii a významné osobnosti. Mezi aktuální trendy patří NS zaměřené na děti, touto NS nejčastěji provází pohádková nebo historická bytost spojená s daným místem. Mezi další témata patří NS

²¹ ČEŘOVSKÝ, Jan a ZÁVESKÝ, Aleš. *Stezky k přírodě*. 1. vyd. Praha: SPN, 1989. 145 s., [16] s. obr. příl. Praktické příručky pro učitele. ISBN 80-04-22378-8.

²² ŠÍROVÁ-MOTYČKOVÁ, Kamila a ŠÍR, Jiří. *Naučné stezky: průvodce naučnými stezkami České republiky*. Olomouc: Rubico, [2009]. 191 s. Naše země. ISBN 978-80-7346-107-2.

zaměřené na české podzemí, lesnictví, rybářství nebo sklářství. S NS zaměřenými na přírodu a ekoturistiku úzce souvisí pojem geopark a geoturista. Geopark bychom mohli popsat jako cenné území, které nabízí jeho návštěvníkům informace o geologickém vývoji Země a ukazuje význam místního přírodního, kulturního a ekonomického rozvoje společnosti.²³ Geoturistu lze definovat jako uvědomělého návštěvníka, který respektuje místní kulturu, dbá na kvalitu a hloubku prožitku, přesto podporuje a váží si místní kultury i ekonomiky.²⁴ To co platí pro definici geoturisty by mělo platit i pro návštěvníky kterékoliv NS s jakýmkoliv tématem. Příklad NS, která se nachází v geoparku, můžeme uvést NS kolem Prachovického lomu.²⁵

²³ Více informací o geoparcích uvádí kniha SÍŤ EVROPSKÝCH GEOPARKŮ. Koordinační výbor, ERBAN, Vojtěch, ed., RAPPRIČH, Vladislav, ed. a ŘÍDKOŠIL, Tomáš. V Turnově: Muzeum Českého ráje ve spolupráci s Geoparkem UNESCO Český ráj, ČGS, 2008. 94 s. Sborník Muzea Českého ráje = Acta Musei Turnoviensis; 3. ISBN 978-80-254-3025-5 nebo www.narodnigeoparky.cz.

²⁴ *Dobrá praxe v udržitelnosti cestovního ruchu: recenzovaný sborník ročníku konference s mezinárodní účastí: Hradec Králové*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009- .

²⁵ GEOPARK ŽELEZNÉ HORY. *Geopark Železné hory: Naučné stezky* [online]. Železné hory: Společnost přátel Železných hor, 2015, 2015 [cit. 2015-11-27]. Dostupné z: <http://www.geoparkzh.cz/cs/geoturistika/informacni-centra/>.

2 METODIKA TVORBY NAUČNÝCH STEZEK

V této kapitole budeme uvádět definice, postupy a doporučení pro tvorbu naučné stezky. Nadcházející informace se budou více zaměřovat na tvorbu naučných stezek kulturně - historických, do které patří NS zaměřená na židovské památky.

Při výběru tématu NS musíme zohlednit, že nejde pouze o hmotné kulturní památky a atraktivitu. Je nutné zahrnout hmotné atraktivitu společně s její kulturou, historií a místními zvyky, neboli s nehmotnými kulturními památkami. I když se v této práci zabýváme hlavně kulturně – historickou tematikou, nelze vynechat přírodní dědictví dané lokality. Kulturní dědictví je totiž úzce propojené s přírodou, která jej obklopuje. Např. vzácné stromy a parky, jsou ve většině případů úzce propojeny s areálem zámku. Hrady by bez přírodních výhod (kopec, řeka) nejspíš ani nebyly v daném místě vybudovány.²⁶

Významný pojem při tvorbě NS je „krajina“. Krajinu lze definovat různě, např. dle oboru, ve kterém je zkoumána. Jinak bude znít definice pro archeologa, ekologa či historika. V české legislativě je krajina definována pouze v zákoně o ochraně přírody²⁷. Pro tuto diplomovou práci je důležitým pojmem krajinný ráz. Krajinný ráz shrnuje kulturní, historické a přírodní charakteristiky daného místa, které je, nebo by mělo být ochráněno, protože přináší danému místu, anebo regionu, kulturní, historické i přírodní hodnoty. Pokud zvážíme všechny tyto aspekty, které se vzájemně ovlivňují a propojují, je možné postoupit k dalším krokům tvorby NS.²⁸

2.1 Postupy pro zpracování projektu nové naučné stezky

První a zároveň jednou z nejdůležitějších fází, je výběr lokality. Dále je nutné zmapovat vybranou lokalitu a vybrat důležité atraktivitu, které budou pro NS stěžejní. Dle výsledků z mapování je nutné určit typ²⁹ NS. Určíme, zda bude NS samoobslužná,

²⁶ Dnes všechny významné zámky jsou obklopeny zahradami a parky. Např. Průhonický zámek, zámek Konopiště či Trojský zámek v Praze. Příklad hradu, můžeme uvést Karlštejn. Leží na vyvýšeném místě. Viditelný je však pouze z několika míst. I když jste v jeho blízkosti, viditelný je jen z několika úhlů.

²⁷ „část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky“, Zákon 114/1992 Sb. §3, o ochraně krajiny a přírody.

²⁸ WOITSCH, Jiří a Karolína PAUKNEROVÁ. *Metodika pro prezentaci sídelního a krajinného prostoru a kulturního dědictví prostřednictvím tvorby naučných stezek*. Plzeň, 2013. Západočeská univerzita v Plzni.

²⁹ Viz kapitola 1.1 Diferenciace NS dle typu výkladu, na str. 13.

s kombinovaným výkladem či s průvodcovskou službou. Po určení typu NS a stěžejních atraktivit, začneme vytvářet jednotlivá zastavení NS. Jako první zastavení zvolíme hlavní atraktivitu. Hlavní atraktivity jsou však velmi zřídka blízko sebe, či sami vytváří trasu. Proto je nutné najít a vybrat tzv. výplňová zastavení. Výplňová zastavení musí souviset, doplňovat či jinak dotvářet NS. Každé zastavení by mělo prezentovat prvky kulturního nebo přírodního dědictví. Po výběru stěžejních i výplňových zastavení, je vhodné začít s fází příprav.

Fáze příprav zahrnuje např. zmapování dostupnosti jednotlivých zastavení, zpracování literatury, záznamů v archívech, a také zda jsou žijící pamětníci, kteří by mohli přispět příběhy, informacemi, ale také fotografiemi. Následně je nutné zvážit propojení NS s veřejnými komunikacemi. Pokud není výchozí bod, konec či začátek stezky dostupný, je vhodné vytvořit nové komunikace a jiné infrastruktury (chodník, most, opěrné body apod.). Dostupným výchozím bodem, začátkem či koncem NS se rozumí nejlépe blízká zastávka veřejné dopravy nebo parkoviště pro osobní auta. Dostupná cesta k jednotlivým zastavením, by měla vést po chodnících či pěšinách určených k bezpečnému pohybu chodců. V případě přírodních NS je důležité některé cesty doplnit o provazy, pokud stezka vede skalami a položit kamenné desky, které pomohou přebrodit místa, kde by mohl být zvýšený výskyt bahna.

Po zmapování výše uvedeného a po zpracování literatury, záznamů archívu a jiných věrohodných zdrojů, musíme zvážit, kde budeme a jak budou informace publikovány. Jakou formou se návštěvník může dostat k informacím. Informace si mohou návštěvníci vyzvedávat na určeném místě na trase stezky, stahovat z internetu, nebo může NS mít vlastní mobilní aplikaci, která návštěvníky NS provede. Pokud je to možné, měli by mít návštěvníci možnost domluvit si odborný výklad s průvodcem. S obsahem informací souvisí i tvar stezky. Nejlepší možností je okružní NS, která návštěvníky zavede zpět na místo počátku, kde mohou mít např. zaparkované auto. Pokud je NS lineární, je nutné umístit úvodní a základní informace na začátek i konec stezky, a také zvážit dopravní dostupnost, která by měla být stejně dostupná na obou koncích NS.³⁰

Poslední částí je umístění informačních panelů, které je nutné zakomponovat tak, aby nenarušovaly přírodní ani kulturní prostředí. Umístění je vhodné konzultovat

³⁰ WOITSCH, Jiří a Karolína PAUKNEROVÁ. *Metodika pro prezentaci sídelního a krajinného prostoru a kulturního dědictví prostřednictvím tvorby naučných stezek*. Plzeň, 2013. Západočeská univerzita v Plzni.

s urbanisty, krajinnými architekty, případně jinými odborníky, kteří mají zkušenosti s informačními tabulemi pro NS. Informace na informačních panelech je nezbytné vzájemně propojit. Informace na jednotlivých panelech by na sebe měly navazovat a vzájemně se doplňovat. Pokud všechny tyto postupy jsou vypracovány, je potřebné stezku označit dle turistického značení, které zřizuje a udržuje Klub českých turistů (dále jen KČT). Způsob vyznačení je vhodné s KČT konzultovat a provést dle normy ČSN 01 8025.

Po vypracování projektu dle uvedených postupů a zásad je vhodné jej doplnit o zdůvodnění účelu a poslání NS. Připojit způsoby využití a finanční rozvahu. Projekt by měl být podpořen plánem či mapou NS.

V případě, že je NS schválena a dojde k její realizaci, vždy je nutné, aby její návrh prošel odbornou oponenturou. Informace obsažené v NS byly korektní s tzv. autorským zákonem³¹. NS vždy musí obsahovat základní legendu, která uvádí tvůrce, zdroje informací, cíle NS a kontakt na tvůrce či pracovníky zodpovědné za správu NS. Neměly by chybět informace o sponzorech a dalších subjektech, které se podílely na realizaci naučné stezky.³²

2.2 Značení naučných stezek

„Turistické značené trasy musí turistu vést spolehlivě a bezpečně terénem tak, aby nebyl nucen cestu hledat, ale mohl se plně věnovat svým turistickým zájmům.“³³

Nově vzniklá NS nemůže být úspěšná bez správného značení dle normy ČSN 01 8025. Dále je také vhodné značení konzultovat s KČT, který se aktivně stará o značení a pravidelnou údržbu NS. KČT se touto aktivitou zabývá již od roku 1889 a v roce 2007 mu byl udělen úřadem pro harmonizaci ve vnitřním trhu EU certifikát pro průmyslový vzor turistického značení. KČT se stará o pěší, lyžařské i cyklo značení. NS se řadí mezi pěší značení a jsou považovány za značení speciální. NS se značí tabulkou

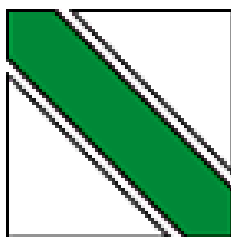
³¹ Tzv. autorský zákon, zákon č. 121/2000 Sb., O právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů.

³² WOITSCH, Jiří a Karolína PAUKNEROVÁ. *Metodika pro prezentaci sídelního a krajinného prostoru a kulturního dědictví prostřednictvím tvorby naučných stezek*. Plzeň, 2013. Západočeská univerzita v Plzni.

³³ PÁSLER, Jan, Ivo CIR a Milan PERNICA. *Základní pravidla značení turistických tras* [online]. Praha: Rad značení ÚV KČT, 2013, 3 s. [cit. 2016-01-19]. Dostupné z: <http://www.kct.cz/cms/sites/default/files/users/user1/dokumenty/znackari/prirucka-znaceni-2014.pdf>.

o velikosti 10 x 10 cm.³⁴ Tabulka je tvořena zeleným šikmým pruhem, který vede úhlopříčně z levého horního rohu do pravého spodního rohu a dvěma bílými trojúhelníky, které vyplňují zbytek plochy, viz obrázek 1: Turistické značení naučných stezek. Značení naučných stezek, je vhodné znázornit i na informačních tabulích či panelech. Na značení NS se může také umístit oranžové číslo, které znázorňuje konkrétní zastavení, které je uvedeno např. v mapce, tištěném průvodci či v dalších orientačních materiálech.³⁵

Obrázek 1: Turistické značení naučných stezek

Zdroj: KLUB ČESKÝCH TURISTŮ.³⁶

Značení NS je nutné dobře skombinovat s tvarem NS. Pokud vytváříme NS, kterou je možné procházet několika směry³⁷, značení musí být viditelné ze všech směrů, kterými trasa vede. Vede-li značená trasa NS po ulici s chodníkem, která vede přes vozovku, je vhodné označit bezpečný přechod pro její účastníky. Dále je potřeba nepodcenit četnost značení. Každé rozcestí by mělo být dostatečně a viditelně označeno tak, aby cestu dál našel i účastník NS, který navštívil např. danou destinaci a NS poprvé.

NS může vést i místem, kde není možné trasu NS označovat. V takovém případě je nezbytné k NS vyrobit podrobnou mapku. Značení by mělo vždy být pečlivě zpracované, nejlépe podle šablon a mělo by být na materiálech, na kterých značení zůstane viditelné, než dojde k jeho pravidelné údržbě.³⁸

³⁴ Turistické značení KČT. *Klub českých turistů: Vaše dobrá značka* [online]. Praha: Klub českých turistů, 2016 [cit. 2016-01-19]. Dostupné z: <http://www.kct.cz/cms/turisticke-znaceni-kct>.

³⁵ PÁSLER, Jan, Ivo CIR a Milan PERNICA. *Základní pravidla značení turistických tras* [online]. Praha: Rad značení ÚV KČT, 2013, 7 s. [cit. 2016-01-19]. Dostupné z: <http://www.kct.cz/cms/sites/default/files/users/user1/dokumenty/znackari/prirucka-znaceni-2014.pdf>.

³⁶ KLUB ČESKÝCH TURISTŮ. *Turistické značení KČT*: [online]. Praha: Klub českých turistů, 2016 [cit. 2016-01-19]. Dostupné z: <http://www.kct.cz/cms/turisticke-znaceni-kct>.

³⁷ Např. liniiová NS, kterou je možné projít od začátku i od konce. Pokud uvádíme oba dva způsoby jako možné, značení NS musí být provedeno v obou směrech.

³⁸ NAUČNOU STEZKOU.CZ. *Jak nejlépe značit naučnou stezku* [online]. Naučnoustezkou.cz, 2011 [cit. 2016-01-19]. Dostupné z: <http://www.naucnoustezkou.cz/jak-nejlepe-znacet-naucnou-stezku>.

3 NAUČNÉ STEZKY ZAMĚŘENÉ NA ŽIDOVSKÉ PAMÁTKY V ČR

V České republice se autorka setkala se třemi NS, které jsou zaměřené na židovské památky. První z nich se nachází v kraji Vysočina, konkrétně NS vedoucí židovskou čtvrtí v Třebíči. Další dvě NS se nacházejí v Jihomoravském kraji, v Boskovicích a Mikulově. Jiné NS zaměřené na židovské památky, nebyly autorkou nalezeny. Naučné stezky budou uvedeny v jednotlivých kapitolách, kde budou popsány jejich jednotlivá zastavení.

Židovské čtvrti nejčastěji dokazují osudy židovského obyvatelstva, které na Moravě žilo převážně v ghettech a nebylo křesťanským obyvatelstvem příliš uznáváno. Významným přelomem se stalo až 19. století, kdy Židé začali být známí spíše jako významní obchodníci. I když většina židů byla ovlivněna asimilačním trendem, v 19. století proběhla tzv. Hilzneriáda, při které došlo k obvinění z rituální vraždy křesťanské dívky Židem. Někteří Židé během nacistické okupace sympatizovali s komunismem, protože věřili, že nebude zaujatý proti Židům. Během totalitního režimu však došlo, nebo mělo dojít ke zničení židovských památek, které se dochovaly po 2. světové válce.³⁹

3.1 Naučná stezka v Boskovicích

Nejstarší písemná zpráva o židovském osídlení v Boskovicích pochází z roku 1343. V polovině 15. století zde byla ustanovena židovská obec. Boskovice patří mezi kulturní centra moravských Židů. V polovině 19. století v Boskovicích žilo okolo 2000 Židů, z toho 326 povolených rodin tzv. familiantů. Židovské rodiny tvořily více než jednu třetinu obyvatelstva města. Židovská čtvrť stojí mezi zámeckým areálem a historickým jádrem města. Nejzajímavějšími památkami Židovské čtvrti provází od roku 1999 naučná stezka.⁴⁰ Stezka popisuje i památky, které již nestojí. Narušení vývoje ghetta bylo zapříčiněno častými požáry. Za jeden z největších se považuje požár

³⁹ IGGERS, Wilma. *The Jews of Bohemia and Moravia: a historical reader*. Detroit: Wayne State University Press, 1992, 17-26. ISBN 08-143-2228-X.

⁴⁰TURISTICKÉ A INFORMAČNÍ CENTRUM ŽO BRNO. *Boskovice: http://www.jewishbrno.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=9&Itemid=7&lang=cs* [online]. Brno: ŽO Brno, 2009 [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.jewishbrno.eu/>.

z roku 1823, kdy do základů vyhořelo 60 židovských domů.⁴¹ NS stezka je přibližně 1,5 km dlouhá a lemovaná 27 informačními tabulemi se stejným počtem zastavení. Návštěvník si stezku může projít sám. Informace nalezne na mosazných destičkách a v tištěném průvodci. Může si také rezervovat služby průvodce, který ho židovskou čtvrtí provede.⁴²

3.1.1 Zastavení naučné stezky v Boskovicích

Prvním zastavením je Židovská brána, která se nachází naproti bývalé panské rezidenci. Židovská brána je pozůstatek vstupu do ghetta, jejíž stavba byla dokončena v roce 1753. Židé usilovali o její zbourání, nikdy tomu však nebylo vyhověno. Druhým zastavením je Obytný dům Plačkova 5/č.p. 634. Dům byl opraven po požáru v roce 1823 jeho majitelem Salomonem Beamtem. Dům dostal novou fasádu, která napodobuje empírový styl zámku v Boskovicích. Na domě se nachází kovový hák, který je pozůstatkem držáku firemního štítu obuvnické rodiny.

Třetím zastavením je Obytný dům Plačkova 25/č.p. 624. Tento dům patří k jedním z nejstarších v ghettu. Má sklep v renesančním slohu, ale nadzemní část domu je ve slohu barokním. Stejně jako předchozí dům, byl obnoven po požáru v roce 1823 jeho majitelem Benediktem Fuchsem. Zajímavým se dům stal hlavně koncem 19. století, kdy se do něj nastěhoval rituální řezník Fleischmann s jeho rodinou. Jeho dcera byla novinářkou ve Vídni, kde se seznámila s Jiřím Dimitrovem, účastníkem Lipského procesu, za kterého se později i provdala⁴³. Jeho syn bojoval jako dělostřelec v Svobodově armádě.⁴⁴ Rodina se později odstěhovala do Sovětského svazu a po válce následně zpět do Boskovic.

Čtvrtým zastavením je Obytný dům Plačkova 6/č.p. 382. Dům v roce 1855 vlastnil bohatý podnikatel s textilem Zwicker, který se jmenoval Nathan Löw. Dům je zajímavý

⁴¹ BRÁNSKÝ, Jaroslav a Vladimír BLÁHA. *Osud Židů z Boskovic a bývalého okresu boskovického: 1939-1945*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1995. 11-13 s. ISBN 80-85834-28-6.

⁴² Strhující historií bývalé židovské čtvrti v Boskovicích vás provede naučná stezka. ONDRYÁŠOVÁ, Hana. *Český rozhlas: Rádio Vašeho kraje* [online]. Český rozhlas, 2014 [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.jizni-morava.cz/objekt/32002-boskovice-naucna-stezka-pamatky-zidovskeho-mesta>.

⁴³ Jiří Dimitrov byl účastníkem Lipského procesu. Jednalo se o politický proces, který byl zinscenován nacisty, potom, co si sami založili požár v berlínském říšském sněmu. Díky obhajobě J. Dimitrova a po tlaku veřejnosti, byla většina obviněným osvobozena. Více informací je možné najít např. v knize STANKOVA, Marietta. *Georgi Dimitrov a Biography*. London: I.B. Tauris, 2010. ISBN 08-577-1291-8.

⁴⁴ REGION BOSKOVICKO. *Naučná stezka bývalým židovským městem, Boskovice* [online]. Jihlava, 2016 [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.regionboskovicko.cz/>.

pruskými klenbami, barokními dispozicemi, klenutými stropy a sedlovou střechou. Nad vchodem do domu je na kovové desce hebrejským písem napsáno „Černé na bílém“ na památku jeho zničení po požáru v roce 1832. Pátým zastavením je Obytný dům Plačkova 35/č.p. 619. Dům v roce 1855 patřil Esther Wellischové a Sáře Fischerové, která ve Lhotě Rapotíně založila textilku. Fasáda domu byla opravena v roce 1997. Šestým zastavením je Obytný dům Plačkova 12/č.p. 385. Jedná se o jeden z nejmalebnějších domů v ghettu. Má nepravidelný půdorys s půlkruhovým přístavkem ve tvaru apsidy. Mezi nejznámější obyvatele tohoto domu patřil Dr. Eugen Eisler, který pocházel z rodiny Eislerových, jejichž členem byl také vídeňský skladatel operet Edmund Eysler.

Sedmým zastavením je Rabínův dům Plačkova 45/č.p. 615. Jedná se původně o křesťanský pozemek, ale od roku 1711 si zde Židé mohli zřídit masné krámy. Později přecházel dům od Židovských rodin k vrchnosti až do roku 1851, kdy dům koupila židovská obec a udělal z něj sídlo rabinátu a dům rabínů. Osmým zastavením jsou Židovské masné krámy U Vážné studny. Do roku 1823 zde stála židovská strážnice, což bylo sídlo obecního strážníka. Po té zde stálo hasičské skladiště a masné krámy. Masné krámy zde byly chytře zapuštěny do svahu, kde mohly využít přirozeného chlazení. Masné krámy zanikly v roce 1914, poté z nich vznikly prodejní a skladové místnosti. Devátým zastavením je Obytný dům U Vážné studny 7/č.p. 612. Od 18. století se zde střídaly rodiny lékárníka i hospodského. Také zde byla výrobná likérů, hospoda a v roce 1920 učebna 1. třídy obecní školy. Dům má sedlovou střechu s původními komíny. Interiér domu je zachován v původní podobě. Desátým zastavením je Obytný dům U Vážné studny 5/č.p. 616. Dům byl postaven před rokem 1850. V roce 1853 dům koupil bohatý Židovský podnikatel Salomon Biach. V přízemí domu se nacházel obchod. Za druhé světové války zde sídlil řezník. Jedenáctým zastavením je Bývalá továrna – Velenova 3/č.p. 610. V roce 1880 byla zbudována Moritzem Saxlem. V továrně se vyráběly plechové a dřevěné krabičky. Dále zde bylo sídlo Okresní péče o mládež v roce 1918 a později i mateřská škola. Po roce 1950 zde byla výrobná konfekce. Nyní je továrna využívána jako sídlo pobočky Moravského zemského archivu Brno.⁴⁵

Dvanáctým zastavením je Židovská škola. Židovská normální škola zde stála již od konce 18. století. Po roce 1856 se z ní stala škola mateřská a škola pro dívky. Okolo

⁴⁵ REGION BOSKOVICKO. *Naučná stezka bývalým židovským městem, Boskovice* [online]. Jihlava, 2016 [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.regionboskovicko.cz/>.

roku 1900 zde byla vystavěna tělocvična a domek, který sloužil jako sídlo učitele. Po druhé světové válce však tělocvična i domek zanikly. Třináctým zastavením je Obytný dům Velenova 14/č.p. 585. Jedná se o poslední dům ghetta, který byl obnoven po roce 1923. Býval zde upevněn hraniční řetěz, který zde byl upevněn po výstavbě křesťanských domů v „židovských zahradách“. Interiér domu společně s klenbami v přízemí a ve sklepe je velmi zachovalý. V tomto domě se jako v jediném zachovala tzv. suka. Což je dočasné obydlí, které úzce souvisí se židovským svátkem Sukot.

Čtrnáctým zastavením je Obytný dům U Vážné studny 9/č.p. 611. Jedná se o důležité místo společenského života. Odedávna zde byla židovská hospoda, později restaurace u Deutschů, kasino, taneční a divadelní sál. Patnáctým zastavením je Obytný dům Bílkova 5/č.p. 601. Okolo roku 1906 zde Ludwig Popper zřídil továrnu na výrobu bot, která zanikla v roce 1935. Šestnáctým zastavením je Bývalý obecní dům a škola. Dům byl spojen s židovským špitálem, o němž první zmínky jsou z roku 1752. Mezi lety 1849 – 1855 zde bylo okresní hejtmanství, poté židovský obecní úřad a židovská německá škola, a to do roku 1920. Po zrušení židovské německé školy zde byla česká národní škola. Následně v domě od roku 1945 sídlí městská knihovna. Sedmnáctým zastavením je Obytný dům Bílkova 13/č.p. 523. Dům byl jako jeden z mála uchráněn požáru v roce 1823, od roku 1855 patřil Nathanu Hellerovi, který zde provozoval hospodu. Po roce 1880 zde vznikla továrna M. & J. Mandel. Roku 1932 byla za domem zbudována Frischova továrna kovových vah a kovového zboží. Osmnáctým zastavením jsou bývalé židovské lázně. Lázně zde stojí od roku 1684. Původně byly lázně určeny pouze ženám. Po roce 1844 byly lázně přestavěny a zvětšeny o jedno patro. Rituální lázeň – Mikve se nacházela vlevo a očistné lázně byly umístěny v nádvorních arkádách. Tam se nacházelo 10 kabin s vanami. Lázně přestaly být funkční po roce 1950. Devatenáctým zastavením je Tovární budova. Od počátku 19. století dům patřil rodině Baschovým. Rodina zde provozovala obchod se sladkem a obilím. Následně byl dům přestavěn rodinou Brüllovým, dle potřeb pro chod konfekční továrny.⁴⁶

Dvacátým zastavením je Kašna U Koupadel. Na místě, kde dříve stály židovské lázně pro muže, které vyhořely v roce 1823, byla zbudována nádrž – haltýř. Nádrž měla sloužit jako zásobárna vody pro lázně. Voda sem byla přiváděna z Vážné studny

⁴⁶ REGION BOSKOVICKO. *Naučná stezka bývalým židovským městem, Boskovice* [online]. Jihlava, 2016 [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.regionboskovicko.cz/>.

potrubím. Nádrž byla vyrobena z cihel, kamení a dřeva. Přestavby do kamenné podoby se nádrž dočkala v roce 1875. V minulosti byla nádrž zakryta kovovou stříškou s drátěným výpletem, ve které byl otvor pro čerpání vody. Dvacátým prvním zastavením je Obytný dům U Koupadel 3/č.p. 363. Dům patřil rodině Munkově. Rodina se zabývala zemědělstvím, což souvisí i s citátem z Bible, který je hebrejsky napsán ve znaku nad vchodem do domu „ *I vyšel Izák přemýšleje na pole.* “

Dvacátým druhým zastavením je Synagoga minor. Synagoga byla bohužel zničena sanací kolem roku 1945. Synagoga zde byla již v 16. století. Nejspíš se v ní nacházela náboženská škola a úřad obce společně s rabínským bytem. Zničena byla také nedaleká synagoga Löw Beerova sloužící zejména jako modlitebna pro ženy a sirotčinec. Dvacátým třetím zastavením je Synagoga maior v Traplově ulici. Synagoga byla postavena v 17. století, byla bohatě vymalována nástěnnými malbami s hebrejskými nápisy. Dvacátým čtvrtým zastavením je Palírna knížecí v Traplově ulici 1/č.p. 386. Dle legendy zde byla Palírna knížectví patřící boskovické vrchnosti. Jejím nájemcem byl vždy žid, který provozoval pálenici i hospodu. Později vrchnost palírnu prodala Berischovi, který byl židovského původu. Dvacátým pátým zastavením je Dům Na Císařské, v ulici Zborovská 11/č.p. 379. Na domě je pamětní deska od Ak. Soch. Bedřicha Čelikovského, který připomíná zde narozeného spisovatele Hermana Ungra. Dům byl jen velmi málo poškozen požárem v roce 1823, později se zde vyráběly a prodávaly likéry. Dvacátým šestým zastavením je Obytný dům Zborovská 9/č.p. 70. Dům je významný hlavně díky zachovalému interiéru. V prvním patře jsou cenné barokní dvoukřídlové mřížové dveře a ve sklepě byla nalezena zachovalá rituální lázeň - mikve.

Posledním dvacátým sedmým zastavením je Brána do ghetta z rynku. Také nazývána jako „vrata Židů z rynku“, která byla zbourána až v roce 1900. Jednalo se o bránu, kterou otevírala a zavírala židovská obec. Před ní, v „Křesťanském městě“ byla postavena ještě jedna brána, kterou spravovali měšťané.⁴⁷

⁴⁷ REGION BOSKOVICKO. *Naučná stezka bývalým židovským městem, Boskovice* [online]. Jihlava, 2016 [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.regionboskovicko.cz/>.

3.2 Naučná stezka v Třebíči

První zmínky židovského osídlení v Třebíči sahají až do 13. století. Začala zde vznikat židovská čtvrť, která největšího rozmachu dosáhla v 17. století. Vznik separovaného ghetta v roce 1723 zapříčinil majitel panství, Jan Josef z Valdštejna. Třebíčská židovská komunita zanikla po 2. světové válce. V současné době má židovská čtvrť 123 zachovaných staveb. Mezi ně patří domky, ale také synagogy, radnice, chudobinec, dům rabína, škola a nemocnice. Zachovalost židovských památek patří mezi světové unikáty. Židovská čtvrť, židovský hřbitov a bazilika sv. Prokopa jsou od roku 2003 zapsány na seznam UNESCO.⁴⁸ Cestu NS doplňuje sběratelská hra. V infocentru si zakoupíte brožuru a v následujících infocentrech sbíráte razítka. Za nasbírání všech razítek návštěvník získá na posledním zastavení malé překvapení.⁴⁹

3.2.1 Naučná stezka Po stopách opatů a rabínů

Jak již napovídá název NS, je spojením židovských a křesťanských památek. NS vede hlavně památkami zapsanými na seznamu UNESCO. Jak již bylo výše popsáno, památky zapsané na seznam UNESCO jsou židovská čtvrť, židovský hřbitov a bazilika sv. Prokopa.

NS Po stopách opatů a rabínů provází 12 hlavními zastaveními. Prvním zastavením je Karlovo náměstí, které je jedno z největších v České republice, s rozlohou 2,2 ha. Uprostřed náměstí se nachází sousoší sv. Cyrila a Metoděje z konce 19. století. Sousoší je obklopeno domy s historickou fasádou. Vznik náměstí se datuje do druhé poloviny 13. století. Dalším zastavením je Zadní synagoga, která vznikla díky rostoucímu přílivu židovského obyvatelstva v 17. století. Od roku 1926 sloužila Zadní synagoga jako skladiště, po roce 1945 byla dokonce využívána i jako sklad ovoce a zeleniny. Mezi lety 1989 až 1997 byla synagoga zrekonstruována a později zpřístupněna veřejnosti. Nyní slouží pro koncertní či výstavní potřeby. Součástí Zadní synagogy je model židovského ghetta. Dále nás stezka zavede k domu Seligmanna Bauera, který je zároveň židovským muzeem. Dům se nachází v blízkosti Zadní synagogy a byl postaven v 18. století. Po

⁴⁸ Třebíč. *Město s historií. : Židovské město* [online]. Třebíč: MKS Třebíč, 2013 [cit. 2016-04-29]. Dostupné z: http://www.visittrebic.eu/data_1/soubory/73.pdf.

⁴⁹ Po stopách opatů a rabínů. *MKS Třebíč: Městské kulturní středisko* [online]. Třebíč: MKS Třebíč, 2016 [cit. 2016-04-29]. Dostupné z: <http://www.mkstrebic.cz/po-stopach-opatu-a-rabinu/>.

rekonstrukci v roce 2011 byl upraven na židovské muzeum, představující expozici židovského rodinného bydlení v meziválečném období. Expozice ukazuje hokynářství, kuchyň a ložnici.⁵⁰ Také nás provádí způsobem života židovské rodiny a zaniklými tradicemi židovské komunity, pomocí charakteristických předmětů např. dětský houpací koník či vybavení kuchyně.

Následuje další zastavení u chudobince, dokazující charitativní cítění komunity. Chudobinec existoval po celé 19. století a dále se rozrůstal.⁵¹ Následující zastavení se nachází u Koplova domu. Koplův dům se leží poblíž Staré synagogy. Dům je zajímavý pro jeho rozdělení na dva samostatné domy, toto rozdělení není z venku zjevné. Při jeho návštěvě si však můžeme všimnout, že má dvě čísla popisná. Jádru domu zůstalo zachováno v renesančním a barokním stylu, které patří k nejstarším v celém třebíčském ghettu. V sklepení domu se nachází nádrž na rituální lázně – mikve. Písemné doložení, že zde rituální lázně skutečně byly, není dochována. Po Koplově domě následuje Přední synagoga, taktéž nazývána jako Stará synagoga. Vznik synagogy není přesně znám, datuje se přibližně k roku 1639. V 19. století synagoga prošla rekonstrukcí, která překryla její původní architektonickou podobu. V době okupace sloužila podobně jako Zadní synagoga jako sklad. Rabínův dům, který se nachází naproti vchodu do Přední synagogy, je dalším zastavením NS. Třebíčští rabíni zde přebývali od 18. století.⁵²

Dalším zastavením je Obecný dům, nebo také radnice. Označení radnice se považuje za nevhodné, protože Obecní dům sloužil k více účelům než k jedné samosprávě. V Obecním domě se nacházely kupecké krámy, rituální lázeň - mikve a zvenčí stály řeznické lavice pro výsek košerovaného masa. V okolí i vně obecního domu bylo stále rušno. Probíhaly zde nákupy, lázně, ale také zde chodili příslušníci obce s žádostmi a problémy. Dále zde sídlil pokladník, který vybíral daně. V radní místnosti se scházel i židovský soud. Předposlední zastávkou z židovských památek je dům Samuela Ryšavého. Jedná se o jeden z nejnápaditějších domů bývalého židovského ghetta. Dům se stal významným kvůli jeho klasicistní fasádě a baroknímu jádru. Fasáda je zdobená pilastry a reliéfy kuželkové balustrády doplněné o vyobrazení košů s ovocem.

⁵⁰ Průvodce památkami. *Vizit Třebíč: Město s historií* [online]. Třebíč: MKS Třebíč, 2013 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://www.visittrebic.eu/data_1/soubory/71.pdf.

⁵¹ Židovská čtvrť: Chudobinec. *Třebíč: Město s historií* [online]. Třebíč: Webdesign - mcraei.eu, 2011 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.trebic.cz/unesco/zidovska-ctvrt-chudobinec.asp>.

⁵² FIŠER, Rudolf. *Bazilika sv. Prokopa, židovská čtvrť a hřbitov v Třebíči*. 1. vyd. v jazyce českém. Praha: Foibos, 2009. 85-91 s. Světové památky UNESCO. ISBN 978-80-87073-18-6.

Posledním židovským zastavením na NS je židovský hřbitov. Židovský hřbitov v Třebíči se nachází dál od obytné čtvrti a leží na vrcholu, tedy je výše posazený než zbytek židovského ghetta. Existence hřbitova je doložena od roku 1636. Původní velikost hřbitova činila méně než polovinu jeho současné rozlohy. K rozšíření hřbitova došlo až ke konci 19. století. Součástí hřbitova je obřadní síň, která byla postavena v roce 1903. Historicky nejcennějším prvkem je zdobený kijor – rituální umývadlo rukou. Dalšími důležitými památkami, kterými prochází NS, jsou škola, špitál a další domy židovské čtvrti. Škola, jako centrum vzdělávání zde, je doložena od 17. století, avšak zásadní změnu do vzdělávání přinesla školská reforma Marie Terezie. Vzdělání bylo důležité i k postu rodového - familiantského místa v ghettu. Bez vzdělání se žádný mládenec nemohl oženit. Špitál plnil vícero funkcí. Ve špitále bylo postaráno o nemocné, staré a chudé lidi. Nejstarší dochovaná zmínka o špitálu se datuje k roku 1654. Špitál plnil své funkce až do druhé poloviny 19. století.⁵³

Následně budou popsány zbývající zastavení, které jsou křesťanské. Nejvýznamnější památkou je bazilika sv. Prokopa. Původně byla zasvěcena Nanebevzetí Panny Marie. Bazilika byla budována od 13. století jako součást benediktýnského kláštera. Bazilika je postavená v románském slohu s prvky gotiky. V průběhu let sloužila i ke světským účelům. Byla používána pro účely skladiště, konírny sýpky, a také jako pivovar.⁵⁴ V okolí baziliky se v těsném sousedství nalézá bývalé benediktýnské opatství. Založeno bylo roku 1101 moravskou částí rodu Přemyslovců. Klášter byl bohatě vybaven a zastával i funkci vojenské pevnosti. Po husitských válkách a úpadku kláštera v 1468, kdy byl dobyt uherskými vojsky, byl odňat církvi a přestavěn na šlechtický zámek rodu Valdštejnů. Zámek byl v držení Valdštejnů až do roku 1945, kdy byl zkonfiskován. Nyní je zámek využíván jako Muzeum Vysočiny s expozicemi lidových betlémů, vltavinů a dalších regionálních unikátů.⁵⁵

⁵³ FIŠER, Rudolf. *Bazilika sv. Prokopa, židovská čtvrť a hřbitov v Třebíči*. 1. vyd. v jazyce českém. Praha: Foibos, 2009. 88-130 s. Světové památky UNESCO. ISBN 978-80-87073-18-6.

⁵⁴ Bazilika sv. Prokopa. *Třebíč: Město s historií* [online]. Třebíč: MKS Třebíč, 2013 [cit. 2016-05-11]. Dostupné z: http://www.visittrebic.eu/data_1/soubory/72.pdf.

⁵⁵ Bazilika svatého Prokopa: Nádvoří zámku. *Třebíč: Město z historií* [online]. Třebíč: Město Třebíč, 2011 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.trebic.cz/unesco/bazilika-sv-prokopa-nadvori-zamku.asp?p1=9191>.

3.3 Naučná stezka v Mikulově

První zmínka o židovské přítomnosti v Mikulově pochází ze 14. století. Mikulov byl od 16. století až do roku 1851 centrem Moravských Židů. S příchodem židovského obyvatelstva vzrostl hospodářský růst města, čehož si vrchnost cenila. I proto se zde nacházelo sídlo moravského zemského rabína. Židé taktéž jako v Boskovicích či Třebíči byli výteční obchodníci. Živili se prodejem dobytka, vína, vlny, ale především obchodováním s penězi. Židovská čtvrť si volila vlastní samosprávu v čele s rychtářem. Dlouhou dobu byla mikulovská židovská komunita nejen významná, zvláště díky škole talmudského umění, ale i nejpočetnější moravskou komunitou. V první polovině 19. století tvořili Židé 42 % všech obyvatel města. Po získání občanské rovnoprávnosti v roce 1848 začali Židé Mikulov opouštět a stěhovat se do větších měst. Konec mikulovských židů zapříčinila 2. světová válka. Po jejím konci se zpět navrátilo pouze několik jednotlivců, kteří zde natrvalo nezůstali.

Židovskou čtvrť tvořilo 317 domků, do současnosti se jich dochovalo pouze 90 objektů. Nacházely se zde radnice, rabinát, talmudská i světská škola, špitál, sirotčinec a chudobinec. V první polovině 19. století v Mikulově stálo 12 synagog a modliteben. K očištění zde sloužila rituální lázeň – mikve. V období totalitního režimu byla zničena většina židovského města. Současní majitelé židovských domků však projevíli zájem o jejich záchranu. Díky jejich úsilí domy stále stojí a byly citlivě zrekonstruovány.⁵⁶

3.4 Zastavení naučné stezky v Mikulově

NS v Mikulově se skládá ze 14 zastavení. V této podobě se nachází od roku 2010, kdy byly objeveny rituální lázně – mikve a přidány k zastavením NS. Historickou židovskou čtvrtí je možné se projít sám či si předem objednat služby průvodce přes zdejší CK Merlin, s.r.o.

Prvním zastavením je Horní synagoga nazývána též Stará škola. Synagoga byla postavena v roce 1550. V letech 1719 až 1923 byla opravena, nejspíše za účasti zámeckého architekta J. Ch. Oedetla kvůli poškození od požárů. Je tak poslední dochovanou synagogou polského typu v České republice. Výzdoba je tvořena štukaturou a původními hebrejskými liturgickými texty. Mezi lety 1977 až 1989 byla synagoga

⁵⁶ *Židé v Mikulově: Historie a památky*. Mikulov: Město Mikulov, 2012.

opravena a přestavěna ke kulturně společenským účelům. Následující zastavení u domu Husova 30, je řadový dům s renesančním jádrem a klenbami, přestavěný do klasicistní podoby. Další je dům Husova 32, což je typický dům židovské čtvrti s vnitřním veřejným průchodem, který současní majitelé bohužel pro veřejnost uzavřeli. Dříve byly tyto prostory využívány jako obchodní krámký či dílny. Následujícím zastavením je dům v Husově 48. Od roku 1845 se zde nacházela chlapecká židovská škola až do 60. let 19. století, kdy se přesunula do domu na Hlavní ulici, kde škola fungovala až do roku 1919. Školu navštěvovali povinně chlapci od 5 let. Vyučovány byly základy judaismu, hebrejštiny a tóra. Následně byla budova v roce 1995 přestavěna na lékárnu. Pátým zastavením je dům na Husově ulici 50, patřící mezi výstavnější budovy v moravských čtvrtích. Fasáda domu je z klasicistní přestavby. Dům má renesanční jádro a jednosloupové rohové loubí na průčelí. Zde je upozorněno i na fakt, že již od 17. století mělo ghetto svůj vlastní vodovod a jednoduchou kanalizaci.

Šesté zastavení se nachází také v ulici Husova 52. Budova dříve sloužila od poloviny 18. století do konce 19. století jako starobinec. Dům má renesanční jádro a empírově upravenou fasádu, vznikl ze spojení dvou domů po požáru roku 1784. Na dvoře domku se nalézá tzv. Michlštetrovská synagoga, která sloužila obyvatelům starobince a byla postavena roku 1697 původně k soukromým bohoslužbám. V půlce naučné stezky jsou domy Alfonse Muchy. Budovy mají renesanční jádra a klenby. Ve dvoře domů jsou pozůstatky Aškenázské synagogy z roku 1675. Osmým zastavením je Dům Husova 9, který je velmi cenným a malebným renesančním stavením s barokním dvorním křídlem. Dům byl kompletně opraven v roce 1994. Hotel Tanzberg je devátým zastavením, v Husově ulici 8. Dříve zde byl rabinát, nyní je zde vystavěn hotel s restaurací. Dochovala se středověká cisterna na vodu, která byla nejspíš součástí rituální lázně – mikve. Na hotelu se nachází busta Alfonse Muchy, připomínající jeho pobyt zde v roce 1935. Desátým zastavením v Husově 4 je bývalá škola a následně v letech 1844 až 1852 ústav pro hluchoněmé. Jedenáctým zastavením je dům Brněnská 9, který nese příklad renesanční měšťanské architektury přibližně z roku 1590. Výnos z nájmu domu byl určen pro nadaci Davida Oppenheima k provozu náboženské učebny – bet ha-midraš.⁵⁷

⁵⁷ Naučná stezka židovskou čtvrtí. *Mikulov: Turistika* [online]. Mikulov: Město Mikulov, 2008 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.mikulov.cz/turistika/aktivni-pobyt/pesi-turistika/naucne-stezky/detail/?contentId=81404>.

Dvanáctým zastavením je obřadní síň postavená v roce 1898 vídeňským architektem Maxem Fleischerem. Po válce sloužila síň ke skladování. Nyní se v ní nachází expozice věnovaná hřbitovu a tradicím židovského pohřbívání. Předposledním a nejdůležitějším zastavením je židovský hřbitov. Založen byl v 15. století a byl několikrát rozšiřován. Na ploše hřbitova se nachází asi 4000 náhrobků. Nejstarším je náhrobek z roku 1605, významná část hřbitova je tzv. rabínský vršek s hroby zemským moravských a mikulovských rabinů. Mezi mladší památky hřbitova se řadí pomníky obětím bojišť první světové války a židovským vězňům z Maďarska, kteří byli v Mikulove na konci 2. světové války zavražděni. Na náhrobcích se vyskytují prvky moravského lidového umění. Nejčastěji vyobrazují tulipány, růže, ale i srdíčka, či pro Mikulov časté vyobrazení mušle.⁵⁸

Posledním zastavením je středověká rituální lázeň – mikve, sloužící k symbolické rituální očištění. Mikve má své zákonitosti, v zásadě se nachází v blízkosti synagogy a vzhledem připomíná krychli. Vnitřek je tvořen nádrží na přírodní vodu s vlastním přítokem i odtokem. Lázeň musí být dost hluboká, aby se v ní mohl ponořit i dospělý člověk. Nejčastěji se do ní sestupuje po 5 až 7 schůdkách. Odhaduje se, že mikve pochází ze 17. století. Objevena byla náhodou při archeologickém výzkumu nařízeném před zahájením stavby v historické a památkově chráněné rezervaci. Byla objevena ve sklepě obytného domu, zavalená stropem, ale kompletně zachovalá.⁵⁹

⁵⁸ *Židé v Mikulově: Historie a památky*. Mikulov: Město Mikulov, 2012.

⁵⁹ Naučná stezka židovskou čtvrtí. *Mikulov: Turistika* [online]. Mikulov: Město Mikulov, 2008 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.mikulov.cz/turistika/aktivni-pobyt/psi-turistika/naucne-stezky/detail/?contentId=81404>.

4 PRAKTICKÁ ČÁST

Prvním krokem byl výběr místa, které by bylo vhodné pro vytvoření nové NS. Místo nové NS musí být dostupné z hlediska dopravy a nabídnout atraktivitu, které by vzbudily zájem k navštívení. Za vhodné místo, pro vznik nové NS byla vybrána Břeclav a její židovské památky, které jsou atraktivní, přesto nejsou příliš známé. Židovské památky v Břeclavi jsou zastíněny atraktivitami Lednicko-valtického areálu. K zjištění zda je lokalita pro vznik nové NS vhodná, byla provedena analýza nabídky turistické oblasti Břeclavska. Analýza se zaměřuje především na Břeclav, Lednici a Podivín, protože tato města byla zvolena jako možná trasa nové NS. Za účelem porovnání je analýza zaměřená i na Mikulov. Mikulov je součástí turistické oblasti Břeclavska, blízko měst Břeclav, Lednice a Podivín, a především se v Mikulově nachází NS zaměřená na židovské památky.

4.1 Analýza nabídky turistické oblasti Břeclavska

Analýza nabídky turistické oblasti Břeclavska, bude rozdělena na dvě části, na primární a sekundární nabídku. V primární nabídce bude popsán přírodní, kulturně-historický a kulturně-společenský potenciál. V Sekundární nabídce suprastruktura a infrastruktura regionu. Následně bude zpracována SWOT analýza nabídky turistické oblasti Břeclavska.

4.1.1 Primární nabídka Břeclavska

Břeclavsko se nachází v Jihomoravském kraji a obklopují ho hranice Rakouska a Slovenska. Tato část Jihomoravského kraje má co nabídnout. Stékají se zde dvě největší řeky Slovácka - Dyje a Morava. Nalezneme zde významné oblasti, mezi nejvýznamnější patří Lednicko-valtický areál, Pálava a Dolní Věstonice. Břeclavsko nabízí krásnou a čistou přírodu, pestrou kulturní nabídku a společenské i sportovní akce. Mezi lákadla patří tradice Jižní Moravy a hlavně Slovácka.⁶⁰ Naleznete zde vinohrady a folklor, ke kterému neodmyslitelně patří cimbálová muzika. Každoročně se zde koná otevření

⁶⁰ Slovácko: Úplný průvodce regionem. *Slovácko: Břeclavsko* [online]. [cit. 2016-04-01]. Dostupné z: <http://www.slovacko.cz/lokalita/6473/breclavsko>.

Lichtenštejnských stezek⁶¹ pro cyklisty nebo Ivan Hlinka Memorial Cup U18 pro fanoušky hokeje. Jedná se o Světový pohár juniorů do 18 let, který se koná v Břeclavi.⁶²

Kulturní památky Břeclavska budou rozděleny do čtyř skupin na památka města Břeclav, Lednicko-valtického areálu, Mikulova a dále na Pavlov. Město Břeclav, podle kterého je pojmenován celý turistický region Břeclavsko, je zajímavý hlavně Zámečkem Pohansko, Kostely sv. Václava a Navštívení Panny Marie. Dále zámky Lány a Břeclav. V neposlední řadě samozřejmě židovskými památkami, kterými se bude více zabývat v samostatných kapitolách.

V Lednicko-valtickém areálu, který je zapsán mezi památky UNESCO, se nachází Zámky Lednice a Valtice, Minaret, Janův hrad, Kolonáda, Apollonův chrám, Tři grácie a Rendez-vous. Lednicko-valtický areál je také největší parkově upravená krajina na světě.⁶³ Do Lednicko-valtického areálu zasahuje i Břeclav, která leží na jeho okraji.

Mikulov je významný Židovskou čtvrtí, ve které se nachází i NS, které byla věnována samostatná kapitola. V Mikulově také nalezneme Svatý kopeček a kostel sv. Jana Křtitele. Dále Jeskyně na Tuoldu. Hlavním lákadlem jsou vinařství a rozsáhlé vinohrady, které Mikulov obklopují. Poslední uvedený je Pavlov. V oblasti okolo Pavlova nalezneme Dívčí hrady, hrad Děvín a Věstonice – archeologické památky.

Významná NS, která se nachází v Mikulově, není jediná. Nachází se zde dalších cca 28 NS. Mezi ně patří NS Lužní les, který vede tzv. Kančí oborou.⁶⁴ Dále také NS Pohansko, NS Lednické rybníky, NS Paseky hrad, NS Děvín, NS Tuold atd. Nacházejí se zde naučné vinařské stezky, např. stezka Valtice, Mikulovská a Velkopálavská.⁶⁵

⁶¹ Otevírání Lichtenštejnských stezek. *KUDYZ NUDY* [online]. Praha: Czech Tourism, 2015 [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: <http://www.kudyznudy.cz/aktivity-a-akce/akce/otvirani-lichtenstejnskych-stezek-2014.aspx>.

⁶² *IVAN HLINKA MEMORIAL CUP* [online]. eSports.cz, s.r.o., 2015 [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: <http://www.hlinkamemorial.cz/index.asp>.

⁶³ Břeclav. *Kudy z nudy* [online]. Praha: Czech Tourism, 2015 [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: <http://www.kudyznudy.cz/Kam-pojedete/Jizni-Morava/Palava-a-Lednicko-valticky-areal/Breclav.aspx>.

⁶⁴ Lužní les. *Lesy ČR* [online]. Hradec Králové: Lesy České republiky, 2012 [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: <http://www.lesy-cr.cz/volny-cas-v-lese/naučne-stezky/Stranky/luzni-les.aspx>.

⁶⁵ Více informací o NS nejen v Břeclavsku nalezneme zde: Naučné stezky v České republice: Břeclavsko. GEJDOŠ, Pavel. *Stezky u nás.cz* [online]. APITS MEDIA [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: <http://www.stezky.unas.cz/index2ns.htm>.

4.1.2 Sekundární nabídka Břeclavska

Kapacita ubytování v turistické oblasti Břeclavska je dostatečná. Nejčastěji nabízená forma ubytování jsou penziony, menší hotely a apartmány. Nalezneme zde i velké hotely, které se nachází hlavně v Břeclavi a Lednici. Počet hromadných ubytovacích zařízení (dále jen HUZ) je znázorněn v tabulce 1: Hromadná ubytovací zařízení Penziony, které tvoří 62 % ubytovacích zařízení na Břeclavsku, mají často i vlastní vinný sklípek.

Tabulka 1: Hromadná ubytovací zařízení

	Břeclavsko celkem	Břeclav	Mikulov	Lednice	Podivín
Celkem	245	17	39	27	2
Hotel	42	5	10	8	0
Penzion	152	6	27	14	1
Ostatní ⁶⁶	51	6	2	5	1

Zdroj: Autorka⁶⁷

Kvalita stravování v regionu Břeclavska je v mnoha případech na vysoké úrovni, hlavně v Břeclavi, Lednici a Mikulově. Blízké vesničky nabízejí restaurace s rodinnou atmosférou, ale také na dobré úrovni. Stravování zde je založeno hlavně na ochutnávkách vín a slováckých specialit. Nalezneme zde ochutnávky sýrů, místních uzenin a pečiva. Ve větších městech nalezneme restaurace asijské, italské, steak house a samozřejmě i tradiční české. Vinárny a vinné sklípky tvoří 63 % stravovacích zařízení na Břeclavsku, restaurace pouhých 31 %. Zbytek tvoří bary, rychlá občerstvení a cukrárny. Více viz tabulka 2: Stravovací zařízení.

Tabulka 2: Stravovací zařízení

	Břeclavsko celkem	Břeclav	Lednice	Mikulov	Podivín
Celkem	661	62	27	101	10
Restaurace	204	38	10	30	5
Vinárny	347	4	10	46	2

Zdroj: Autorka⁶⁸

⁶⁶ Mezi ostatní ubytovací zařízení patří kempy, turistické ubytovny a ubytování pro mládež.

⁶⁷ Hromadná ubytovací zařízení České republiky: Břeclav. *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2016 [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/huz/okres.jsp?k=CZ0644>.

⁶⁸ Stravování. *Slovácko: Úplný průvodce regionem* [online]. Region Slovácko, 2016 [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: <http://www.slovacko.cz/search/stravovani/?lokalita=6473>.

Na Břeclavsku se nacházejí i kongresová centra, konkrétně v Mikulově, Lednici, Valticích a Břeclavi. Cestovních kancelář (dále jen CK) je na Břeclavsku 12. V Břeclavi je 5 CK, v Mikulově také 5 CK, v Lednici 1 CK. Poslední CK se nachází v Kloboucích u Brna. Turistická informační centra (dále jen TIC) jsou v turistické oblasti Břeclavska devětkrát zastoupena. Nalezneme je v Břeclavi, Lednici, Valticích, Mikulově, Hustopečích, Pasohlávkách, Pavlově, Velkých Pavlovicích a v Zaječí. Důležité jsou dopravní služby, které turistická oblast nabízí. V Břeclavi nalezneme půjčovnu aut, lodí a kol. Další půjčovny lodí se nachází v Nových Mlýnech a Pasohlávkách. Půjčovny kol jsou také v Mikulově, Valticích a již zmiňovaných Pasohlávkách. Taxislužby nabízí více jak 10 místních firem. Směnárenské služby nalezneme pouze v Lednici a Mikulově. Banky a bankomaty jsou v Břeclavi, Mikulově, Valticích, Podivíně i Lednici.⁶⁹

4.1.3 SWOT analýza nabídky turistické oblasti Břeclavsko

Tabulka 3: SWOT analýza nabídky

Silné stránky	Slabé stránky	Příležitosti	Hrozby
<ul style="list-style-type: none"> • Přírodní a historické atraktivita • Památky UNESCO • Parky, NS, cyklotrasy • Ubytování • Vinařství, Slovácké tradice • Blízkost Rakouska a Slovenska • Náboženské památky • Železniční doprava 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatek luxusního ubytování • Slabá síť veřejné hromadné dopravy • Vytlačování rezidentů • Nevhodná reklama 	<ul style="list-style-type: none"> • Zájem o tradice • Celoroční sezóna • Služby • Zázemí pro sport • Slovácká kuchyně • Vznik nové NS • Dotace EU • Kooperace s Rakouskem 	<ul style="list-style-type: none"> • Rakouské „Slovácko“ • Zápavy • Zvýšený výskyt komárů • Lázně Luhačovice • Blízké památky na seznamu UNESCO • Romské útoky • Moderní zábava

Zdroj: Autorka

⁶⁹ Služby. *Slovácko: Úplný průvodce regionem* [online]. Region Slovácko, 2016 [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: http://www.slovacko.cz/search/ostatni_sluzby/?tag=187&lokalita=6473.

Silnou stránkou jsou historické památky Břeclavska. Památky jsou blízko u sebe, což umožňuje jejich pěší procházení pomocí upravených NS či označených turistických stezek a cyklotras. Památky zde jsou významné a jsou zapsané do seznamu UNESCO, což je celosvětová reklama. Díky tomu jsou pravidelně opravovány a dbá se i o jejich blízké okolí. Turistická oblast má vysoký počet HUZ i stravovacích zařízení. Nejpočetněji jsou zastoupeny vinárny a vinné sklípky, což souvisí s vinařskou tradicí Jižní Moravy. Slovácké tradice, cimbálová muzika a kroje neodmyslitelně patří k Břeclavsku a jsou velkým lákadlem. Výhodou je blízkost Rakouska a Slovenska. V zámeckých areálech jsou pořádány svatby, které využívají i Rakušané a Slováci. Pro svatby je Břeclavsko ideální. Výjimečné je zastoupení tří druhů náboženských památek. Nalezneme zde křesťanské památky, židovské i islámskou památku - minaret. Výhodou jsou i spoje pomocí železniční dopravy. Železniční forma dopravy je rychlá, šetrná k okolí a má hustou dopravní síť. Výhodou železniční dopravy je poměrně nízká cena přepravy.

Slabou stránkou je nedostatek luxusního ubytování a stravování. V současné době česká a hlavně zahraniční klientela požaduje tzv. něco navíc. K vyplnění této mezery na trhu se přiblížil hotel My v Lednici, ze kterého je výhled na blízký zámek. Slabší stránkou je místní hromadná doprava, která je zabezpečena pouze autobusovou dopravou. Další slabou stránkou se stávají reklamní plochy, přibývající hotely a restaurace. Konkrétním příkladem, kde se začíná reklamní prostor vymykat kontrole je okolí zámku Lednice. Než se návštěvník dostane na parkoviště je zásobován reklamními bannery, poutači a suvenýry. Tento jev může způsobit vytlačení rezidentů z atraktivních míst. Rezidenti mohou přestat navštěvovat restaurace a vinné sklepy v blízkém okolí památek, protože ceny rostou a nabídka je zaměřená na turisty

Příležitostí je rostoucí zájem o tradice. Příkladem mohou být slavnosti, připomínající nehmotnou památku zapsanou na seznamu UNESCO - Jízdu králů, ale také vinobraní. Vinobraní je každoročním lákadlem pro návštěvníky z celé České republiky i zahraničí. V létě a na jaře je oblast Břeclavska vhodná pro sport, návštěvu památek, přírody a využívání NS. Výhodou jsou upravené cyklostezky, možnost plavby po řece Baťovým kanálem. Podzim na Břeclavsku je spojen s vinobraním a burčákem. V zimě je možné jet do nedalekého ski areálu v Němčičkách⁷⁰. Díky tomu je možné udržet

⁷⁰ Lyžařský vlek. *TJ Sokol Němčičky* [online]. Němčičky: TJ Sokol Němčičky, 2011 [cit. 2016-04-29]. Dostupné z: <http://www.sportnemcicky.cz/content/ly%C5%BEa%C5%99sk%C3%BD-vlek>.

celosezónní provoz turistické oblasti. Novou příležitostí by mohla být nově navržená NS, která by mohla ukázat, ne tolik známe a přesto velmi důležité památky. Jedná se především o židovské památky. Nová NS by mohla přivést návštěvníky do nekomerčně známých míst a rozprostřít tak turistický tlak mezi další oblast. Dát tak novou záminku k vrácení se návštěvníkům, kteří Břeclavsko již navštívili. Na území Slovácka nyní probíhá renesance slovácké kuchyně. Pořádají se zde festivaly slováckých chutí a vůní, ale také snaha o znovuoživení starých receptů. Navíc, slovácká kuchyně není pro většinu obyvatel České republiky tolik známá.

Velkou hrozbou pro Břeclavsko jsou časté záplavy. Záplavy znemožní plavby po řece, ale také poničí a znečistí okolní přírodu. Řeky a vodní kanály, které jsou pro tuto oblast typické, s sebou přinášejí i velký výskyt komárů. Pokud dojde k záplavám, jejich počet je ještě vyšší. Následně je těžké zvládnout večer bez repelentů či jiné ochrany. Nevýhodou je blízkost tzv. Rakouského Slovácka. Přejezd hranic je bohužel zřejmý na první pohled, ne jen podle stavu silnic. Rakouské hraniční oblasti jsou blízko a mohou být větším lákadlem pro klientelu, která např. vyžaduje luxusní ubytování a stravování. Nebezpečnou konkurencí jsou lázně Luhačovice. Již výše zmiňovaný hotel My v Lednici, začal provozovat „lázeňské služby“. Přivážejí sem léčivé bahno a vodu z léčivých pramenů, ale nemohou konkurovat lázním v pravém slova smyslu. Logistika převážení surovin je nákladná, a proto i drahá pro koncového zákazníka. Hrozbou je např. Třebíč. Jedná se také o památku zapsanou na seznamu UNESCO, má křesťanské i židovské památky a je blíže pro návštěvníky ze západní části republiky. Další hrozbou je špatná reklama, kterou zapříčinili Romští útočníci na Břeclavském koupališti, jednalo se o napadení a krádeže.^{71 72}

Pozitivním znakem může být nárůst konkurence v důsledku vytvoření nové NS, která přivede turisty do jiných míst a mohla by turisty odvést od masově navštěvovaných atraktivit. Následkem toho by mohl být rostoucí příjem a kvalita života, která by dále zlepšovala situaci na Břeclavsku a rezidenti by mohli využívat i místa, která vlivem

⁷¹ Desítky Romů zkopaly plavčíky v Břeclavi. VOJTEK, Milan. *Novinky.cz* [online]. Borgis s.s., 2003 [cit. 2016-04-29]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/krimi/9357-desitky-romu-zkopaly-plavciky-v-breclavi.html>.

⁷² Břeclav chce pořádek na koupališti, pošle tam romské preventisty. SOLAŘÍKOVÁ, Ivana. *IDnes.cz: Brno a Jižní Morava* [online]. Praha: Mafra a.s., 2015 [cit. 2016-04-29]. Dostupné z: http://brno.idnes.cz/romove-radili-na-breclavskem-koupalisti-fd6-/brno-zpravy.aspx?c=A150717_2177820_brno-zpravy_vh.

turismu zdražila. Pozitivním důsledkem by mohlo být udržování čistoty, nejen v turisty navštěvovaných místech. Větší zájem o tradice by mohl vést k jejich udržování a prohlubování. Vlivem rostoucí kvality života by mohla vzrůst úroveň místní hromadné dopravy.

Za negativní znak bychom mohli označit výstavby luxusních turistických center, která by narušila společenskou rovnováhu v oblasti. Vinárny, divadla a sportoviště budou přednostně pro turisty. Bude pokračovat vytlačení rezidentů z atraktivních míst blízko památek za účelem vystavění restaurací či hotelů pro turisty. Cena by nadále rostla, což by zapříčinilo nedostupnost místních podniků pro rezidenty. Postoj rezidentů by se pak mohl změnit v odpor k turistům. Posledním negativním důsledkem by mohlo být komerční předvádění tradic a zvyků slovácké kultury.

4.2 Rozhovor s PhDr. Alenou Káňovou a anketa

Dalším krokem, důležitým pro vznik nové NS je průzkum názoru rezidentů na vznik nové NS. Průzkum rezidentů začal rozhovorem s etnografkou a historičkou PhDr. Alenou Káňovou, která byla až do dubna roku 2015 ředitelkou městského muzea a galerie v Břeclavi. Celý rozhovor je uvedený v PŘÍLOZE A na str. II. Průzkum dále pokračoval formou ankety s rezidenty a dvaceti studenty univerzity UJAK.

V rozhovoru se autorka dotazovala PhDr. Aleny Káňové, zda by podpořila vznik NS vedoucí Břeclaví, Lednicí a Podivínem. „*Jako historička určitě vítám jakoukoliv zajímavou činnost v této oblasti.*“ Vzhledem k tomu, že sama žije v Břeclavi, autorku zajímal její názor z pohledu rezidenta. Dále autorku zajímalo, jak si myslí, že by reagovali na vznik NS místní obyvatelé. Na to odpověděla také kladnou odpovědí, dle jejich zkušeností s pořádáním naučně-kulturních akcí zaměřených na židovskou historii a židovské památky v Břeclavi. „*Velký zájem o tuto problematiku mají i breclavské školy a návštěvníci regionu.*“ PhDr. Alena Káňová jako ředitelka městského muzea a galerie pořádala komentované prohlídky areálu židovského hřbitova, benefiční akce v obřadní síni breclavského židovského hřbitova či výstavy a přednášky v breclavské synagoze. Následně autorku zajímala korektnost vybraných lokalit z hlediska historie Břeclavi, Lednice a Podivína. Dle odpovědi je spojení těchto lokalit logické a spojené velmi silnou

židovskou tradicí. „*Břeclav, Lednice i části katastru Podivína se nacházejí v Lednicko-valtickém areálu (...) a jako takové mají obrovský turistický potenciál. Právě dochované židovské památky vhodně doplňují hlavní architektonickou nabídku této destinace (...). Navíc je to velmi vhodné i z hlediska vlastní historie židovství v regionu, neboť Břeclav byla přirozeným centrem společenským, obchodním a v neposlední řadě i kulturním pro židovské obce v Lednici a v Podivíně. Byly zde i velmi silné rodinné vazby a často docházelo ke spojení finančního kapitálu pro podnikání.*“ Následoval dotaz, zda by stezka měla potenciál oslovit návštěvníky a dostatečně je informovat o židovských památkách ve vybraných lokalitách. „*Vzhledem ke skutečnosti, že všechny lokality měly historické spojení s rodem Liechtensteinů, pro návštěvníky by bylo srozumitelné a přínosné ukázat i na tyto většinou ekonomická spojení židovských obcí s bývalou vrchností.*“

Součástí navštěvování a vytváření návrhu nové NS, byla i anketa s rezidenty. Výsledkem měly být odpovědi na následující uvedené otázky, které měly zodpovědět, zda budou rezidenti souhlasit s výstavbou nové NS. Anketa probíhala oslovením a krátkým úvodem. „*Dobrý den, Vážený respondente, jsem studentkou Univerzity Jana Ámose Komenského a účastníkem specifického výzkumu zabývajícího se naučnými stezkami. Vybrala jsem si téma naučných stezek zabývajících se židovskou kulturou a židovskými památkami. Toto téma je zároveň náplní mé diplomové práce. Mým cílem je zjistit zájem o naučné stezky, konkrétně o naučné stezky zaměřené na židovské památky. Dalším cílem je zpracování vlastního návrhu naučné stezky. Mohla bych Vám položit několik otázek, týkajících se mého návrhu NS?*“ Následovaly otázky: Zda je oslovený rezidentem Břeclavi, Lednice, Podivína, či jeho blízkého okolí. Pokud byl oslovený rezidentem, následoval krátký popis a úvod o připravované NS. Dále následovaly otázky: Jaký máte názor na NS, která by vedla po židovských památkách v místech Vašeho bydliště? Zaujal Vás návrh NS? Pokud ne, Proč? Vybral/a byste jiné téma?

Anketa začala probíhat v listopadu 2015. Pokud rezidenti souhlasili se vznikem NS, byli ve většině případů ochotni zodpovědět otázky. V případě projevení nezájmu o vznik NS, se projevila neochota odpovídat na další dotazy. Z těchto důvodů byla anketa s rezidenty ukončena. Její výsledky by byly zkrácené kvůli uvedení většinou souhlasných odpovědí. Proto byla anketa změněna na průzkum názoru oslovených rezidentů. Dále budou uvedeny nejzajímavější postřehy z jeho realizace. I když rezidenti vyjadřovali

souhlas se vznikem NS, měli obavy z možného nárůstu turistů v jejich okolí. Židovské památky, zvláště hřbitovy, ať už v Břeclavi, Lednici nebo Podivíně, jsou situovány v těsné blízkosti rodinných domů. V některých případech padl návrh na jiné téma nové NS. Jedno z nově navrhovaných témat bylo po slováckých tradicích či umělcích, kteří zde žili nebo se alespoň narodili na Slovácku. Jeden z navrhovaných umělců byl malíř Jaroslav Blažek⁷³, který maloval slovácké slavnosti, Jízdy králů nebo slovácké svatby. Dále třeba i bratři Mrštíkové. Posledním zajímavým návrhem byla NS zaměřená na památku Tomáše G. Masaryka. NS věnována prvnímu prezidentovi Československé republiky již však existuje. Nachází se v Hustopečích, které jsou rodištěm jeho matky.⁷⁴ Během průzkumu bylo vyzorováno, že někteří z rezidentů, kteří nesouhlasili se vznikem NS, bydleli v těsné blízkosti památky, hlavně v případě břeclavského hřbitova.

Anketa se studenty univerzity UJAK probíhala formou krátkého dotazu, co si představují pod pojmem Břeclavsko. Ankety se účastnilo cca 20 studentů. Většina z nich odpověděla, že je napadá vinařství a Slovácká kultura, ale žádné významné památky. Poté co jim byla sdělena informace, že na Břeclavsku se nachází Lednicko-valtický areál, jejich zájem o lokalitu se zvýšil.

4.3 Výsledky dotazníkového šetření

Kompletní dotazník, včetně grafického znázornění získaných údajů, nalezneme v PŘÍLOZE C – Dotazník.

Celkový počet respondentů je 264. Zkoumaný vzorek je tvořen ze 41 % muži a 59 % ženami. Věkové rozhraní bylo rozděleno do 7 kategorií. První kategorie byla rozdělena na věk do 15 let, které bylo zastoupeno 1 %, věkové rozhraní 16 – 25 let dosáhlo nejvyššího procenta, a to 57 %. 26 – 35 let dosáhlo 22 %, 36 – 45 let 7 %, 46 – 55 let 5 %, 55 – 64 let 5 %. Posledním rozhraním bylo 65 let a více, které o obsáhlo 3 % respondentů. Nejvíce odpovídali respondenti vysokoškolsky vzdělaní 48 %. Následně středoškolské s maturitou 35 %, vyšší odborné 9 % a základní i středoškolské vzdělání dosáhly oboje

⁷³ BLAŽEK: *Akademický malíř Jaroslav Blažek* [online]. Praha: BlueGhost, 2015 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.blazek-jaroslav.cz/cs/>.

⁷⁴ NAUČNÁ STEZKA MASARYK A HUSTOPEČE. *Městské muzeum a galerie Hustopeče* [online]. Hustopeče, 2009 [cit. 2016-04-29]. Dostupné z: <http://www.muzeumhustopece.cz/a/2009-naucnastezka/clanek.php>.

po 4 %. Průměrný měsíční příjem 10.001 – 25.000 Kč má 49 % respondentů. 24 % má průměrná měsíční příjem 0 – 10.000 Kč. 25.001 – 35.000 Kč má 18 % a nad 35.000 Kč má 9 % respondentů. Vybraný vzorek je z 99 % české a 1 % slovenské národnosti. Na dotazník odpovídali nejvíce respondenti pocházející z Prahy, konkrétně 64 %. Dále následoval Středočeský kraj s 19,4 %. Další kraje byly zastoupeny spíše sporadicky. 3 % získal kraj Jihočeský i Pardubický. Zbylé kraje byly zastoupeny v rozmezí 2 až 0,4 %. Karlovarský a Zlínský kraj jsou zastoupeny 0 %.

Naučné stezky souvisí s domácím CR, proto první otázka zkoumala, zda dotazovaní tráví dovolenou či výlety v České republice. Z dotazníku vyplývá, že 87 % dotázaných využívá regiony a turistické oblasti České republiky pro potřeby cestovního ruchu. Další otázka měla za cíl zjistit frekvencovanost výletů či dovolené na území České republiky. Půlka dotázaných (50 %) respondentů jezdí na dovolenou a výlety v České republice 1x – 3x ročně. 25 % respondentů jezdí 4 – 6x ročně, 3 % jezdí 10x a více, zbylých 12 % jezdí 7 – 9x.

Naučnou stezku v České republice či v zahraničí navštívilo 85 % dotázaných. Při trávení dovolené či výletu v České republice využívá trasy naučných stezek 92 % respondentů. Pokaždé naučnou stezku při výletu či dovolené vyhledávají 3%. NS byla cílem výletu či dovolené v 31 %.

Dotazovaní nejvíce vyhledávají naučné stezky zabývající se historií, těsně následovala stezka zaměřená na přírodu. Menší zájem byl o naučné stezky zabývající se kulturou a významnými osobnostmi. Dále následovaly naučné stezky zabývající se dětskou tematikou a ekoturistikou. Raritou jsou naučné stezky vedoucí podzemím, zabývající se geologií a vinařstvím. Nejvíce dotázaných dává přednost pěší naučné stezce. Dále následuje cyklo-naučná stezka. Jen zanedbatelné množství respondentů by volilo Hippo-naučnou stezku probíhající pohledem z koňského hřbetu. Dotazníkové šetření se zabývalo i druhem informací, které by návštěvníci naučných stezek či památek preferovali. Následující druhy informací budou uváděny vzestupně od nejvíce preferovaných po nejméně. Nejvíce by návštěvníci uvítali zajímavosti, historické informace a legendy. Dále základní informace a informace o osobách spojených s daným místem. Následovaly informace o současném stavu a využití památek, posledním druhem byly obsáhlé informace.

Židovskou památku, ať už hřbitov synagogu či pomník, navštívilo 94 % respondentů, ale pouze 24 % navštívilo naučnou stezku zaměřenou na židovské památky a 11 % dotazovaných si není jisto, zda nějakou navštívili. Z 24 % respondentů, kteří navštívili naučnou stezku zaměřenou na židovské památky, jich výrazně nejvíce navštívilo naučnou stezku v Mikulově, následně v Třebíči a Boskovicích.

Naučnou stezku na Břeclavsku by mělo zájem navštívit 53 % odpovídajících. Z toho určitě by chtělo navštívit 21 % a spíše ano 32 %. Zbývající respondenti si z 27 % nebyli jisti a 20 % by ji navštívit nechtělo. Z toho 18 % by ji spíše nenavštívili, ale jen 2 % by ji určitě navštívit nechtělo.

Z dotazníkového šetření vyplývá, že respondenti mají zájem o návštěvu naučných stezek i židovských památek. Projekt nové NS se zaměřuje na historii, protože historické zaměření NS vyhledává nejpočetnější část dotazovaných. Vzhledem k tomu, že většina respondentů dává přednost pěším stezkám, nová naučná stezka bude zaměřena především pro pěší. Z odpovědí týkajících se informací uváděných na naučných stezkách bude pro novou naučnou stezku vybírán k doplnění základních informací text a popisky obsahující zajímavosti, legendy a informace o osobách spjatých s její historií doplněný o současný stav památky. Od obsáhlých informací bude upuštěno. Vzhledem k nízké návštěvě naučných stezek zaměřených na židovské památky a výsledkům ankety ohledně spojitosti Břeclavi, bude snaha naučnou stezku provázat s Lednicko-valtickým areálem.

4.4 Pilotní procházka Kuffnerovi naučné stezky po židovských památkách Břeclavi, Lednice a Podivína

Pilotní procházka byla uskutečněna se 4 účastníky ve věkovém rozmezí 22 – 25 let. Pátým účastníkem byla autorka nové NS stezky, která skupinu provázela. Pilotní skupina nejdříve navštívila NS v Mikulově, pro lepší srovnání s novou NS vedoucí Břeclaví, Lednicí a Podivínem. Dále budou uvedeny reakce a názory jednotlivců pilotní skupiny. Každý ze skupiny uvedl názor, který bude následně uveden. „*Libí se mi začátek nové NS u synagogy (...), člověk hned ví, že se jedná o židovské památky. Při příchodu na NS v Mikulově nás sice přivítala informační tabule, ale první dvě zastavení jsme přešli. Museli jsme se k nim vrátet.*“ Důvod, proč pilotní skupina přešla první zastavení, byla

špatná viditelnost informačních tabulek. Zastavení NS v Mikulově jsou vyznačená na pozlacených kovových tabulkách umístěných na domech bývalé židovské čtvrti. *„Informace v Mikulově byly velmi strohé. NS v Břeclavi přinesla více informací, které byly zajímavé a uváděla i určitý příběh.“* Informace uvedené na NS v Mikulově se týkají spíše architektury a jsou popsány pouze několika větami. *„Na jednu stranu je nová NS velmi dlouhá, na druhou stranu je vhodná pro pěší i pro cyklisty. V informacích si každý najde to, co ho zajímá.“* Naučná stezka je dle délky a časové náročnosti delší, než NS v Mikulově, která měří cca 1 km. *„Mrzelo mě, že jsme se nedostali do synagogy, i když měla být otevřená. Ale stezka Břeclavi se mi líbila, cesta okolo řeky byla příjemná, cestou jsme viděli nejen židovské památky, ale i krásný kostel v Poštorné a břeclavský i lednický zámek.“*

5 PROJEKT NOVÉ NAUČNÉ STEZKY

NS prochází třemi městy, Břeclaví, Lednicí a Podivínem. NS je liniová s hvězdicovými výstupy. Pro lepší orientaci je NS rozdělena na tři etapy. První etapa vede Břeclaví (dále jen 1. etapa - Břeclav). Druhá etapa vede z Břeclavi do Lednice (dále jen 2. etapa – Lednice). Poslední, třetí etapou je trasa vedoucí z Lednice do Podivína, kde celá trasa NS po židovských památkách i končí. NS je tvořena primárně pro pěší, ale je plně využitelná i jako cyklotrasa. Hlavní zastavení⁷⁵ jsou přístupná i pro handicapované či pro starší osoby, hlavní zastavení jsou totiž přístupné pro osobní automobily, které je možné v jejich blízkosti zaparkovat.

První etapa vedoucí Břeclaví měří 6 km. Projít ji včetně návštěvy Poštorné trvá okolo 1,5 hodiny. Druhá etapa vedoucí z Břeclavi do Lednice měří 9,3 km. Projít druhou etapu trvá zhruba 2 hodiny. V trase druhé etapy se počítá i se zacházkou na Janův hrad a k zámku Lednice. Třetí etapa začíná v Lednici na ulici 21. dubna. Pro pěší je doporučena cesta přímým autobusovým spojením do Podivína. Pro cyklisty je možné pokračovat do Podivína z ulice 21. dubna po silnici č. 422.

NS provázející po židovských památkách Břeclavi, Lednice a Podivína má celkovou délku pro pěší cca 16,3 km⁷⁶. Celkový odhad času stráveným na NS byl vypočítán na 4,5 hodiny. NS není z hlediska terénu náročná, přesto by měla být zařazena mezi středně náročné stezky, kvůli její délce. NS je zakreslena na mapách dle etap v příloze D – Zakreslení NS v mapách.

5.1 Popis trasy naučné stezky

Začátek NS leží v Břeclavi u Synagogy. Následuje prohlídka synagogy. Napravo od synagogy se nalézá Lichtenštejnský dům – bývalá židovská obecní škola. Následuje krátká prohlídka bývalých židovských domů a úzkých uliček typických pro židovská ghetta. Dále stezka vede ulicí U Stadionu, která nás přivede na cestu souběžnou s řekou Dyjí. Půjdeme stále podél řeky, která nás zavede k upravené zadní části areálu cukrovaru, která v minulých letech prošla revitalizací. Budeme dále pokračovat cestou podél řeky,

⁷⁵ Hlavní zastavení – všechna zastavení v Břeclavi, židovský hřbitov v Lednici a Podivíně.

⁷⁶ Celkové délce NS není započítána cesta do Podivína, protože je doporučena cesta autobusovou dopravou.

vedoucí k původnímu cukrovarskému mostu. Most si můžeme projít, ale je nutné zůstat stále na břehu u cukrovaru. Budeme dále následovat řeku, která nás zavede k přední části cukrovaru. Přejdeme ulici, a stále budeme pokračovat cestou podél řeky Dyje, která směřuje ke křižovatce ulic Haškovy a Veslařské, kde se nachází pozůstatek aleje vedoucí k židovskému hřbitovu. Po prohlídce židovského hřbitova a obřadní síně půjdeme ulicí Veslařská, která nás povede až na ulici Dukelských hrdinů – dříve Kuffnerova třída. Kuffnerovou třídou budeme pokračovat až k zámku. Můžeme pokračovat dále hlavní třídou až do městské části Poštorná, kde se nalézala bývalá sladovna a chrám Nanebevzetí Panny Marie. Pokud jsme šli do Poštorné, musíme se vrátit zpět k zámku. Půjdeme cestou vedoucí k zámku. Následně až za něj a přes most, přes řeku Stará Dyje, který nás přivede ke Kančí oboře, kde se NS po židovských památkách napojí na NS Lužní les. Zde končí 1. etapa – Břeclav.

Na začátku Kančí obory, která je součástí NS Lužní les začíná 2. etapa - Lednice. NS je vhodná pro pěší i cyklisty. NS Lužní les nás zavede k Janovu hradu. Buď můžeme pokračovat stezkou až k Janovu hradu, či směřovat rovnou k zámku Lednice. Následně projdeme okolo zámku Lednice a vyjdeme před zámecký areál. Kde se nalézají ulice 21. dubna, která navazuje na ulici Mikulovská. Ulice Mikulovská nás zavede až k Lednickému židovskému hřbitovu. Trasa zahrnuje cestu NS Lužní les i zacházku k zámku Lednice a cestu vedoucí k židovskému hřbitovu v Lednici, kde končí 2. etapa – Lednice.

Začátek 3. etapy – Podivín se nachází v Lednici na ulici 21. dubna. Další pokračování pro pěší je na ulici 21. dubna, odkud jezdí autobus ze zastávky „Lednice – náměstí“ do Podivína, kde se nalézají poslední zastavení NS po židovských památkách Břeclavska. V Podivíně se vystoupí na zastávce „Podivín – Besední dům“, která je od židovského hřbitova vzdálená 70 metrů. Z Lednice do Podivína jezdí přímé spojení, cesta trvá okolo 10 minut. Jízdné stojí cca 20 Kč. Pro cyklisty je možné jet po silnici⁷⁷ č. 422, vedoucí přímo do Podivína. Silnice č. 422 vede až do centra Podivína, na křižovatku ulic Bratislavská a Palackého. Zde opustíme silnici č. 422 a vydáme se ulicí Palackého, po cca 120 metrech zabočíme vlevo do nenápadné ulice, ve které už je vidět obřadní síň Podivínského hřbitova. Za obřadní síní se nalézají židovský hřbitov. Zde NS končí.

⁷⁷ Cesta jízdním kolem po silnici: Je nutné řídit se zákonem č. 361/2000 Sb., o provozu pozemní komunikací a o změnách některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zapracovává příslušné předpisy EU.

Pro navrácení se zpět do Břeclavi se vrátíme zpět na ulici Palackého, kterou bude pokračovat dále do města. Ulice Palackého se napojuje na ulice Sokolovská a Nerudova a jedná se o přímou cestu bez odboček, která nás zavede k železničnímu nádraží. Cesta vlakem do Břeclavi trvá okolo 10 minut a vlak je vhodný i pro cyklisty, kteří po absolvování stezky uvítají odpočinek ve vlaku. Po příjezdu do Břeclavi se nacházíme na místě počátku NS.

5.2 Zastavení naučné stezky

Jednotlivá zastavení naučné stezky byla vytvořena dle výsledků získaných z dotazníkového šetření, ankety a rozhovoru. Což znamená, že základní informace byly doplněny o legendy, zajímavosti, osoby spojené s daným místem a aktuální využitelnost jednotlivých památek. Trasa NS vede židovskými památkami, ale také cestou nabídne pohled na kostel Nanebevzetí Panny Marie, břeclavský zámek a zámecký pivovar i pozůstatek jeho mlýnského náhonu. Nesmíme vynechat ani památky Lednicko-valtického areálu, včetně zámku v Lednici. Naučná stezka byla pojmenována po rodu Kuffnerů, jejichž příběh udělal na autorku velký dojem. Celé jméno naučné stezky zní: Kuffnerova naučná stezka po židovských památkách v Břeclavi, Lednici a Podivíně.

Zastavení jsou očíslována a jdou za sebou tak, jak by měla být NS procházena. Zastavení jsou doplněna o fotografie, které jsou důležité pro pochopení informačního textu. Doplnující fotografie ke stezce se nacházejí v PŘÍLOZE E – Obrázky ke Kuffnerově NS po židovských památkách.

1. Břeclavská synagoga

Místo původní synagogy, která byla postavena ze dřeva není známo. Původní dřevěná synagoga zanikla roku 1643 při nájezdu švédských vojsk. K další synagoze, která byla postavena po roce 1671, narychlo a nedbale, se váže zajímavost o zázraku, který se stal v lednu 1697. Při čekání věřících na vstup do synagogy se zpozdil synagogální sluha s klíčem k jejímu otevření. Než sluha přišel odemknout, zřítíl se trámový sloup synagogy. Na památku zázraku, že nikdo nepřišel o život, se ve výročí události konala slavnostní bohoslužba. Pro slavnostní bohoslužbu byl složen žalm, který napsal sám rabín Elieser ha-Levi. Následně obec synagogu přestavěla a zvětšila. Budova synagogy byla několikrát

zničena. Zničena byla především požáry. Ty nejničivější se staly v letech 1742, 1800 a 1812. Dle skici z katastru víme, že synagoga měla čtvercový půdorys o rozměrech přibližně 196 metrů čtverečních.⁷⁸

Obrázek 2: Synagoga v Břeclavi

Zdroj: Autorka

Původní synagoga přestala vyhovovat vzrůstajícím nárokům, proto byla roku 1868 zbořena a na jejím místě vznikla nová synagoga. Nová synagoga byla postavena na náklady starosty židovské obce, Davida Kuffnera. Další přestavba synagogy se uskutečnila roku 1888. Synagoga byla upravena do novorománského slohu. Interiér synagogy byl vyzdoben maurskými prvky. Přestavěna byla nejspíš dle návrhu vídeňského architekta Maxe Fleischera. Synagoga sloužila k náboženským účelům až do okupace nacisty za 2. světové války. Následně byla využívána jako skladovací prostor. Další rekonstrukcí prošla synagoga v letech 1997 – 1999. Během rekonstrukce byly opraveny původní výmalby. Dne 28. září 2000 byla odhalena pamětní deska zaniklé břeclavské židovské komunity. Od odhalení pamětní desky slouží synagoga k pořádání vernisáží, výstav a koncertů. Nad hlavním vstupem do synagogy se nachází hebrejský nápis,

⁷⁸ KÁŇOVÁ, Alena a Jaroslav KLENOVSKÝ. *Židovská Břeclav: stálá expozice = Jüdisches Břeclav: Dauerausstellung = Jewish Břeclav: permanent exhibition: Městské muzeum a galerie Břeclav*. Břeclav: Městské muzeum a galerie Břeclav, 2010. [32] s. ISBN 978-80-254-9003-7.

pocházející ze žalmu 100, Starého zákona: „*Vcházejte do bran Jeho s díkyčiněním, do síní Jeho s chválami*“. Hlavní vstup do synagogy byl určen pro muže. Ženy do synagogy vstupovaly bočními vchody, které je pomocí úzkých schodišť dovedly na galerii v prvním patře. Galerie obíhá tři strany synagogy. V severovýchodní části galerie se nacházejí varhany. Na jihovýchodní straně pod kruhovým oknem se nachází svatostánek – aron ha-kodeš. Podium s řečništěm – almemorem se nacházelo před svatostánkem. Sál synagogy osvětlují mohutné dekorativní lustry. Synagoga byla elektrifikována v první polovině 20. století, kolem roku 1930.⁷⁹

2. Židovská obecná škola – Lichtenštejnský dům

Budova bývalé židovské obecní školy se nachází vedle synagogy. Budova byla postavena v 80. letech 19. století. Židovská obecní škola byla součástí bývalého židovského ghetta. Pro židovskou víru bylo velmi důležité umět psát a číst, aby věřící mohli porozumět náboženským textům, v 18. století díky josefínským reformám, se stala školní docházka povinná i pro židovské děti. V tomto období bylo velkou reformou povolení židovským občanům studovat všechny druhy domácích vyšších škol. Také bylo podporováno zakládání vlastních, židovských škol. V židovských školách se vyučovala hlavně němčina, matematika a zeměpis⁸⁰. V letech 1995 – 2007 se zde nacházelo Městské muzeum a galerie Břeclav.⁸¹ V současné době se zde nachází expozice historie rodu Lichtenštejnců. Expozice provádí návštěvníky historií rodu od jejich příchodu na jižní Moravu v roce 1249. Také se zde nachází turistické informační centrum a vinotéka. V lichtenštejnském domě nalezneme vedle expozice i miniatury všech staveb v Lednicko-valtickém areálu.⁸² Lichtenštejnský dům byl otevřen 15. května 2009. Jeho otevření se zúčastnil i zástupce knížecí rodiny, princ Wolfgang. 29. května 2009 se princ

⁷⁹ KÁŇOVÁ, Alena a Jaroslav KLENOVSKÝ. *Židovská Břeclav: stálá expozice = Jüdisches Břeclav: Dauerausstellung = Jewish Břeclav: permanent exhibition: Městské muzeum a galerie Břeclav*. Břeclav: Městské muzeum a galerie Břeclav, 2010. [32] s. ISBN 978-80-254-9003-7.

⁸⁰ KÁŇOVÁ, Alena a Jaroslav KLENOVSKÝ. *Židovská Břeclav: stálá expozice = Jüdisches Břeclav: Dauerausstellung = Jewish Břeclav: permanent exhibition: Městské muzeum a galerie Břeclav*. Břeclav: Městské muzeum a galerie Břeclav, 2010. [32] s. ISBN 978-80-254-9003-7.

⁸¹ Lichtenštejnský dům. *Městské muzeum a galerie Břeclav* [online]. Břeclav: Městské muzeum a galerie Břeclav, 2013 [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: <http://www.muzeumbv.cz/lichtenstejnsky-dum/>.

⁸² Lichtenštejnský dům v Břeclavi. *Kudy z nudy* [online]. Praha: Chzech tourism, 2016 [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: <http://www.kudyznudy.cz/Aktivity-a-akce/Aktivity/Lichtenstejnsky-dum-v-Breclavi.aspx>.

stal patronem Lichtenštejnského domu. Tentýž den navštívil Lichtenštejnský dům i Hans Adam II., který je hlavou lichtenštejnského knížectví.⁸³

Obrázek 3: Lichtenštejnský dům

Zdroj: Autorka

3. Bývalá židovská čtvrť - ghetto

Břeclavské židovské ghetto se rozprostíralo hlavně přes ulice Templová, Lázeňská, Jateční a Sladová. Do dnešní doby se zachovala jen malá část. Nejvýraznějším pozůstatkem je synagoga a bývalá židovská obecná škola. Židovské domy, které se zachovaly, obklopují synagogu. Dochovalo se 24 ze 72 domů. Domy jsou typické svým malým měřítkem a hustou zástavbou. V domech se nacházejí dochované vnitřní klenby a původní kamenné dláždění v podobě tzv. kočičích hlav. V lázeňské ulici se nacházela rituální lázeň – mikve.⁸⁴ Židovská čtvrť byla zničena hlavně při spojeneckém bombardování v roce 1944 a následně poválečnou asanací.⁸⁵

Nejstarší písemné zprávy o Židech v Břeclavi se vážou k roku 1414. K trvalejšímu osídlení dochází po roce 1421. V souvislosti s vypovězením Židů z Vídně a Dolních Rakous. První zmínky o židovské obci se synagogou a hřbitovem pocházejí z 16. století. V roce 1572 se dokonce v Břeclavi konala generální synoda moravských židů. Synoda⁸⁶ byla vedena Jehudou Löwem ben Becalem, který se proslavil jako údajný strůjce

⁸³ Lichtenštejnský dům. *Břeclav: Kultura a volný čas* [online]. Břeclav: Město Břeclav, 2016 [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: <http://breclav.eu/kultura-a-volny-cas/lichtenstejnsky-dum-1>.

⁸⁴ KÁŇOVÁ, Alena a Jaroslav KLENOVSKÝ. *Židovská Břeclav: stálá expozice = Jüdisches Břeclav: Dauerausstellung = Jewish Břeclav: permanent exhibition: Městské muzeum a galerie Břeclav*. Břeclav: Městské muzeum a galerie Břeclav, 2010. [32] s. ISBN 978-80-254-9003-7.

⁸⁵ Rozhovor s PhDr. Alenou Káňovou, uvedený v PŘÍLOZE A, na str. II.

⁸⁶ Synoda nebo také sněm moravských židů.

Golema. Židé žijící v Břeclavi se mohli živit pouze lichvou a vetešnictvím. Řemesla mohla provozovat pouze pro své židovské obyvatele. Pro židovské rodiny platil tzv. familiantský zákon, který byl platný až do roku 1849. Otec byl familiant, po něm právo ženitby přecházelo na nejstaršího syna.⁸⁷ Což znamenalo, že právo oženit se a mít rodinu měl pouze nejstarší syn.

Obrázek 4: Bývalá židovská čtvrť

Zdroj: Autorka

Za vlády císaře Josefa II. se situace pro židovské obyvatele Břeclavi zlepšila, začal totiž platit tzv. Toleranční patent. Přestala platit povinnost označování Židů a židovská víra byla zrovnoprávněna. Židé díky patentu byli občansky zrovnoprávněni a byl otevřen přístup k většině povolání⁸⁸ i mimo své souvěrce. V roce 1787, v časech snahy o germanizaci, Židé museli přijmout německé příjmení. Na výběr měli ze 109 mužských a 35 ženských jmen. Z téhož roku se dochoval seznam 62 familiantů, který zachycuje rodná jména i nově přijatá německá jména. Dokument je významný, protože nejstarší matriky byly zlikvidovány nacisty a spojeneckými nálety. V 19. století bylo Židům

⁸⁷ KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovská čtvrť v Jemnici*. 2., opr. a dopl. vyd. Jemnice: Město Jemnice, 2007. 6 s. ISBN 978-80-254-1925-0.

⁸⁸ STEMBERGER, Günter. *Úvod do judaistiky*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2010. 228 s. Studium; sv. 10. ISBN 978-80-7021-988-1.

umožněno zapojovat se do rozvoje města na úrovni politické, hospodářské i kulturní. Počet židovských obyvatel dosáhl svého maxima počátkem 20. století. Židovská komunita měla statut samostatné politické obce.⁸⁹

4. Cukrovar

Cukrovar byl založen v roce 1863 významnou židovskou rodinou Kuffnerových. V roce 1884 byl cukrovar modernizován, bohužel o 9 let později jej zasáhl velký požár. Budova cukrovaru kompletně vyhořela, proto musela být znovu vybudována.⁹⁰

Obrázek 5: Cukrovar

Zdroj: Autorka

U založení břeclavského cukrovaru stáli bratři Jakub a Herman Kuffnerovi spolu s jejich bratrancem Ignácem Kuffnerem. Herman Kuffner stál i u zrodu hospodářského impéria, které přesahovalo hranice moravského regionu. Taktéž se podílel na rozvoji Břeclavi v druhé polovině 19. století, a to na úrovni politické i společenské. V té době se stal Herman Kuffner i dlouholetým starostou Břeclavi a svou stavební činností ovlivnil architektonický ráz města. V současné době v bývalém cukrovaru sídlí firma RACIO Břeclav, založená v roce 1990. Firma vyrábí pufované výrobky. Firma RACIO v roce 1994 začala s rekonstrukcí břeclavského cukrovaru pro své podnikatelské potřeby, čímž firma areál bývalého cukrovaru zachránila před sanací. RACIO zařadila mezi své

⁸⁹ KÁŇOVÁ, Alena a Jaroslav KLENOVSKÝ. *Židovská Břeclav: stálá expozice = Jüdisches Břeclav: Dauerausstellung = Jewish Břeclav: permanent exhibition: Městské muzeum a galerie Břeclav*. Břeclav: Městské muzeum a galerie Břeclav, 2010. [32] s. ISBN 978-80-254-9003-7.

⁹⁰ Bývalý cukrovar. *Město Břeclav: Kultura a volný čas* [online]. Břeclav: Město Břeclav, 2016 [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: <http://breclav.eu/kultura-a-volny-cas/byvaly-cukrovar-1>.

produkty i košer výrobky. Na přísná pravidla košer výrobků a následné potvrzení jejich certifikátu dohlíží příslušné rabínské autority. Rabíni přijíždějí z Vídně, New Yorku, Izraele i Jihoafrické republiky.⁹¹

5. Most u cukrovaru

Součástí areálu cukrovaru se je most přes řeku Dyji, který byl postaven v roce 1898. Jedná se o bývalý železniční most, který sloužil ke svozu surovin do cukrovaru. Most je na jednom konci uložen pevně, zatímco na druhém konci u cukrovaru na pohyblivých válečcích. Železniční most je jediný původní most v Břeclavi, který se zachoval po 2. světové válce. Most je zhotovený z nýtovaných příhradových mostních konstrukcí a jedná se o poslední most takto vyrobený u nás.⁹² Nyní slouží jako most pro pěší a je součástí cyklotrasy, která vede areálem cukrovaru. Most byl prohlášen kulturní památkou v roce 2010.⁹³

Obrázek 6: Most u cukrovaru

Zdroj: Autorka

⁹¹ Rozhovor s PhDr. Alenou Káňovou, uvedený v PŘÍLOZE A, na str. II.

⁹² Cukrovarský most. *Město Břeclav: Kultura a volný čas* [online]. Břeclav: Město Břeclav, 2016 [cit. 2016-05-05]. Dostupné z: <http://breclav.eu/kultura-a-volny-cas/cukrovarsky-most?highlightWords=most>.

⁹³ Železniční most. *Národní památkový ústav: Památkový katalog* [online]. Národní památkový ústav, 2015 [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: <http://pamatkovykatalog.cz/?mode=parametric&isProtected=1&indexId=104161&presenter=LegalStatesResults>.

6. Židovský hřbitov

Není jisté, zda se jedná o původní místo, dle písemných pramenů se na hřbitově pohřbívalo od roku 1670. Hřbitov je nad okolním terénem převýšen, což dokazuje jeho stáří a svědčí o pohřbívání v několika vrstvách. Při vstupu na hřbitov se může zdát, že hřbitov se nalézá pouze na pravé straně. Náhrobky jsou sice pouze na pravé straně hřbitova, ale zesnulí se jsou uloženy po jeho celé rozloze, tedy i na levé straně. Z tohoto důvodu je vhodné chodit pouze po cestách vedoucích hřbitovem. Historická část se nalézá na horní přední části hřbitova.⁹⁴

Obrázek 7: Židovský hřbitov v Břeclavi

Zdroj: Autorka

Tato „malá“ část musela stačit k pohřbívání až do roku 1892. Je zde vidět i kousek historické zdi⁹⁵ z roku 1740, která hřbitov oplocovala. Po roce 1982 byl přikoupen zbylý pozemek a hřbitov byl vystavěn do současné rozlohy. Postavena byla také obřadní síň a dům hrobníka. Oplocení hřbitova, obřadní síň i dům hrobníka byly postaveny z poštorenských cihel, které dávají hřbitovu unikátní a nezapomenutelný vzhled, který ho velmi odlišuje od hřbitovů v Třebíči i Mikulově. Hřbitov se přestal využívat k pohřbívání od roku 1938. Skoro až zázračně hřbitov přečkal bez úhony 2. světovou válku, ale po válce nebyl udržovaný. Náhrobky byly zarostlé břečťanem a zanesené náletovými rostlinami. I když židovský hřbitov přečkal 2. světovou válku, za dob totalitního režimu měl být zlikvidován. Občané sami žádali o jeho zničení a vyhazovali do jeho areálu i odpadky. Likvidace hřbitova již započala, buldozerem se srovnávaly náhrobky se zemí. Některé náhrobky, protože byly z kvalitní žuly, byly použity na křesťanské hroby.

⁹⁴ PhDr. Alena Káňová. Komentovaná prohlídka židovského hřbitova a obřadní síně v Břeclavi s PhDr. Alenou Káňovou, která byla zaznamenána na diktafon.

⁹⁵ Viz obrázek 19: Pozůstatek původní zdi hřbitova.

Nejcennější náhrobky z 18. století byly odvezeny národním podnikem Kamena Blansko a údajně využity pro zpevnění hráze nedalekého rybníku Včelínek. Zbylé náhrobky byly rozkradeny. Díky těmto okolnostem levá strana hřbitova postrádá náhrobky. Stejný osud měl potkat i historickou část hřbitova. Její likvidace byla přerušena revolucí v roce 1989. Bohužel i náhrobky historické části byly vzaty a seskládány na hromady. Jen málo náhrobků si zachovalo své původní místo. Nebýt revoluce, hřbitov by byl kompletně zlikvidován. Počátkem 90. let 20. století se rozhodlo o záchraně hřbitova a náhrobky byly znovu osazeny. Byla snaha zachovat řady a pořadí náhrobků, ale nelze s jistotou říct, že každý náhrobek byl vrácen na své původní místo. Můžeme si všimnout, že někdy neodpovídají sokly náhrobkům, zvláště u těch moderních. Jednoduché pomníky se zachovaly v lepším stavu než pomníky kombinované. V některých chybí určité části či jim byl přiřazen jiný náhradní sokl. I když náhrobky neodpovídají jejich původním místům, a tím pádem i zesnulým, pro židovskou kulturu je hlavní zachování jména pro příští generace. V letech 2014 – 2015 probíhala oprava náhrobků, jejich konzervace a rekonstrukce. Ve spolupráci s Židovským muzeem v Praze započala postupná datace a překlad náhrobků. Hřbitov je do jisté míry kamenný archiv břeclavské matriky, která byla zničena během bombardování za 2. světové války.⁹⁶

7. Nejzajímavější náhrobky židovského hřbitova

Nejstarší náhrobky ze 17. století byly zničeny, tudíž nejstarším dochovaným náhrobkem⁹⁷ na hřbitově, který je možný určit, pochází z roku 1717. Jedná se o ženský náhrobek. Na něm se nachází měděný pláštík, který slouží k jeho ochraně. Náhrobky z 18. století jsou zastoupeny počtem okolo dvou desítek. Největší část náhrobků pochází z 19. století a jen několik dochovaných z 20. století. Na náhrobcích si můžeme všimnout tzv. mluvících znamení. Mluvící znamení jsou symboly, které znázorňují vztah se zemřelým. Nejčastějšími mluvícími znameními jsou smuteční vrba, Kohenské ruce, levitská konvička, had stočený do kruhu – uroboros, dva lvi s korunou, šestcípá hvězda či věnec. Znak Kohenských nebo také žehnajících rukou znamená, že nebožtík byl potomkem Kohenů. V Břeclavi je znak spojen s rodinou Neubachů. Rodina Neubachů byla významná obchodní ortodoxní židovská rodina. Znak smuteční vrby je spojen

⁹⁶ PhDr. Alena Káňová. Komentovaná prohlídka židovského hřbitova a obřadní síně v Břeclavi s PhDr. Alenou Káňovou, která byla zaznamenána na diktafon.

⁹⁷ Viz obrázek 8: Nejstarší náhrobek.

s předčasným úmrtím. Vyskytuje se na náhrobcích mladých lidí či při odchodu velmi milovaného člověka např. manžel ji může dát na hrob své manželky. Levická konvička značí potomky Levitů. Uroboros byl had s vlastním ocasem v puse, jednalo se o znak nekonečna.⁹⁸⁹⁹

Obrázek 8: Nejstarší náhrobek

Zdroj: Autorka

Raritou břeclovského židovského hřbitova je trojhrob¹⁰⁰. Zde jsou pochováni tři děti, které zemřely na cholera. Jedná se o tři chlapce z jedné rodiny, kteří umřeli okolo roku 1831. Druhý nejstarší náhrobek¹⁰¹ pochází z roku 1722, který byl vytvořen z pískovce. Je vyzdoben archaickým zdobením kohenských rukou. Náhrobek sice pochází z 18. století, ale nese spíše renesanční tvar a odpovídá náhrobkům ze 17. století. V jeho době byl již nemoderní, nebýt popisků s jeho datováním, odpovídal by o století starším náhrobkům. Mezi nejzajímavější a krásné náhrobky se řadí náhrobek z první poloviny 19. století potomka Goldreichů¹⁰². Nebožtík byl významný člověk nejen pro své

⁹⁸ FRANK, Jana. *V paměti synagogy: Židovské hřbitovy a památníky*. Karlovy Vary: SeeMedia, 2013, 10-14. ISBN 9788087701157.

⁹⁹ PhDr. Alena Káňová. Komentovaná prohlídka židovského hřbitova a obřadní síně v Břecloví s PhDr. Alenou Káňovou, která byla zaznamenána na diktafon.

¹⁰⁰ Viz obrázek 20: Cholerový trojhrob.

¹⁰¹ Viz obrázek 21: Druhý nejstarší náhrobek.

¹⁰² Viz obrázek 22: Jeden z původních náhrobků pojmenovaných v němčině.

souvěřce, ale i pro křesťanské obyvatele Břeclavi, proto je jeho jméno psané jako jedno z prvních německy. Do roku 1848 se náhrobky popisovaly pouze hebrejským textem. Po roce 1848 už začínají být náhrobky popsány napůl hebrejsky a německy. Koncem 19. století jsou všechny hroby pojmenované v němčině. První předek rodiny Kuffnerů zde byl pochován v roce 1731. Jeho náhrobek¹⁰³ je klasicistní barok. První předek rodiny zde přišel se svým otcem Samuelem, který byl významný občan Břeclavi a židovské obce. Žid Samuel měl propachtovanou knížecí vinopalnu a začal se zvelebováním zdejšího židovského majetku. Díky němu mohli jeho potomci založit cukrovar. Dalším zástupcem Kuffnerovi rodiny pohřbeným zde na hřbitově je Ester Kuffnerová. Náhrobek¹⁰⁴ pochází z roku 1836 a je psaný hebrejským písem ale jedná se o jidiš. Jidiš byl jazyk, který se vyučoval spolu s hebrejštinou. Jidiš je také popisovaný jako regionální dialekt.¹⁰⁵ Na náhrobku se Jidiš pozná podle arabsky psaných číslic. Na břeclovském židovském hřbitově se dochoval pouze jeden rabínský hrob¹⁰⁶. Dříve na hřbitově bylo pohřbeno šest břeclovských rabínů. Rabínské hroby jsou na většině židovských hřbitovů situovány na vyvýšená či oplocená místa. Zde však toto místo nebylo dochováno, připomínkou zůstal pouze rabínský náhrobek. Další významnou raritou břeclovského židovského hřbitova jsou sarkofágy¹⁰⁷ a tumby¹⁰⁸. Nedochovaly se na nich jména ani ozdoby, není tedy zřejmé, komu patří. Pochází z přelomu 19. a 20. století a jsou ukázkou asimilačního trendu. Vlivem tohoto trendu začínají být židovské hroby podobné běžným civilním hrobům. Vyskytují se u nich předzahrádky, kovové plůtky a výtvarné prvky. Moderní asimilované hroby nesou prvky secese, art deco i kubismu¹⁰⁹. Asimilované secesní náhrobky patří rodinám Goldschmitovým, a Khonům.¹¹⁰

8. Kuffnerova hrobka

Jednou z nejvýznamnějších památek na hřbitově je Kuffnerova hrobka. Jedná se o hrobku Ignáce Edlera Von Kuffnera. Ignác Kuffner byl narozen v roce 1822 v Břeclavi,

¹⁰³ Viz obrázek 23: Náhrobek prvního předka rodu Kuffnerů.

¹⁰⁴ Viz obrázek 24: Náhrobek Ester Kuffnerové.

¹⁰⁵ STEMBERGER, Günter. *Úvod do judaistiky*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2010. 31-32 s. Studium; sv. 10. ISBN 978-80-7021-988-1.

¹⁰⁶ Viz obrázek 25: Náhrobek rabína.

¹⁰⁷ Viz obrázek 26: Sarkofág.

¹⁰⁸ Viz obrázek 27: Tumba.

¹⁰⁹ Viz obrázek 28: Asimilované hroby.

¹¹⁰ PhDr. Alena Káňová. Komentovaná prohlídka židovského hřbitova a obřadní síně v Břeclavi s PhDr. Alenou Káňovou, která byla zaznamenána na diktafon.

zemřel v roce 1882. Podílel se na založení břeclavského cukrovaru. Ignác Kuffner se odstěhoval do Vídně, kde se stal starostou Ottakringu. Syn Ignáce Kuffnera Moritz se také stal starostou, do doby než se Ottakring stal součástí Vídně. Rodina Kuffnerů se dělila do tzv. břeclavské, vídeňské a slovenské větve. Ignác Kuffner, zástupce Vídeňské větve, ve Vídni spravoval pivovar, který se stal věhlasným podnikem. Nebyl významný pouze obchodními úspěchy, ale také svým sociálním cítěním. Nechal vystavět špitál a zajišťoval finanční pomoc chudým obcím. Podporoval rozvoj židovské víry, ale nejen je. Rodina Kuffnerova vyniká zejména v pomoci druhým bez ohledu na jejich víru. Za působení Ignace Kuffnera jako starosty Ottakringu vznikla první veřejná jídelna pro dělníky. Byla vybavena školní knihovna a byla založena nadace pro vzdělávání. V roce 1878 byl povýšen do šlechtického stavu.¹¹¹

Obrázek 9: Kuffnerova hrobka

Zdroj: Autorka

Syn Ignáce Kuffnera pokračoval v rodinných tradicích a do současné doby můžeme ve Vídni najít Kuffnerovu hvězdárnu a stále činnou studijní nadaci Moritze a Elsy Kuffnerových. Styky Ignáce Kuffnera s vídeňským architektem Franzem

¹¹¹ KÁŇOVÁ, Alena a Jaroslav KLENOVSKÝ. *Židovská Břeclav: stálá expozice = Jüdisches Břeclav: Dauerausstellung = Jewish Břeclav: permanent exhibition: Městské muzeum a galerie Břeclav*. Břeclav: Městské muzeum a galerie Břeclav, 2010. [32] s. ISBN 978-80-254-9003-7.

Neumanem vyústili ve spolupráci na břeclovském hřbitově, zejména na obřadní síni a domku hrobníka.¹¹²

9. Obřadní síň

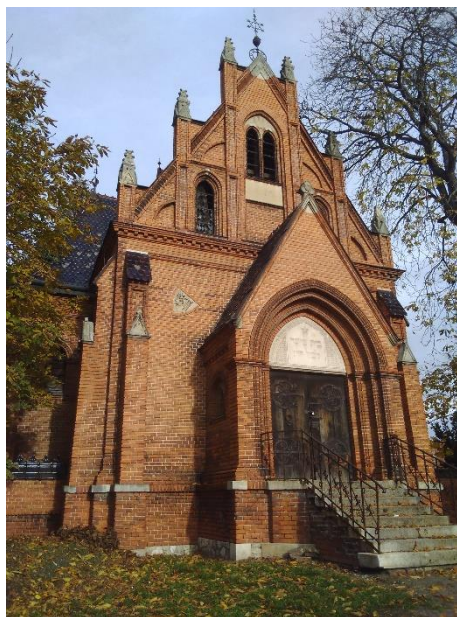
Obřadní síň je novogotická stavba, postavená z poštorenských cihel, která si stále zachovala svou původní zdobenou dlažbu. Na zdech interiéru jsou stále patrné výmalby liturgických nápisů. Interiér je stejně jako břeclovská synagoga zdoben maurskými prvky, dále také zlatými štuky a bosážováním¹¹³ se žlutými šablonami. Ve zdi se nachází výklenek na umyvadlo, které se nejspíš používalo k rituálnímu mytí. Židovský pohřeb je velmi rituálně založený. V obřadní síni se konala tahara – poslední očista a rozloučení. Následně rituálně umyté tělo bylo v co nejkratší době uloženo do hrobu. Rozloučení se konalo hlavně na poslední cestě. K hřbitovu a obřadní síni z města vedla alej, kterou jel smuteční kočár. Kočár zastavil u hlavních vrat obřadní síně, kterými se vcházelo. V obřadní síni se nachází ještě druhé dveře, které vedou přímo na hřbitov. Obřadní síň byla postavena na původním místě márnice roku 1892 dle návrhu vídeňského architekta Franze Neumana. Na venkovní výzdobě se nalézají dva znaky, jeden z nich patří Břeclavi a druhý Ottakringu, kde žil Ignác Kuffner. Výstavba obřadní síně probíhala v době, kdy byl starostou Herman Kuffner. Obřadní síň čeká na svou opravu, prozatím slouží jako lapidárium chránící některé neopravené pomníky a další předměty, které by se mohly stát cílem vandalů. Součástí areálu hřbitova je dům hrobníka, který byl také postaven v roce 1982. Dům hrobníka je i nyní obydlen, ale ne hrobníkem nýbrž architektem.¹¹⁴

¹¹² PhDr. Alena Káňová. Komentovaná prohlídka židovského hřbitova a obřadní síně v Břeclavi s PhDr. Alenou Káňovou, která byla zaznamenána na diktafon.

¹¹³ Bosážování je plastické vyznačování zdiva nebo také výmalba kvádrových čtverců.

¹¹⁴ PhDr. Alena Káňová. Komentovaná prohlídka židovského hřbitova a obřadní síně v Břeclavi s PhDr. Alenou Káňovou, která byla zaznamenána na diktafon.

Obrázek 10: Obřadní síň

Zdroj: Autorka

10. Kuffnerova třída

Dříve Kuffnerova třída, pojmenovaná po Hermanovi Kuffnerovi, dnes ulice Národních hrdinů. Na Kuffnerově třídě se nacházely poměrně honosné činžovní domy, které pro své zaměstnance nechal vystavět Herman Kuffner. Domy na Kuffnerově třídě byly určeny spíše pro vyšší úřednickou třídu. Pro zbylé zaměstnance nechal vystavět blízko cukrovaru domkářskou kolonii. Podílel se na zakládání nadací a podpory chudých. I když byl zapojen ve snahách o germanizaci, podporoval své souvěrce i chudé bez ohledu na jejich víru či národnost. Herman Kuffner byl starostou Břeclavi v letech 1873 – 1899. V roce 1900 získal za své zásluhy šlechtický titul. O pět let později Herman Kuffner umírá.¹¹⁵

11. Bývala sladovna a palírna v Poštorné

Sladovna byla v provozu od roku 1861¹¹⁶, majitelem byl židovský podnikatel pocházející z Břeclavi Jan Bittner. Dalším majitelem byl Isák Rosenbaum. Ve dvoře sladovny se původně nacházel i malý lihovar, který zaniknul ještě před první světovou válkou. V následujících letech se majiteli sladovny stali Hermann a Jana Rosenbaumovi. Sladovnu později zdědili jejich synové Otto a Alex. Během nacistické perzekuce si Otto

¹¹⁵ Rozhovor s PhDr. Alenou Káňovou, uvedený v PŘÍLOZE A, na str. II.

¹¹⁶ Viz obrázek 33: Sladovna v Poštorné a obrázek 34: Historická fotografie sladovny.

změnil jméno z Rosenbauma na Roswit. Snažil se tím zachránit sebe, rodinu a majetek sladovny. Jeho židovský původ se mu však zakrýt nepodařilo. V roce 1938 byl zatčen gestapem a později transportován do Terezína, kam později byli transportováni i zbylí členové jeho rodiny. Slad byl vyvážen již od roku 1883 do Německa a Švédska.¹¹⁷

12. Židovský hřbitov v Lednici

První zmínky o životě Židů v Lednici sahají až k 16. až 17. století, ale nedalo se mluvit osídlení či vytváření židovské čtvrti. Po vypovězení Židů z Vídně a Dolních Rakous se situace změnila. V 18. století Židé vytvořili v Lednici malou komunitu v počtu 27 familiantů. Zdejší židovská komunita se živila řemesly či místním obchodem. Byli zvláště úspěšní jako nájemníci vrchnostenských podniků, konkrétně místní pálenice, koželužny či prádelny. Židé byli vždy podnikaví, proto se také živil podomním obchodem s exotickým kořením či látkami a drobnou galanterií. Dále vykupovali kůže, železo a další suroviny na místních či blízkých trzích. Samostatná židovská obec v Lednici vznikla v roce 1850. V čele obce stál starosta a stála zde židovská obecná škola, kde se vyučovalo v německém jazyce. Významné židovské rodiny žijící v Lednici byli Bauerovi, Grossovi a Braunerovi. Grossovi a Braunerovi se živil převážně krejčovstvím. Rodina Bauerova se zabývala řeznickým řemeslem, zvláště rituální porážkou dobytka, která zaručovala, že maso bylo košer. Poslední významná rodina byla majiteli cihelny a nájemníky knížecí sladovny, jednalo se o rodinu Lamplovu. Po konci 1. světové války většina Židů opustila Lednici. Zbylé rodiny, které zůstaly, se většinou staly obětí 2. světové války. V roce 1945, po konci 2. světové války se do Lednice vrátila pouze jedna přeživší rodina. Byla to rodina Grünbaumova. V Lednici se nacházelo okolo 23 židovských domků, většina se však nedochovala. Židovskou čtvrt' v letech 1785 a 1808 zasáhly velké požáry, které zcela zničily 11 domků. Zajímavým stavením byl obecní dům s bytem rabína. V Lednici se nacházela i synagoga, která byla postavena v barokním slohu roku 1794. Postavena byla údajně podle zámeckého architekta Josefa Hardmutha. Během válek synagoga chátrala, proto byla kolem roku 1960 zbořena. Židovský hřbitov

¹¹⁷ Sladovnictví v Břeclavi. *Pivovar Břeclav* [online]. Břeclav [cit. 2016-05-02]. Dostupné z: <http://www.pivovarbreclav.eu/Historie/Sladovnictvi%20v%20Breclavi01.htm>.

v Lednici vybudovaný v 17. století čítal okolo 200 náhrobků. Při vstupu na hřbitov stávala malá novogotická márnice. Neudržovaný hřbitov byl na nátlak režimu zlikvidován.¹¹⁸

Na židovském hřbitově, jehož nadzemní část byla údajně kompletně zničena, se dnes na jeho původním místě dochovalo několik náhrobků. Dochované náhrobky však byly ukryty pod zemí. Od roku 2013 se je snažila Federace židovských obcí vyzvednout a vrátit zpět na hřbitov. V roce 2014 k tomu konečně došlo, ze země se vyzdvihlo 11 náhrobků a soklů. Záhadou je, jak tyto náhrobky přežily kompletní likvidaci hřbitova, který byl vybagrován a náhrobky použity pro jiné účely? K místu se vztahuje příběh, který uvádí, že některé židovské rodiny ze strachu před perzekucí nacistů skrylo některé náhrobky, aby je ochránilo. Nejspíš tyto náhrobky přečkaly i likvidaci židovského hřbitova za totalitního režimu.

Obrázek 11: Náhrobek v Lednici

Zdroj: Autorka

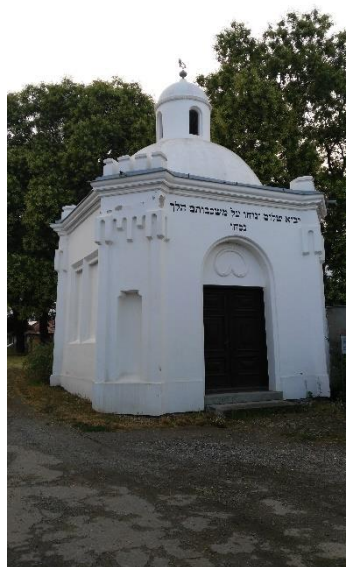
13. Židovský hřbitov a Obřadní síň v Podivíně

Nejstarší doložená zmínka o židovském osídlení na Moravě se váže k Podivínu. Dle Kosmovy kroniky české existuje zmínka o založení hradu Podivín jistým Židem Podivou, který se později stal křesťanem. Tato zmínka pochází z roku 1063. Okolo 140 židovských obyvatel zde žilo před rokem 1618. Většina z nich se stala obětmi třicetileté války, důkazem toho je zmínka, že okolo roku 1648 v Podivíně žily pouze čtyři židovské rodiny. Po vypovězení Židů s Dolních Rakous a Vídně se jejich počet zvýšil. V druhé

¹¹⁸ KÁŇOVÁ, Alena a Jaroslav KLENOVSKÝ. *Židovská Břeclav: stálá expozice = Jüdisches Břeclav: Dauerausstellung = Jewish Břeclav: permanent exhibition: Městské muzeum a galerie Břeclav*. Břeclav: Městské muzeum a galerie Břeclav, 2010. [32] s. ISBN 978-80-254-9003-7.

polovině 17. století Podivíně žilo 42 židovských rodin a v roce 1790 zde bylo 74 povolených, familiantních rodin. Do 19. století se zdejší židovští obyvatelé živili převážně lichvou a obchodem. Postupně se zabývali řemesly např. sklářstvím, krejčovstvím či řeznictvím. V 19. století Židé ovládali obchod s dobytkem a obilím. Podivínská židovská obec měla vlastní samosprávu, v jejímž čele stál rychtář. Vydáním tzv. tolerančního patentu se situace významně změnila i pro Podivínské Židy. Vystěhovali se ze stísněných prostorů ghetta do větších domů, ale také do větších měst např. do Břeclavi, Brna a Vídně. V období 2. světové války utekly z Podivína necelé dvě stovky židovských obyvatel. Zbylé Židy nacisté připravili o jejich práva a transportovali je do sběrného tábora v Uherském Hradišti. Jejich cesta pokračovala přes Terezín až do vyhlazovacích táborů. Nacistickou perzekuci přežilo pouze 6 podivínských Židů, kteří už se do Podivína nevrátili. Nyní zde nežije nikdo židovského původu.¹¹⁹

Obrázek 12: Obřadní síň v Podivíně

Zdroj: Autorka

Původní historická část podivínského ghetta se rozkládala na dolní částí města. Po třicetileté válce ghetto čítalo 18 židovských domků. V roce 1910 se jejich počet vyšplhal

¹¹⁹ KORDIOVSKÝ, Emil, KLENOVSKÝ, Jaroslav ed. a kol. *Podivín: vlastivědný sborník jihomoravského města*. Mikulov: Státní okresní archiv Břeclav, 1997. 280-286 s. Knižnice Jižní Moravy; sv. 18. ISBN 80-85048-68-X.

na 67 domků. Dolní část židovské čtvrti často ničily požáry a záplavy. Během sporu s městskou radou města, bylo ghetto dokonce obehnáno drátem, který jej odděloval od zbytku města. Jako ve většině rozvinutých židovských čtvrtí se i v Podivíně nacházela rituální lázeň – mikve, obecní dům s bytem rabína a zimní modlitebna. Dále také špitál, židovská škola, různé krámky a rituální porážka dobytka. V neposlední řadě se zde nacházela synagoga tzv. polského typu, která pocházela ze 17. století. Vstup synagogy zdobil hebrejsky psaný nápis, který v překladu znamenal „*Otevřete mi brány spravedlnosti, projdu jimi a poděkuji Bohu*“. Synagoga a nový hřbitov měl být údajně postaven tehdejší vrchností Lichtenštejnců, za postoupení velkého pole v blízkosti starého židovského hřbitova. Válkou poškozená a opuštěná synagoga byla v roce 1945 zlikvidována. Vnitřní vybavení synagogy ale bylo zachráněno. V současnosti se nachází v pražském židovském muzeu, Břeclavské expozici v synagoze či v synagoze v Birminghamu ve Velké Británii. Původní židovský hřbitov se dle domněnek nacházel na místě dnešního nového židovského hřbitova. Pouze byl opraven, rozšířen a oplocen. Na hřbitově se nachází přibližně 1000 náhrobků. Nejstarší dochované pocházejí ze 17. století a nejstarší náhrobek pochází z roku 1694. Poslední židovský pohřeb se na podivínském židovském hřbitově uskutečnil ve 40. letech 20. století. Mluvicí symboly vyskytující se na náhrobcích mají nejčastěji podobu věnce, koruny, květiny, rukou s pokladničkou, žehnajících kohenských rukou, jeleny s korunkami či kruhem protknutým šípem.

Podivínská obřadní síň je zcela architektonicky unikátní. Svým vzhledem navozuje orientální atmosféru. Nejspíš byla postavena ve 2. polovině 19. století. Nad vstupem do obřadní síně se nacházel hebrejsky psaný citát ze Starého zákona „*Přijde mír, odpočinou navždy v hrobech.*“ Interiér je vyzdoben liturgickými texty v hebrejštině. V průběhu totalitního režimu byl vydán demoliční výměr, který měl zchátralou obřadní síň zlikvidovat. Naštěstí se tomu tak nestalo a obřadní síň byla nově zrekonstruována v letech 1992 - 1993.¹²⁰

¹²⁰ KORDIOVSKÝ, Emil, KLENOVSKÝ, Jaroslav ed. a kol. *Podivín: vlastivědný sborník jihomoravského města*. Mikulov: Státní okresní archiv Břeclav, 1997. 280-286 s. Knižnice Jižní Moravy; sv. 18. ISBN 80-85048-68-X.

5.3 Doplnující informace k projektu naučné stezky

V této podkapitole uvedeme krátký úvodní text, který by se nalézal buď na úvodní informační tabuli, nebo v brožuře provázející NS. Při realizaci NS by byl nejspíš upřednostněn výtisk brožury, kde by se nacházely informace k jednotlivým zastavením a jejich zakreslení do mapy. Brožury by bylo možné si zakoupit v synagoze či v Lichtenštejnském domě. V budoucnu by se upřednostnila mobilní aplikace, kde by byla dostupná mapa NS i se zastaveními. Pokud by se účastník NS vyskytoval blízko daného zastavení, otevřely by se mu příslušné informace o tomto místě online. Server Mapy.cz má již několik NS zavedených v jejich mapách a je tedy možné díky online mapě je procházet.

Kuffnerova NS po židovských památkách, také nabízí alternativní trasu. Z Břeclavi k dalšímu zastavení v Lednici je možné doplnout po řece Dyji. Nalodění probíhá v Břeclavi nedaleko židovského hřbitova a vylodění v Lednici u Janova hradu. Plavbu lodí je možné uskutečnit od dubna do září. Plavba trvá buď hodinu, nebo dvě hodiny. Cena se pohybuje od 160 – 240 Kč za dospělého dle výběru délky plavby. Z Janova hradu se též dá využít koňského povozu, který vozí návštěvníky k lednickému zámku.¹²¹

Úvodní text k NS by byl následující: Kuffnerova naučná stezka Vás provede židovskými památkami v Břeclavi, Lednici a Podivíně. Tato tři města spojuje Lednicko-valtický areál zapsaný na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO. Většinu jeho památek nechal vystavět slavný rod Lichtenštejnů. S rodem Lichtenštejnů je úzce spjata i historie zdejšího židovského obyvatelstva. Židé nejdříve pro vrchnost pracovali, později si pronajímali knížecí sladovny, vinopalny a pivovary. S přibývajícím právem židovských občanů se některé rodiny staly významnými spoluobčany. Z utiskované menšiny se tak Židé stali i tvůrci zdejší kultury a průmyslu. Mezi nejvýznamnější židovské rodiny patří Kuffnerovi. Rodina Kuffnerů se dělila do tří větví, na břeclavskou, vídeňskou a slovenskou. Břeclavská a vídeňská větev zůstala věrna, ač reformované, přesto židovské víře a NS se jim věnuje více. Slovenská větev byla také úspěšná a její hlavní představitel Karl Kuffner za své zásluhy v cukrovarnictví i ve filantropii získal hodnost uherského

¹²¹ Plavba po řece Dyji. *Lodní doprava Břeclav* [online]. Břeclav: Lodní doprava Břeclav, s.r.o., 2016 [cit. 2016-05-11]. Dostupné z: <http://www.lodnidoprava.com/cz/plavba-lodi-reka-dyje-januv-hrad-breclav/#text>.

barona. Karl Kuffner se oženil s baronkou, která pocházela z významné šlechtické, ale katolické rodiny. Slovenská větev rodiny, tak opustila židovskou víru.¹²² NS Vás provede unikátními historickými i novodobými židovskými památkami, taktéž i zámky a Lednicko-valtickým areálem. Vývoj židovských rodin a památek byl zastaven 2. světovou válkou, a to dříve nepředstavitelným způsobem.¹²³ Židovské rodiny byly nuceny opustit své domovy nebo je čekal násilný odsun. Proces vyhánění Židů měl nejen rasový, ale i hospodářský motiv. Nacisté měli zájem ovládnout továrny, obchody a finanční kapitál, který se často nacházel ve vlastnictví nebo správě židovských rodin.¹²⁴

¹²² KÁŇOVÁ, Alena a Jaroslav KLENOVSKÝ. *Židovská Břeclav: stálá expozice = Jüdisches Břeclav: Dauerausstellung = Jewish Břeclav: permanent exhibition: Městské muzeum a galerie Břeclav*. Břeclav: Městské muzeum a galerie Břeclav, 2010. [32] s. ISBN 978-80-254-9003-7.

¹²³ PETRÁŠ, René. *Cizinci ve vlastní zemi: dějiny a současnost národnostního napětí v Evropě*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2012. 101 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-32-2.

¹²⁴ KUKLÍK, Jan, PETRÁŠ, René a kolektiv. *Jak odškodnit holokaust?: problematika vyvlastnění židovského majetku, jeho restituce a odškodnění*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 71-72 stran. ISBN 978-80-246-2798-4.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo zmapování naučných stezek zaměřených na židovské památky a vytvoření vlastního návrhu naučné stezky. Zmapování naučných stezek zaměřených na židovské památky probíhalo studiem odborné literatury a dostupných informací na internetových stránkách zabývajících se turistikou či přímo naučnými stezkami. Dle získaných informací byly nalezeny tři naučné stezky v Boskovicích, Třebíči a Mikulově. Stezky zaměřené na židovské památky byly popsány v samostatných kapitolách. Byly uvedeny informace o jejich historii, vzniku naučné stezky a jednotlivá zastavení i s jejich popisem. Doplněny byly také informace o jejich délce či provedení informačních tabulí.

Hlavním cílem bylo uvedení metodiky tvorby naučné stezky a následně vlastní návrh nové stezky. Metodika byla zpracována v analytické části diplomové práce a návrh nové stezky se autorka věnovala v praktické části. Dle postupů uvedených v metodice tvorby byl vytvořen návrh naučné stezky a nazván Kuffnerova naučná stezka po židovských památkách Břeclavi, Lednice a Podivína.

Prvním krokem bylo zvolení si lokality a zjištění zda je pro vznik nové naučné stezky vhodná. Zvolena byla lokalita Břeclavska, k zjištění vhodnosti byla vypracována analýza nabídky turistického regionu, která byla podpořena SWOT analýzou. Z výsledků analýz vyšlo, že Břeclavsko a zvláště město Břeclav je vhodné místo pro vznik nové naučné stezky. Turistický region nabízí dostatečnou kapacitu ubytovacích, stravovacích a ostatních pro turisty důležitých zařízení, např. půjčovny kol nebo aut, směnárny a turistická informační centra. Nachází se zde přírodní i kulturní atraktivity a nová naučná stezka by podporovala udržitelný cestovní ruch v daném turistickém regionu.

Nová naučná stezka začíná v Břeclavi, pokračuje do Lednice a končí v Podivíně. Trasa stezky je rozdělená do tří etap, tvar má liniový, ale nabízí možnost vrácení se zpět do výchozího bodu, tedy do Břeclavi. Stezka je také plně využitelná pro cyklisty a nabízí i možnost plavby lodí k dalšímu zastavení, konkrétně z Břeclavi do Lednice. Z hlediska vzdálenosti je stezka klasifikována jako středně náročná. Trasa naučné stezky je primárně zaměřena pouze na židovské památky, ale prochází okolo břeclavského a lednického zámku a dalších nejen kulturních atraktivit, které zvyšují její potenciál.

Za účelem zjištění, zda jsou lokalita a vybrané destinace pro naučnou stezku z hlediska historických informací vhodné, byl proveden polostrukturovaný rozhovor

s bývalou ředitelkou Městského muzea a galerie v Břeclavi PhDr. Alenou Káňovou, která potvrdila vhodnost vybraných zastavení z historického hlediska a podpořila by vznik naučné stezky. S PhDr. Alenou Káňovou se autorka účastnila i komentované prohlídky břeclovského židovského hřbitova a obřadní síně, což byl pro práci zásadní přínos. Zde získané informace považuje autorka za stěžejní pro celou naučnou stezku.

Následně byla provedena anketa s rezidenty měst, kterými vedla naučná stezka. Anketa byla však předčasně přerušena a změnila se na průzkum názorů rezidentů na vznik naučné stezky. Anketa byla prováděna osobním dotazováním, což odrazovalo dotazované, kteří chtěli odpovídat na dotazy negativně. V případě dalšího výzkumu rezidentů by bylo vhodnější zvolit více anonymní metodu, např. formou internetové ankety či soukromého místa, kde by mohli dotázání písemně odpovědět. Další anketa probíhala se studenty Univerzity Jana Amose Komenského, výsledkem ankety bylo zapojení památek Lednicko-valtického areálu do trasy naučné stezky.

Zájem o naučné stezky a židovské památky byl proveden pomocí dotazníkového šetření, kterého se zúčastnilo 268 respondentů. Dle dotazníkového šetření byla potvrzena hypotéza č. 1: Většina, zejména mladých lidí již židovskou památku navštívila a má zájem o další návštěvu židovských památek. Nejvíce respondentů bylo ve věkové skupině 16 – 25 let, kteří tvořili 57 % a 22 % bylo ve věkové skupině 26 – 35. Židovskou památku již navštívilo 94 % respondentů a 53 % by novou naučnou stezku zaměřenou na židovské památky mělo zájem navštívit.

Hypotéza č. 2: Zájem o naučnou stezku bude vyšší, pokud budou základní informace doplněny o legendy, zajímavosti či příběhy spjaté s danou lokalitou. Dle dotazníkového šetření by nejvíce dotázaných chtělo v informacích na naučné stezce či památce informace o zajímavostech, následně o historii a legendách. V dotazníkovém šetření se jednalo o otázku č. 9, která měla možnost více odpovědí. Zajímavosti byly zvoleny v 228 a legendy 128 případech. Hypotézu potvrzují také výsledky z pilotní procházky naučné stezky. Pilotní skupina si nejdříve prošla naučnou stezku v Mikulově a následně novou naučnou stezku. Dle odpovědí účastníků upřednostňovali informace uváděné na nové naučné stezce, které obsahovaly legendy a zajímavosti.

Myslím si, že nová, nebo také Kuffnerova naučná stezka po židovských památkách Břeclavi, Lednice a Podivína má potenciál reálně vzniknout a stát se hojně navštěvovanou. Naučná stezka provází po významných židovských památkách a poukazuje i na kulturu, která byla pro tato města charakteristická a v minulosti měnila jejich ráz. Unikátní jsou zastavení

naučné stezky na břeclovském židovském hřbitově, které popisují konkrétní náhrobky a seznamují nás tak blíže s nebožtíky a jejich osudem. V případě budoucího rozvoje stezky bych doporučila zařadit více zastavení u hřbitovních náhrobků - jak břeclovských, tak lednických a podivínských.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Česká literatura

BRÁNSKÝ, Jaroslav a Vladimír BLÁHA. *Osud Židů z Boskovic a bývalého okresu boskovického: 1939-1945*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1995. 11-13 s. ISBN 80-85834-28-6.

ČEŘOVSKÝ, Jan a ZÁVESKÝ, Aleš. *Stezky k přírodě*. 1. vyd. Praha: SPN, 1989. 145 s., [16] s. obr. příl. Praktické příručky pro učitele. ISBN 80-04-22378-8.

Dobrá praxe v udržitelnosti cestovního ruchu: recenzovaný sborník ročníku konference s mezinárodní účastí: Hradec Králové. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009- .

FIŠER, Rudolf. *Bazilika sv. Prokopa, židovská čtvrť a hřbitov v Třebíči*. 1. vyd. v jazyce českém. Praha: Foibos, 2009. 85-91 s. Světové památky UNESCO. ISBN 978-80-87073-18-6.

FRANK, Jana. *V paměti synagogy: Židovské hřbitovy a památníky*. Karlovy Vary: SeeMedia, 2013, 10-14. ISBN 9788087701157.

FRIEDLOVÁ, Ludmila, SOUČEK, Zdeněk a Pavel KOCOUREK. *Budování a využití naučných stezek*. Praha: Propagační tvorba, 1991. 5-6 s. Praktická ochrana přírody. ISBN 80-85386-23-2.

KÁŇOVÁ, Alena a Jaroslav KLENOVSKÝ. *Židovská Břeclav: stálá expozice = Jüdisches Břeclav: Dauerausstellung = Jewish Břeclav: permanent exhibition: Městské muzeum a galerie Břeclav*. Břeclav: Městské muzeum a galerie Břeclav, 2010. [32] s. ISBN 978-80-254-9003-7.

KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovská čtvrť v Jemnici*. 2., opr. a dopl. vyd. Jemnice: Město Jemnice, 2007. 6 s. ISBN 978-80-254-1925-0.

KORDIOVSKÝ, Emil, KLENOVSKÝ, Jaroslav ed. a kol. *Podivín: vlastivědný sborník jihomoravského města*. Mikulov: Státní okresní archiv Břeclav, 1997. 280-286 s. Knižnice Jižní Moravy; sv. 18. ISBN 80-85048-68-X.

KUKLÍK, Jan, PETRÁŠ, René a kolektiv. *Jak odškodnit holokaust?: problematika vyvlastnění židovského majetku, jeho restituce a odškodnění*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 71-72 stran. ISBN 978-80-246-2798-4.

KUNT, Miroslav a Miroslav EZECHEL. *Tvorba školních naučných stezek a jejich využití k EVVO a k udržitelnému rozvoji: Další vzdělávání pedagogických pracovníků škol a školských zařízení v oblasti EVVO a udržitelného rozvoje - CZ.1.07/1.3.48/01.0003*. 1. vyd. Mělník: Česká zahradnická akademie Mělník ve spolupráci s Aredit, 2012. 11 s. ISBN 978-80-87610-07-7.

PETRÁŠ, René. *Cizinci ve vlastní zemi: dějiny a současnost národnostního napětí v Evropě*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2012. 101 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-32-2.

STEMBERGER, Günter. *Úvod do judaistiky*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2010. 31-32 s. Studium; sv. 10. ISBN 978-80-7021-988-1.

ŠÍROVÁ-MOTYČKOVÁ, Kamila a ŠÍR, Jiří. *Naučné stezky: průvodce naučnými stezkami České republiky*. Olomouc: Rubico, [2009]. 191 s. Naše země. ISBN 978-80-7346-107-2.

WOITSCH, Jiří a Karolína PAUKNEROVÁ. *Metodika pro prezentaci sídelního a krajinného prostoru a kulturního dědictví prostřednictvím tvorby naučných stezek*. Plzeň, 2013. Západočeská univerzita v Plzni.

ZELENKA, Josef a Martina PÁSKOVÁ. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Kompletně přeprac. a dopl. 2. vyd. Praha: Linde Praha, 2012, 369 s. ISBN 978-80-7201-880-2.

Židé v Mikulově: Historie a památky. Mikulov: Město Mikulov, 2012.

Zahraniční literatura

IGGERS, Wilma. *The Jews of Bohemia and Moravia: a historical reader*. Detroit: Wayne State University Press, 1992, 412 s. ISBN 08-143-2228-X.

UHRINOVÁ, Miriam a Josef ZENTKO. *Regional Studies Within the Context of Education*. Milan: EDUCatt - Ente per il diritto allo studio universitario dell'Università Cattolica, 2014, 160 s. ISBN 978-88-6780-082-7.

Internetové zdroje

Bazilika sv. Prokopa. *Třebíč: Město s historií* [online]. Třebíč: MKS Třebíč, 2013 [cit. 2016-05-11]. Dostupné z: http://www.visittrebic.eu/data_1/soubory/72.pdf.

Bazilika svatého Prokopa: Nádvoří zámku. *Třebíč: Město z historie* [online]. Třebíč: Město Třebíč, 2011 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.trebic.cz/unesco/bazilika-sv-prokopa-nadvori-zamku.asp?p1=9191>.

BLAŽEK: Akademický malíř Jaroslav Blažek [online]. Praha: BlueGhost, 2015 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.blazek-jaroslav.cz/cs/>.

Břeclav chce pořádek na koupališti, pošle tam romské preventisty. SOLAŘÍKOVÁ, Ivana. *IDnes.cz: Brno a Jižní Morava* [online]. Praha: Mafra a.s., 2015 [cit. 2016-04-29]. Dostupné z: http://brno.idnes.cz/romove-radili-na-breclavskem-koupalisti-fd6-brno-zpravy.aspx?c=A150717_2177820_brno-zpravy_vh.

Břeclav. *Kudy z nudy* [online]. Praha: Czech Tourism, 2015 [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: <http://www.kudyznudy.cz/Kam-pojedete/Jizni-Morava/Palava-a-Lednicko-valticky-areal/Breclav.aspx>.

Bývalý ckrovar. *Město Břeclav: Kultura a volný čas* [online]. Břeclav: Město Břeclav, 2016 [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: <http://breclav.eu/kultura-a-volny-cas/byvaly-cukrovar-1>.

Cukrovarský most. *Město Břeclav: Kultura a volný čas* [online]. Břeclav: Město Břeclav, 2016 [cit. 2016-05-05]. Dostupné z: <http://breclav.eu/kultura-a-volny-cas/cukrovarsky-most?highlightWords=most>

Desítky Romů zkopaly plavčíky v Břeclavi. VOJTEK, Milan. *Novinky.cz* [online]. Borgis s.s., 2003 [cit. 2016-04-29]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/krimi/9357-desitky-romu-zkopaly-plavciky-v-breclavi.html>.

GEOPARK ŽELEZNÉ HORY. *Geopark Železné hory: Naučné stezky* [online]. Železné hory: Společnost přátel Železných hor, 2015, 2015 [cit. 2015-11-27]. Dostupné z: <http://www.geoparkzh.cz/cs/geoturistika/informacni-centra/>.

Hromadná ubytovací zařízení České republiky: Břeclav. *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2016 [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/huz/okres.jsp?k=CZ0644>.

IVAN HLINKA MEMORIAL CUP [online]. eSports.cz, s.r.o., 2015 [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: <http://www.hlinkamemorial.cz/index.asp>.

KLUB ČESKÝCH TURISTŮ. *Turistické značení KČT*: [online]. Praha: Klub českých turistů, 2016 [cit. 2016-01-19]. Dostupné z: <http://www.kct.cz/cms/turisticke-znaceni-kct>.

KUDYZNUDY.CZ: *CHKO Bílé Karpaty - louky plné orchidejí* [online]. Czechtourism, 27. 10. 2015 [cit. 2015-10-27]. Dostupné z: <http://www.kudyznudy.cz/Aktivity-a-akce/Aktivity/CHKO-Bile-Karpaty.aspx>.

Lichtenštejnský dům v Břeclavi. *Kudy z nudy* [online]. Praha: Chzechtourism, 2016 [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: <http://www.kudyznudy.cz/Aktivity-a-akce/Aktivity/Lichtenstejnsky-dum-v-Breclavi.aspx>.

Lichtenštejnský dům. *Břeclav: Kultura a volný čas* [online]. Břeclav: Město Břeclav, 2016 [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: <http://breclav.eu/kultura-a-volny-cas/lichtenstejnsky-dum-1>.

Lichtenštejnský dům. *Městské muzeum a galerie Břeclav* [online]. Břeclav: Městské muzeum a galerie Břeclav, 2013 [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: <http://www.muzeumbv.cz/lichtenstejnsky-dum/>.

Lužní les. *Lesy ČR* [online]. Hradec Králové: Lesy České republiky, 2012 [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: <http://www.lesy-cr.cz/volny-cas-v-lese/naucne-stezky/Stranky/luzni-les.aspx>.

Lyžařský vlek. *TJ Sokol Němčičky* [online]. Němčičky: TJ Sokol Němčičky, 2011 [cit. 2016-04-29]. Dostupné z: <http://www.sportnemcicky.cz/content/ly%C5%BEa%C5%99sk%C3%BD-vlek>.

MĚSTO KRÁSNÁ LÍPA. Město Krásná Lípa: Köglerova naučná stezka [online]. Krásná Lípa: Městský úřad Krásná Lípa, 2015, 2015 [cit. 2015-11-27]. Dostupné z: <http://www.krasnalipa.cz/index.php?menu=98>.

Mikulov. *Město s vůní jihu: Naučná stezka židovskou čtvrtí* [online]. Město Mikulov, 2008, 2011 [cit. 2015-10-27]. Dostupné z: <http://www.mikulov.cz/turistika/aktivni-pobyt/pesi-turistika/naucne-stezky/detail/?contentId=81404>.

NAUČNÁ STEZKA MASARYK A HUSTOPEČE. *Městské muzeum a galerie Hustopeče* [online]. Hustopeče, 2009 [cit. 2016-04-29]. Dostupné z: <http://www.muzeumhustopece.cz/a/2009-naucnastezka/clanek.php>.

Naučná stezka židovskou čtvrtí. *Mikulov: Turistika* [online]. Mikulov: Město Mikulov, 2008 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.mikulov.cz/turistika/aktivni-pobyt/pesi-turistika/naucne-stezky/detail/?contentId=81404>.

Naučné stezky v České republice: Břeclavsko. GEJDOŠ, Pavel. *Stezky u nás.cz* [online]. APITS MEDIA [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: <http://www.stezky.unas.cz/index2ns.htm>.

NAUČNOU STEZKOU.CZ. *Jak nejlépe značit naučnou stezku* [online]. Naučnoustezku.cz, 2011 [cit. 2016-01-19]. Dostupné z: <http://www.naucnoustezku.cz/jak-nejlepe-znacist-naucnou-stezku>.

Otevírání Lichtenštejnských stezek. *KUDY Z NUDY* [online]. Praha: Czech Tourism, 2015 [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: <http://www.kudyznudy.cz/aktivity-a-akce/akce/otvirani-lichtenstejnskych-stezek-2014.aspx>.

PÁSLER, Jan, Ivo CIR a Milan PERNICA. *Základní pravidla značení turistických tras* [online]. Praha: Rad značení ÚV KČT, 2013, 7 s. [cit. 2016-01-19]. Dostupné z: <http://www.kct.cz/cms/sites/default/files/users/user1/dokumenty/znackari/prirucka-znaceni-2014.pdf>.

Plavba po řece Dyji. *Lodní doprava Břeclav* [online]. Břeclav: Lodní doprava Břeclav, s.r.o., 2016 [cit. 2016-05-11]. Dostupné z: <http://www.lodnidoprava.com/cz/plavba-lodi-reka-dyje-januv-hrad-breclav/#text>.

Po stopách opatů a rabínů. *MKS Třebíč: Městské kulturní středisko* [online]. Třebíč: MKS Třebíč, 2016 [cit. 2016-04-29]. Dostupné z: <http://www.mkstrebic.cz/po-stopach-opatu-a-rabinu/>.

Poštorná před lety a dnes. *Břeclavský deník* [online]. Břeclav: VLTAVA-LABE-PRESS, a.s., 2010 [cit. 2016-05-07]. Dostupné z: http://breclavsky.denik.cz/zpravy_region/postorna-pred-lety-a-dnes20100928.html.

Průvodce památkami. *Vizit Třebíč: Město s historií* [online]. Třebíč: MKS Třebíč, 2013 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://www.visittrebic.eu/data_1/soubory/71.pdf.

REGION BOSKOVICKO. *Naučná stezka bývalým židovským městem, Boskovice* [online]. Jihlava, 2016 [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.regionboskovicko.cz/>.

Sladovnictví v Břeclavi. *Pivovar Břeclav* [online]. Břeclav [cit. 2016-05-02]. Dostupné z: <http://www.pivovarbrecrav.eu/Historie/Sladovnictvi%20v%20Breclavi01.htm>.

Slovácko: Úplný průvodce regionem. *Slovácko: Břeclavsko* [online]. [cit. 2016-04-01]. Dostupné z: <http://www.slovacko.cz/lokalita/6473/breclavsko>.

Služby. *Slovácko: Úplný průvodce regionem* [online]. Region Slovácko, 2016 [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: http://www.slovacko.cz/search/ostatni_sluzby/?tag=187&lokalita=6473.

Stezky.info: Průvodce po naučných stezkách a lokalitách v Praze a středních Čechách od Toma, Lucky, Vojty a Báry [online]. 2010 [cit. 2015-10-26]. Dostupné z: <http://www.stezky.info/naucnestezky/ns-mednik.htm>.

Stravování. *Slovácko: Úplný průvodce regionem* [online]. Region Slovácko, 2016 [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: <http://www.slovacko.cz/search/stravovani/?lokalita=6473>.

Strhující historií bývalé židovské čtvrti v Boskovicích vás provede naučná stezka. ONDRYÁŠOVÁ, Hana. *Český rozhlas: Rádio Vašeho kraje* [online]. Český rozhlas, 2014 [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.jizni-morava.cz/objekt/32002-boskovice-naucna-stezka-pamatky-zidovskeho-mesta>.

Třebíč. Město s historií.: Židovské město [online]. Třebíč: MKS Třebíč, 2013 [cit. 2016-04-29]. Dostupné z: http://www.visittrebic.eu/data_1/soubory/73.pdf.

TURISTICKÉ A INFORMAČNÍ CENTRUM ŽO BRNO. *Boskovice: http://www.jewishbrno.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=9&Itemid=7&lang=cs* [online]. Brno: ŽO Brno, 2009 [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.jewishbrno.eu/>.

Turistické značení KČT. *Klub českých turistů: Vaše dobrá značka* [online]. Praha: Klub českých turistů, 2016 [cit. 2016-01-19]. Dostupné z: <http://www.kct.cz/cms/turisticke-znacení-kct>.

Turistika.cz: Naučná stezka Mionší [online]. 2015, 2014 [cit. 2015-10-27]. Dostupné z: <http://www.turistika.cz/vylety/naucna-stezka-pralesem-mionsi>.

Visit Třebíč: Po stopách opatů a rabínů [online]. 2011 [cit. 2015-11-09]. Dostupné z: <http://www.visittrebic.eu/po-stopach-opatu-a-rabinu/>.

VZDĚLÁVACÍ A INFORMAČNÍ STŘEDISKO BÍLÉ KARPATY, o.p.s.: *Procházky s průvodcem* [online]. 2015, 2015 [cit. 2015-10-27]. Dostupné z: <http://vis.bilekarpaty.cz/doc/prochazky-s-pruvodcem>.

Železniční most. *Národní památkový ústav: Památkový katalog* [online]. Národní památkový ústav, 2015 [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: <http://pamatkovykatalog.cz/?mode=parametric&isProtected=1&indexId=104161&presenter=LegalStatesResults>.

Židovská Břeclav: Rodina Kuffnerů - Břeclavská větev. *Městské muzeum a galerie v Břeclavi* [online]. Břeclav: Městské muzeum a galerie Břeclav, 2013 [cit. 2016-05-07]. Dostupné z: <http://www.muzeumbv.cz/zidovska-breclav-/#prettyPhoto>.

Židovská čtvrť: Chudobinec. *Třebíč: Město s historií* [online]. Třebíč: Webdesign - mcrai.eu, 2011 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: <http://www.trebic.cz/unesco/zidovska-ctvrt-chudobinec.asp>.

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Seznam obrázků

Obrázek 1: Turistické značení naučných stezek	21
Obrázek 2: Synagoga v Břeclavi.....	48
Obrázek 3: Lichtenštejnský dům.....	50
Obrázek 4: Bývalá židovská čtvrť	51
Obrázek 5: Cukrovar	52
Obrázek 6: Most u cukrovaru.....	53
Obrázek 7: Židovský hřbitov v Břeclavi.....	54
Obrázek 8: Nejstarší náhrobek	56
Obrázek 9: Kuffnerova hrobka	58
Obrázek 10: Obřadní síň	60
Obrázek 11: Náhrobek v Lednici	62
Obrázek 12: Obřadní síň v Podivíně	63
Obrázek 13: 1. etapa - Břeclav	XXIV
Obrázek 14: 2. etapa - Lednice	XXV
Obrázek 15: 3. etapa - Podivín.....	XXVI
Obrázek 16: Cesta ze zastávky - Podivín.....	XXVI
Obrázek 17: Cesta z Podivína na nádraží.....	XXVII
Obrázek 18: Vstup na židovský hřbitov v Břeclavi	XXVIII
Obrázek 19: Pozůstatek původní zdi hřbitova	XXVIII
Obrázek 20: Cholerový trojhrob	XXIX
Obrázek 21: Druhý nejstarší náhrobek.....	XXIX
Obrázek 22: Jeden z prvních náhrobků pojmenovaný v němčině	XXX
Obrázek 23: Náhrobek prvního předka rodu Kuffnerů.....	XXX
Obrázek 24: Náhrobek Ester Kuffnerové.....	XXXI
Obrázek 25: Náhrobek rabína	XXXI
Obrázek 26: Sarkofág.....	XXXII
Obrázek 27: Tumba.....	XXXII
Obrázek 28: Asimilované hroby	XXXIII
Obrázek 29: Vnitřek obřadní síně v Břeclavi.....	XXXIII
Obrázek 30: Herman Kuffner	XXXIV

Obrázek 31: Zadní část cukrovaru	XXXIV
Obrázek 32: Znak cukrovaru.....	XXXV
Obrázek 33: Bývala sladovna v Poštorné	XXXV
Obrázek 34: Historická fotografie sladovny	XXXVI
Obrázek 35: Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Poštorné	XXXVI
Obrázek 36: Židovský hřbitov v Lednici	XXXVII
Obrázek 37: Náhrobek v Lednici	XXXVII
Obrázek 38: Náhrobek v Lednici	XXXVII
Obrázek 39: Židovský hřbitov v Podivíně	XXXVIII
Obrázek 40: Kuffnerova hrobka	XXXVIII

Seznam tabulek

Tabulka 1: Hromadná ubytovací zařízení	35
Tabulka 2: Stravovací zařízení.....	35
Tabulka 3: SWOT analýza nabídky	36

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA A – Rozhovor s historičkou a etnografkou PhDr. Alenou Káňovou....	II
PŘÍLOHA B – Komentovaná prohlídka židovského hřbitova v Břeclavi.....	V
PŘÍLOHA C – Dotazník.....	X
PŘÍLOHA D – Zakreslení NS v mapách.....	XXIV
PŘÍLOHA E – Obrázky ke Kuffnerově NS po židovských památkách	XXVII

PŘÍLOHA A – Rozhovor historičkou a etnografkou PhDr. Alenou Káňovou

1. Jaký je Váš názor na propojení Břeclavi, Lednice a Podivína do jedné naučné stezky zaměřené na židovské památky a kulturu? Mohla byste mi, prosím, uvést několik důvodů, které je spojují?

„Myslím si, že spojení těchto lokalit s původní velmi silnou židovskou tradicí (bohužel ukončenou holocaustem druhé světové války) je velmi logické pro návštěvníky nejnižnější části Moravy. Břeclav, Lednice i části katastru Podivína se nacházejí v Lednicko-valtickém areálu jako památka UNESCO, a jako takové mají obrovský turistický potenciál. Právě dochované židovské památky vhodně doplňují hlavní architektonickou nabídku této destinace – zámecká architektura, rozsáhlý krajinný areál se salety...

Navíc je to velmi vhodné i z hlediska vlastní historie židovství v regionu, neboť Břeclav byla přirozeným centrem společenským, obchodním a v neposlední řadě i kulturním pro židovské obce v Lednici a v Podivíně. Byly zde i velmi silné rodinné vazby a často docházelo ke spojení finančního kapitálu pro podnikání.“

2. Myslíte si, že by tato naučná stezka mohla oslovit návštěvníky a dostatečně je informovat o židovských památkách v Břeclavi, Lednici a Podivíně?

„Vzhledem ke skutečnosti, že všechny lokality měly historické spojení s rodem Liechtensteinů, pro návštěvníky by bylo srozumitelné a přínosné ukázat i na tyto většinou ekonomická spojení židovských obcí s bývalou vrchností.“

3. Vzhledem k tomu, že sama v Břeclavi žijete, myslíte si, že by místní obyvatelé souhlasili s naučnou stezkou, která by vedla Břeclaví?

„Myslím si, že mohu odpovědět kladně, a to na základě mých dlouholetých zkušeností s pořádáním naučně-kulturních akcí zaměřených na přibližování židovské historie a památek v Břeclavi, což se zejména týká komentovaných prohlídek areálu židovského hřbitova, benefičních akcí v židovské obřadní síni či výstav a přednášek v místní synagoze. Velký zájem o tuto problematiku mají i breclavské školy a návštěvníci regionu.“

4. Vy sama byste podpořila její vznik?

„Jako historička určitě vítám jakoukoliv zajímavou činnost v této oblasti.“

5. Ve druhé polovině 19. století Břeclav, díky židovské rodině Kuffnerových, zažívala rozkvět. Můžete mi sdělit více o této významné rodině?

- Hermann Kuffner

- cukrovar

„Rodina Kuffnerových opravdu významně zasáhla do rozvoje Břeclavi. Navíc svým významem překročila nejen rámec původního liechtensteinského panství, ale sehrála výraznou úlohu i v hospodářském rozvoji habsburské monarchie, zejména v odvětví cukrovarnictví. Za tento přínos říši získalo několik členů rodiny šlechtické tituly. Nejstarší známý předek rodu se v první polovině 18. století etabluje u knížecí rodiny Liechtensteinů jako vynikající hospodář a podnikatel (pronájem knížecí vinopalny), a jeho potomci tento trend nadále rozvíjejí. Po roce 1848 se postupně rod rozrůstá do tří hlavních rodových linií – břeclavské, vídeňské, slovenské a všechny tyto větve výrazně zasahují do hospodářského, politického i kulturního života daného regionu.“

Nejvýznamnějším představitelem břeclavské větve byl bezesporu Hermann Kuffner (1822-1905). Stál u zrodu břeclavského cukrovaru a vybudování hospodářského impéria přesahující hranice moravského regionu, podílel se na politickém a společenském vývoji Břeclavi druhé poloviny 19. století (stal se dokonce dlouholetým starostou) a výrazně ovlivnil svoji stavební činností i architektonický ráz města.“

6. Jsou v dnešní době ještě patrné známky židovské čtvrti, která se nacházela u břeclavské synagogy?

„Z poměrně rozsáhlého břeclavského židovského ghetta se do dnešní doby zachovala jen malá část. Nejvýraznější její pozůstatek kromě vlastní synagogy je špalíček domů kolem tohoto bývalého náboženského objektu se spleť traktů, vnitřních dochovaných kleneb a původního kamenného dláždění v podobě tzv. kočičích hlav. Ničivé bombardování Břeclavi (20. listopadu 1944) a následná poválečná asanace čtvrti z dalších významných židovských podniků či staveb vynesly jen bývalou židovskou školu, dnešní součást místního muzea.“

7. Hermann Kuffner se podílel na výstavbě domů a domkářských kolonií, mohla byste mi prosím sdělit, kde se tyto domy nacházely a zda jsou v dnešní době k vidění?

„Hermann Kuffner nechal postavit pro svoje zaměstnance na svoji dobu poměrně honosné činžovní domy pro vyšší úřednickou třídu na tehdejší Kuffnerově třídě (dnes ulice Národních hrdinů) a domkářskou kolonii v sousedství vlastního cukrovaru.“

8. Již v předchozích otázkách jste zmiňovala Kuffnerův cukrovar. V současné době zde sídlí firma Racio s.r.o., která, mimo jiné, vyrábí košer produkty. Sdělila byste mi více informací?

„Firma RACIO Břeclav, založená v roce 1990, patří dnes ve svém oboru (pufované celozrnné výrobky) k největším výrobcům ve střední Evropě. V roce 1994 začala s rekonstrukcí podstatné části bývalého břeclavského cukrovaru pro své podnikatelské potřeby a tím došlo k záchraně celého areálu, neboť existoval značný tlak na postupnou sanaci tohoto objektu a prosazování nového developerského záměru pro jeho využití. Postupně se mezi nejúspěšnější výrobky firmy RACIA zařadily právě košer pufované výrobky z obilnin (pšenice, rýže), které si již našly cestu téměř do všech kontinentů. Na přísná pravidla košer výroby a potvrzení jejich certifikátu dohlíží příslušné rabínské autority z Vídně, Státu Izrael, Spojených států amerických (New York) či Jihoafrické republiky. Alespoň symbolicky se tak znovu vrátilo „židovské podnikání“ na místo, kde dlouhá desetiletí neodmyslitelně patřilo.“

PŘÍLOHA B – Komentovaná prohlídka Židovského hřbitova v Břeclavi

Dne 11. listopadu 2015 proběhly konzultace a komentovaná prohlídka židovského hřbitova a obřadní síně v Břeclavi s PhDr. Alenou Káňovou. Průběh prohlídky byl zaznamenán na diktafon. Z informací zde zjištěných a zaznamenaných bylo čerpáno pro projekt nové NS. Dále bude následovat přepis záznamu z diktafonu.

Záznam: Tak k základnímu určení hřbitova, jak je tady ten banánek, tady ta horní přední část, tak to je ta historická část do toho roku 1892. My víme, že se určitě zde pohřbívalo od 70 let 17. stol, takže zhruba roku 1670 se tady už s určitostí pohřbívalo. Jsou velmi pravděpodobné domněnky, že to vždycky bývalo místo původního hřbitova, ale jsme to schopni dokázat až od roku 1670 od znovu založení židovské obce po Třicetileté válce, a toto muselo stačit až do roku 1892 než se přikoupila tady ta východní a jižní celá strana až k tomu západu. Tady uvidíme kousek historické zdi z roku 1740, 18 stol., první oplocení. Tady byla taková zídka, tento úzký prostor vlastně musel stačit několik století k pohřbívání. Pohřbívalo se v několika vrstvách, nemůžeme to doložit, protože nebudeme dělat archeologické vykopávky na hřbitově. Tato část byla zaplněna po roce 1892, kdy se postavila obřadní síň a areál. Obezděno z Poštorenských tvárníc a cihel. Od roku 1938 neslouží jako hřbitov. Hřbitov bez úhony přečkal válku, ale za těch 30 po válce, jak se to neudržovalo tak zde byly velké náletové rostliny a lidé zde udělali smetiště. Byla zde džungle. Takže lidem to začalo vadit a byly žádosti občanů o likvidaci hřbitova. V obnažené části jsou pohřbení lidé, ale náhrobky byly vzaty. Proto je nutné chodit jen po cestičkách. Buldozerem se poničily a vyhodily všechny moderní náhrobky, byla to totiž kvalitní žula a využila se pro křesťanské hroby. Nějaká Kamena Blansko, národní podnik, si to odvezl, lidi to rozkradli. Toto celé se zavezlo. Takto měla být zničena i historická část. Takže v podstatě nebýt revoluce v 89 hřbitov by se nedochoval. Tady už byla hromada na hromadě náhrobků, pak se to zastavilo. Něco málo zůstalo na svém místě. Bohužel ty nejcennější, byly zničeny. A mělo se to znovu zasazovat. Bohužel ty nejcennější barokní náhrobky z 18.stol byly odvezeny a podle, teda co mě se podařilo vypátrat, byly údajně zavezeny do rybníku Včelínek na zpevnění hráze. Potvrdili mi to i pracovníci, kteří tam tehdy byli. Byly to krásné ploché desky. No a začátkem 90. let se se teda rozhodlo, že se to znovu osadí. Jsou zhruba zachované řady a pořadí, ale nemůžeme už říct, že každý náhrobek označuje to místo, kde leží příslušný nebožtík

a hlavně došlo k tomu, že neodpovídají sokly těm modernějším náhrobkům. Tyto jednoduché stavby jsou zhruba v pořádku, ale kombinované pomníky ne. Buď tam chybí některé části, nebo jak to leželo tak se to dávalo na volné sokly. Je problém, že asi u velké části nebude přesně odpovídat místo náhrobku k zesnulým, nic méně pro židy je důležité, že se nehýbalo s těly a náhrobky jsou, i se jmény, zachovány, což pro ortodoxní židy má veliký význam protože jejich jméno by mělo být takhle připomínáno. Jména by měla být zachována pro příští generace. Což bylo aspoň tak nějak splněno. Postupně proběhla v letech 2014/2015 dvoutřetinová oprava náhrobků. Takže můžeme říct, že 2 třetiny jsou zakonzervované nebo zrestaurované a došlo také k postupné spolupráci s židovským muzeem v Praze a začala postupná datace a překlad náhrobků. My víme, že tou likvidací nejstarší náhrobky byly zlikvidovány. Náhrobky z počátku 17. století 1709 – 1710 byly nejstarší, ale ty nejsou zachovány. Takže momentálně nejstarší náhrobek, který jsme schopni určit, že je nejstarší, tak je tady tento a je to rok 1717. Je to ženský náhrobek. Má měděný pláštík jako ochranu, protože je nádherný nechceme, aby se zničil. Takže toto je nejstarší náhrobek, který je určený, datovaný 1717 a pak je několik náhrobku zhruba o 5, 6 let starší 1722-1723. Ty Vám ukážu, takže dá se říct, že zhruba momentálně určené 2 desítky náhrobků jsou z 18. stol. Největší část je ze století 19. a potom několik zbytků z 20. století to jsou ty asimilované hroby. Takže všechny ty modernistické po tom roce 1890 tak ty jsou už nezachované. K židovskému hřbitovu je takové základní mluvící znamení, které nám určuje významově, kdo v těch hrobech leží. Mluvící znamení Kohenských rukou. 1866 to jsou ty Kohenské ruce. Rodiny Neubachů. Hodně významných ortodoxních obchodnických rodin. A potom, je tady pochovaný příslušník Levitů. Takže to je takový náhrobek z 18. století, s levickou konvičkou. Volutové zakončení buď více či méně ozdobné a jedná se vždy o mikulovský vápenec. Pokud je to vápenec je velice kvalitní ten by mohl ještě vydržet. Pak je tady samozřejmě pískovec, ten se rozpadá. Žula a mramor na moderních hrobech. Tak tohle je základní orientace. Takže zase je to ukázka, k nejstaršímu hrobu. On je velice jednoduchý bez ornamentů. Ale u něho je nádherné, že je to taková překrásná ukázka tzv. rabínského kvadrátního písma. Což znamená, že každé to písmenko je vytesáno v kvadrátu kostce nebo obdélníčku. Vidíte jak je to krásně hluboce tesané. Písmo je jediná ozdoba. Nemá žádnou výtvarnou plastickou ornamentalistiku. Hluboce tesané kvadrátní písmo je ozdobou. Takže toto je zajímavý hrob. Je to hrob cholerový. Je to troj hrob. Jsou zde pochováni 3

děti. Je cca z roku 1831. Z jedné rodiny 3 chlapci umřeli. Jsou zde pochováni. Rarita hřbitova, dětský společný troj hrob. Tady je druhý nejstarší hrob. 1722. Ten je můj nejoblíbenější, ale je to pískovec ale i po čištění hned se zašpiní. Velice primitivní archaické zdobení Kohenských rukou, z roku 1722, on typicky odpovídá prvním náhrobkům z konce 16. – 17. století. Je to takový renesanční tvar. Který na začátku 18. století byl nemoderní, moderní byly barokní hroby. Kdyby nebyl popsán, tak bychom ho datovali o století starší. Je opravdu archaický. Toto je zhruba stejné stáří a působí velmi archaicky. Hřbitov je takový kamenný archiv Břeclavi, protože židovské matriky byly zničeny i breclavský archiv dostal při osvobození zásah. Toto je jeden z nejhezčích náhrobků, je z konce první poloviny 19. století. Je zajímavé, že je to ještě před rokem 1848, a většina tady těchto náhrobků do roku 1848 držela pouze hebrejský text, ale protože nebožtík byl tak významný, že za ním na tento hřbitov chodili i křesťané, takže tady, aby bylo i jeho jméno čitelné i pro křesťany je psaný německy. Protože to byl velmi významný člověk. I jeho předci byli významní vzdělanci v rodině Goldreichů. Byla to dost významná rodina, takže proto se tam objevuje jako u jednoho z prvních německy psané jméno. Byla porušena zákonitost toho hebrejského písma. Po roce 1848 v padesátých letech už to začíná být půl na půl německy a hebrejsky. Koncem 19. stol. už jsou všechny hroby pojmenované v němčině. Taková specialita židovského hřbitova, vápencové náhrobky, ty jsou z roku 1859, a už je to zhruba půl na půl německy a hebrejsky. Tady jsou hroby mladých lidí a je tu motiv smuteční vrby. Motiv smuteční vrby je jasně mluvící znamení, které se objevuje na náhrobcích. Buď značí skon velmi milované osoby, nebo předčasného úmrtí např. u dětí, mladých lidí, anebo manžel to dává manželce, jako milované ženě. Smuteční vrba je symbol hlubokého zármutku. Tady jich je cca 10. Je to na celé Moravě ojedinělé. Tento motiv se v různých obměnách objevuje. Hrob 6 letého dítěte. Předčasné úmrtí. Tady je původní, který jsme dlouho považovaly za nejstarší dochovaný z roku 1731, je to čistě barokní práce, mikulovský vápenec. Uměřený barok, klasicistní barok, je zde pochován předek první rodiny Kuffnerů. Z roku 1731. Přišel z Bučovic se svým otcem Samuelem. Možná už se zde narodil, ale to si nejsme jisti. Jeho otec byl žid Samuel, který přišel z jiného Lichtenštejnského panství. Jeho syn, budoucí zakladatel rodu Kuffnerů se stal významným občanem Břeclavi a židovské obce, měl propachtovanou vinopalnu, takže začal zvelebovat židovský statek. Tím pádem potom za 100 let, pozemky které byly původně propachtovány, skupoval a tím měli

pozemky a prostředky pro cukrovar. Dělalí na Lichněštejny i na sebe. Byli velice schopní obchodníci, budoucí kapitalisté. Toto je taková naše rarita. V Břeclavi jsou židovské náhrobky v podobě založených postavených umístěných kamenů, a tady je ukázka sarkofágu, tumby. Bylo jich tady několik. Je to bohužel už bez ozdob a jmen. Nevíme, kdo zde leží. Je to ukázka z přelomu 19. století a 20. století. Tady ten už pravděpodobně přikoupený. Je to ukázka už toho asimilovaného trendu. Trendu asimilace, trendu na konci 19. století. Přestává být nějaká základní orientace hrobu. Němčina, čeština, hebrejščina. Objevují se předzahrádky a kovové plůtky. Kdybychom zde neviděli hebrejské popisky a znaky hebrejské kultury, tak by se dali zmýlit s křesťanskými hroby. Objevují různé výtvarné prvky. Art deco, secesní hroby, kubistické... Už to koresponduje s výtvarným uměním, které se objevuje ne běžných civilních hřbitovech. 1836 Ester Kuffnerová. Je to v hebrejském písmě ale Jidiš. Poznáme to podle toho, že v Jidiš se píšou čísla arabsky. A toto je unikátní náhrobek, je to jediný dochovaný rabínský hrob. Dříve zde bylo pohřbeno celkově 6 břeclavských rabínů. Většinou jsou významné osobnosti pohřbeny jinde. Na oplocených nebo vyvýšených místech. V Břeclavi to bylo také, ale dochoval se pouze jeden rabínský náhrobek. Velkorodina Bittnerů, na jedné rodině je motiv té smutečné vrby 1854. 2 třetiny hebrejsky zbytek německy. Historická hranice byla někde tady, tady už se dělaly velké hroby. Lidé z toho mají sklepy. Pod námi tedy jsou hrobky. Toto je také nádherný náhrobek, který jsme objevili nedávno, protože byl zarostlý. 1873. Původně Mikulovský žid, který byl pohřben zde. Toto jsou pozůstatky těch velkých hrobek. Už tam byli mosazné zahrádky, osazení, mosazné a kovové prvky. Ukázka 20. století. Krásné secesní náhrobky 1912. Rodina Khonu. Dále rodina Goldschmidtovy a Julius Stein. Sladovna, jedna z největších středoevropských. Když se na to podíváte, tady v těch hebrejských jménech, typicky Stein. Kovové ohrádky, ozdoby. Asimilační tendence. Hrobka Ignáce Edlera Von Kuffnera. Jedna z nejvýznamnějších památek na židovském hřbitově. Není to hrobka Kuffnerů. 1822 narozen v Břeclavi. 1882 zemřel jako Vídeňský starosta Ottakringu. Jeho syn ještě byl starostou, ale později se Ottakring sloučil a stal se součástí Vídně. Kuffnerové měli silné rodinné vazby a podnikali spolu. Měli i velké kulturní styky. Architekt Franz von Neuman, který stavěl obřadní síň, tak je tvůrce synagogy a observatoře ve Vídni. Kuffnerovské sbírky pro chudé, nejen pro židy. Ke konci 30. let, Ignác Kuffner proslul i jako velmi sociálně založený zaměstnavatel. Byl jeden z prvních zaměstnavatelů v Rakousko-Uhersku, který

měl jídelnu i školku pro děti. Nepodporoval jen židy, podporoval všechny. Nevadilo jim žádné náboženské vyznání. Nebyli ortodoxní a byli velmi reformní. Výrazně se angažovali v podpoře souvěrců. Poslední slovenská větev pravděpodobně přešla na víru katolickou, ale není to jednoznačné. Je to proto, že si vzal baronku z významného katolického rodu. Může to být způsobené tím, že Maďari i Slováci byli antisemité. Ale spíše v lidovějších vrstvách až k první republice. Antisemitismus plně vypukl za doby Slovenského štátu. Viz obchod na Korze. Obřadní síň je takovým asimilačním znakem. Protože původně židovský pohřeb měl být velmi rituálně založený, ale oproti křesťanství se tam nevystavovala těla. Nešaškovalo se s balzamováním. Do 24 hodin co nejdříve rituálně umyté tělo bylo uloženo do hrobu. Rozloučení bylo při poslední cestě. Obřadní síně se začali po vzoru z křesťanství. Dříve byla na místě obřadní síně pouze malá márnice. 1892 se zde postavil domek hrobníka. Bydlí tam nyní architekt, který se stará o hřbitov. Přikoupil se pozemek, který se oplotil, a postavila se obřadní síň. Kompletně vše je z poštorenské keramičky. Podepsáno podle rytíře von Neumana. U vrat stál pohřební kočár, a byla zde alej, která vedla z města k hřbitovu. Prvními dveřmi se vcházelo, druhými dveřmi se vycházelo na hřbitov. V obřadní síni probíhala i tahara. Později se spíše provádělo jen rituální omývání. Byli zde totiž velmi reformovaní. Bylo to za asistence Hermana Kuffnera – starosty. Tehdejší znak města Ottakringu. Tady je unikátní novogotická obřadní síň s původní dlažbou. Která by se měla pouze repasovat a zachovat. Štuky byly zlacené. Byla zde historická výmalba. Bosážování se zlatými šablonami. Goticko-maurský barevný styl. Je zde výklenek na umyvadlo. Byly zde liturgické nápisy. Dříve se zde dělaly kulturní prohlídky nebo benefiční koncerty. Do obřadní síně se vešlo okolo 100 lidí. V současnosti obřadní síň slouží jako lapidárium, které chrání cenné nerekonstruované náhrobky či předměty, které se někdo pokusil ukrást.

PŘÍLOHA C – Dotazník

Dobrý den, Vážený respondente,

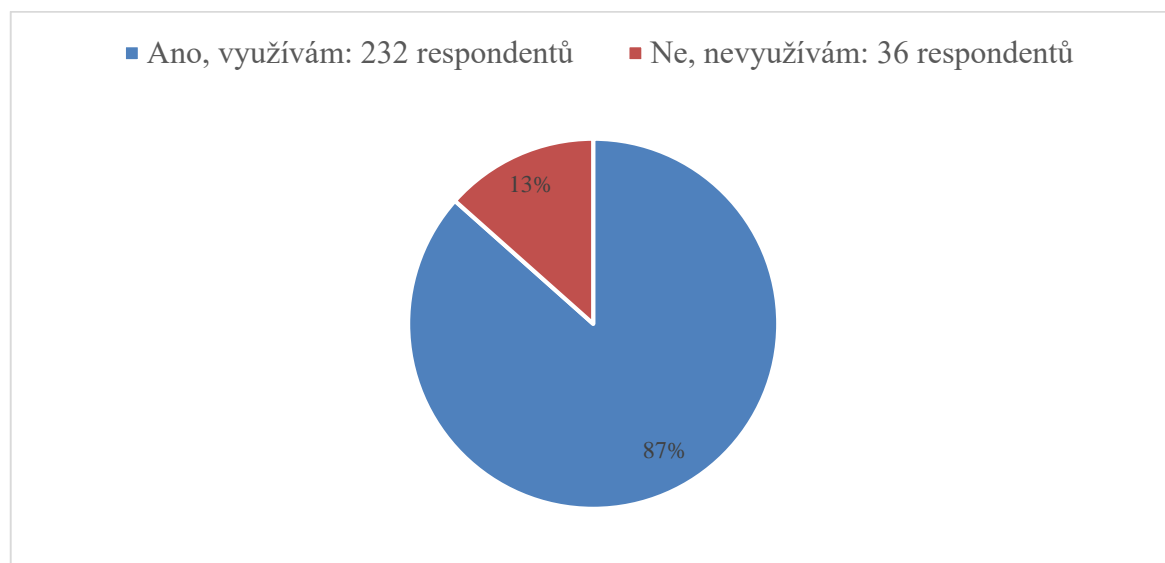
jsem studentkou Univerzity Jana Ámose Komenského a účastníkem specifického výzkumu zabývajícího se naučnými stezkami. Vybrala jsem si téma naučných stezek zabývajících se židovskou kulturou a památkami. Toto téma je zároveň náplní mé diplomové práce. Mým cílem je zjistit zájem o naučné stezky, konkrétně o naučné stezky s židovskou tematikou.

Další náplní specifického výzkumu a mé diplomové práce je vytvořit vlastní naučnou stezku. Mnou vytvořená stezka se nachází na Jižní Moravě. Stezka tvoří pomyslný trojúhelník mezi Břeclaví, Lednicí a Podivínem. Jedná se o kulturní zpestření v prostředí slovácké kultury, vinogradů a prostředí Lednicko-Valtického areálu.

Výsledky dotazníků jsou zcela anonymní a budou použity pouze pro účely specifického výzkumu a diplomové práce.

Celkem odpovědělo 268 respondentů.

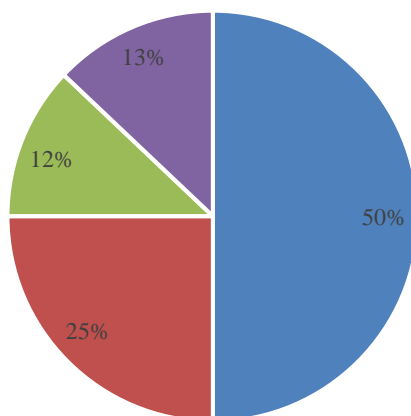
1. Využíváte pro svou dovolenou či výlety regiony/turistické oblasti České republiky? (vyberte jednu možnost)
 - Ano, využívám (pokračujte na otázku č. 2)
 - Ne, nevyžívám (pokračujte na otázku č. 3)

2. Kolikrát ročně jezdíte na dovolenou či výlety do regionů/turistických oblastí České republiky? (vyberte jednu možnost)

- 1x – 3x za rok
- 4x – 6x za rok
- 7x – 9x za rok
- 10x a více

■ 1x - 3x za rok: 116 ■ 4x - 6x za rok: 58 ■ 7x - 9x za rok: 28 ■ 10x a více: 30

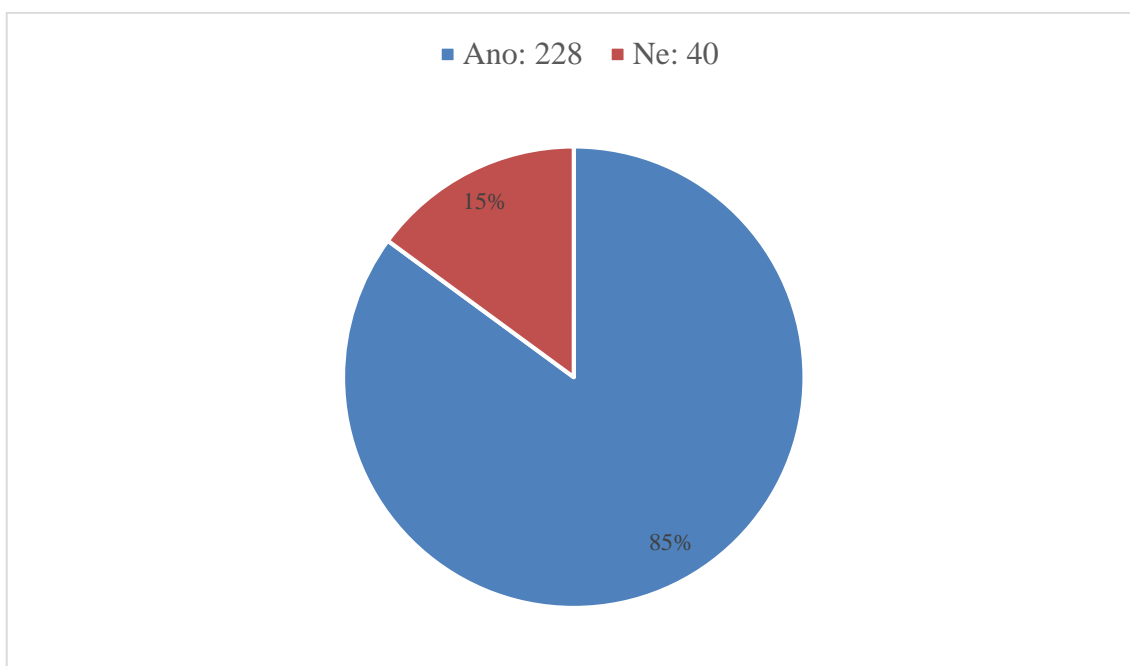

3. Navštívil(a) jste někdy naučnou stezku?

Naučná stezka je venkovní turistická trasa, která informuje a seznamuje návštěvníky naučné stezky s jejím okolím. Naučná stezka nejčastěji obsahuje informační tabule, na kterých jsou uvedeny zajímavosti ke konkrétním místům, či památkám.

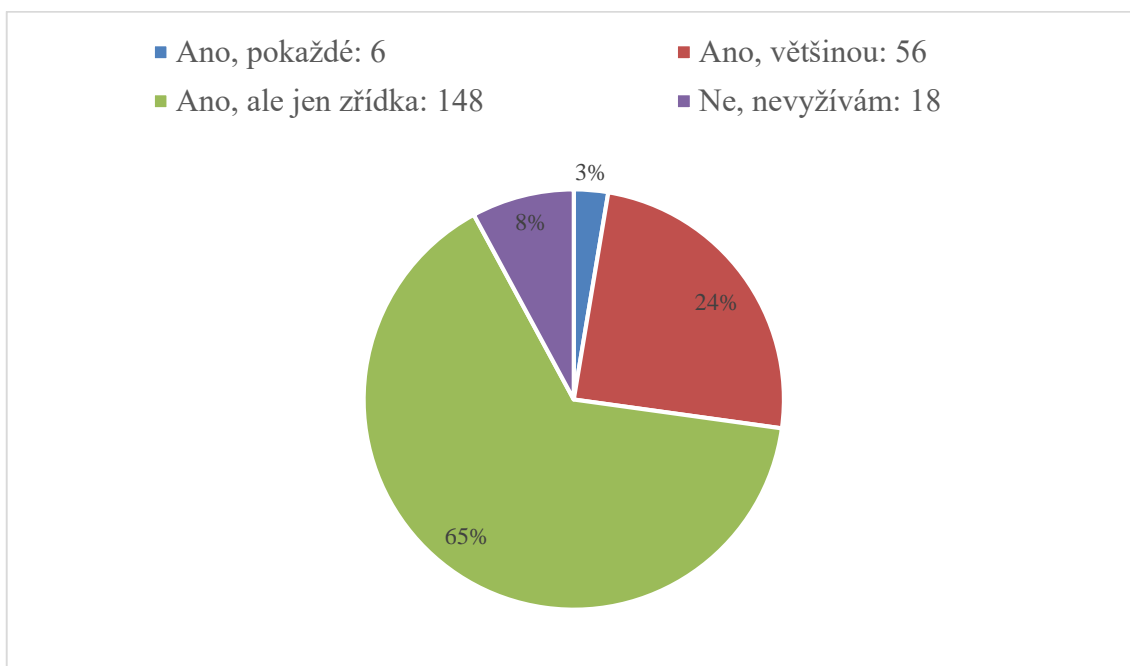
(vyberte jednu možnost)

- Ano (pokračujte na otázku č. 4)
- Ne (pokračujte na otázku č. 7)

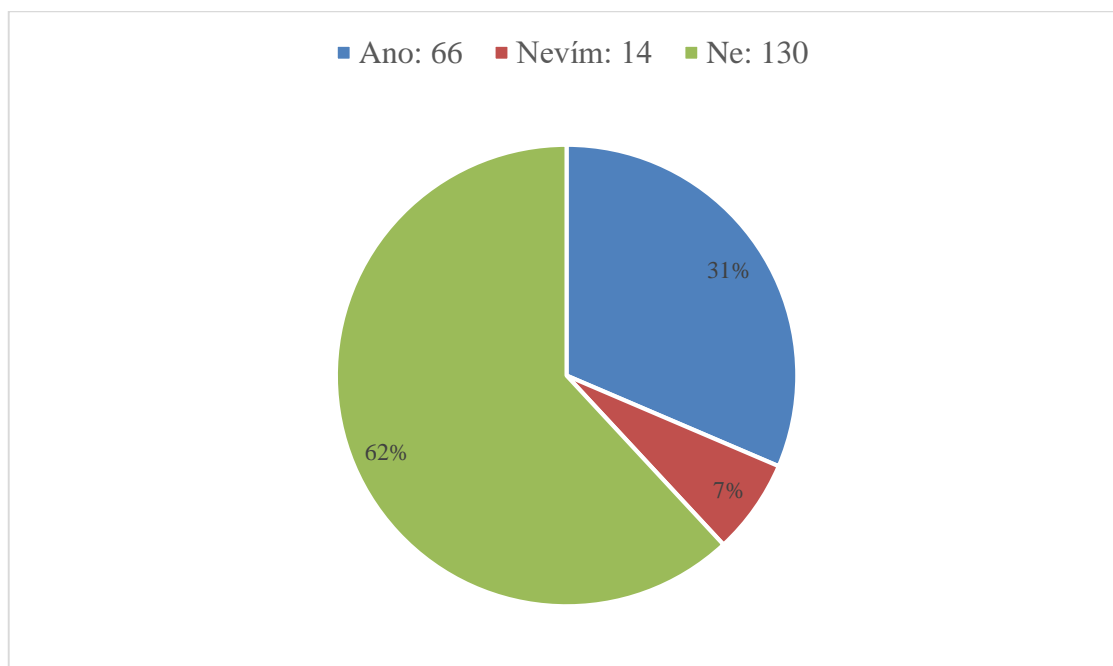
4. Využíváte při trávení dovolené či výletu v České republice trasy naučných stezek?
(vyberte jednu možnost)

- Ano, pokaždé (pokračujte na otázku č. 5)
- Ano, většinou (pokračujte na otázku č. 5)
- Ano, ale jen zřídka (pokračujte na otázku č. 5)
- Ne, nevyžívám (pokračujte na otázku č. 7)

5. Byla někdy naučná stezka cílem Vaší dovolené či výletu?
(vyberte jednu možnost)

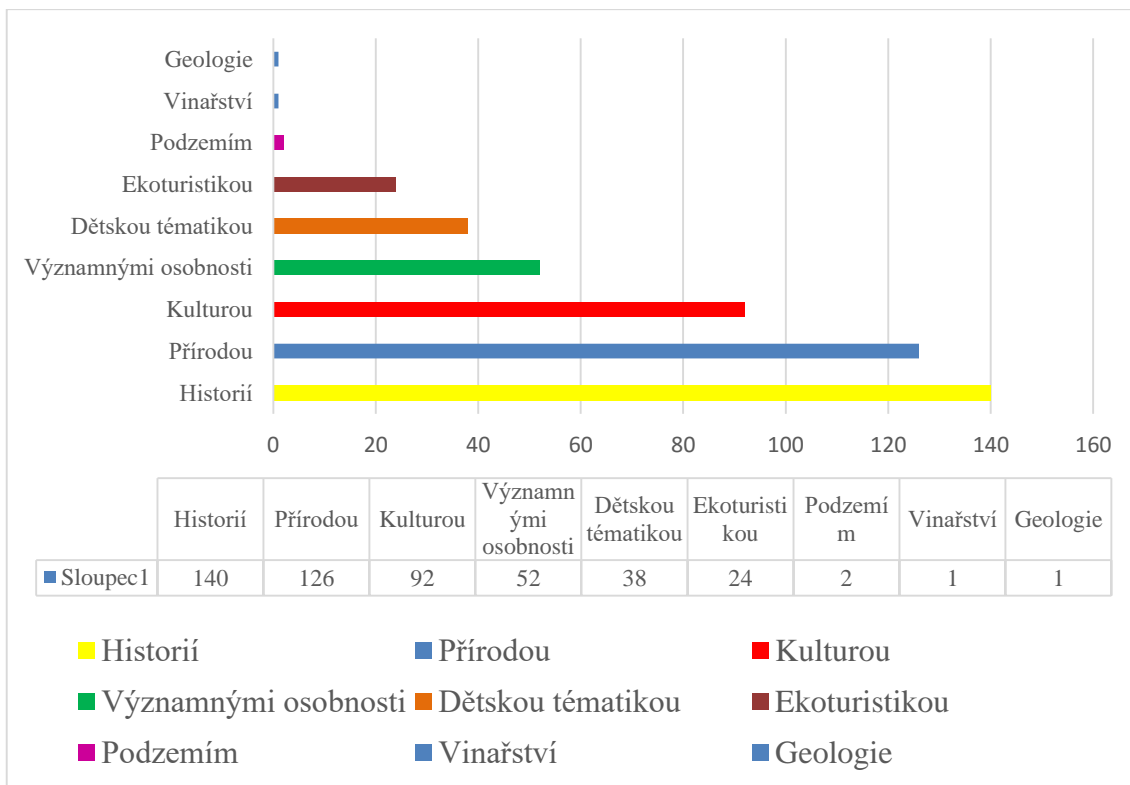
- Ano
- Nevím
- Ne

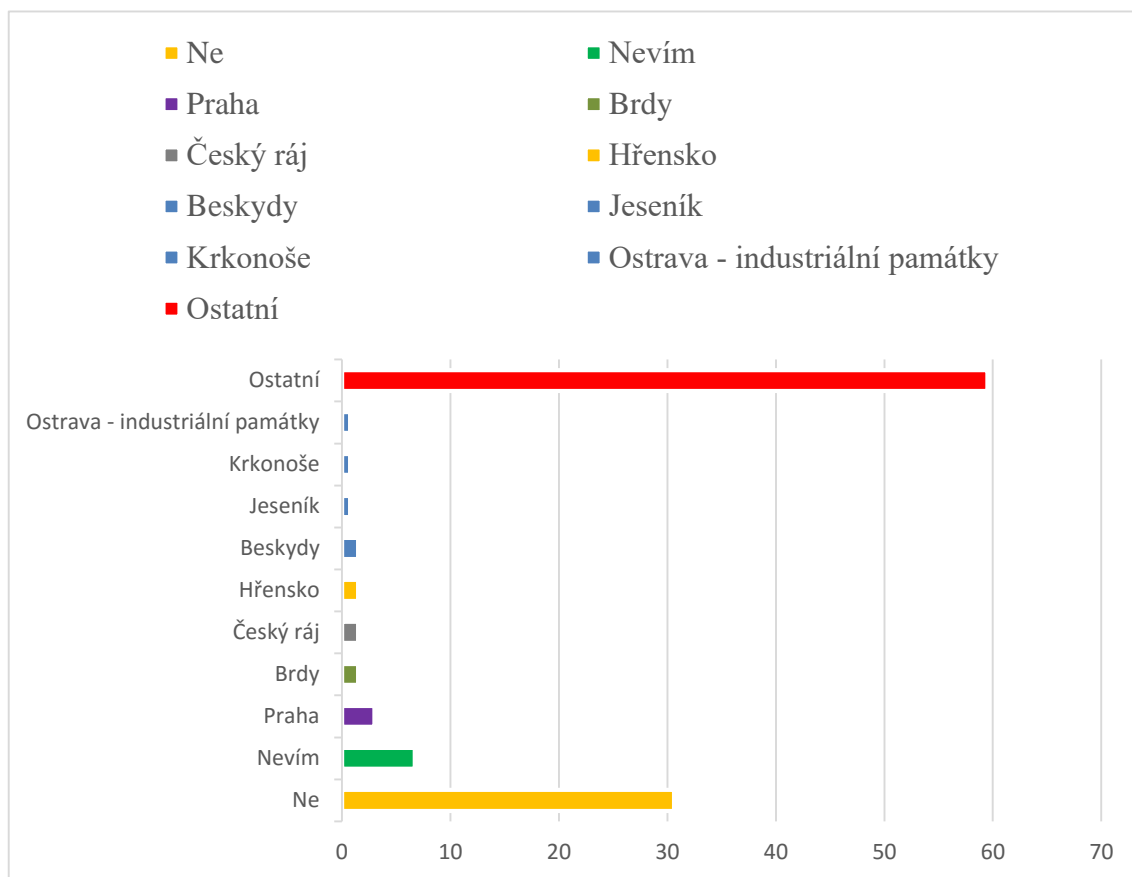
6. Jaké druhy naučných stezek preferujete? Naučné stezky zabývající se:

(Možnost více odpovědí)

- Historií
- Přírodou (fauna a flora)
- Kulturou
- Významnými osobnostmi
- Dětskou tematikou např. pohádkovými bytostmi
- Ekoturistikou
- Jiné: ____ (napište Vámi preferovanou naučnou stezku)

7. Napadne Vás místo, kde by v rámci České republiky mohla vzniknout nová naučná stezka? (napište krátkou odpověď vlastními slovy)

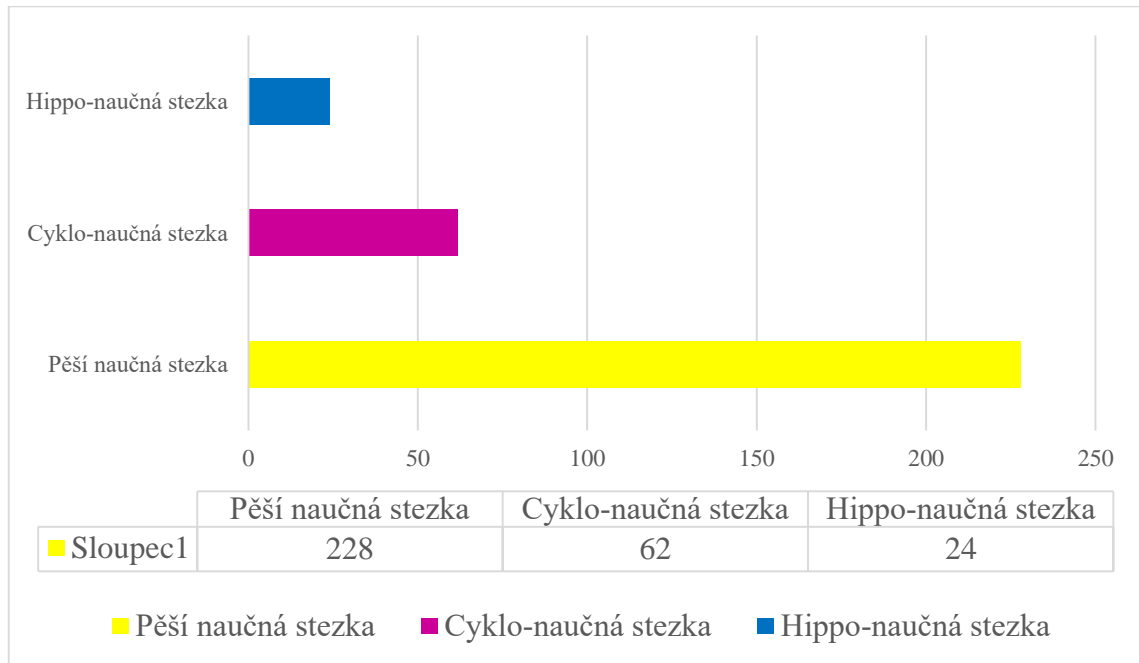

Respondenti v odpovědích zmínili i židovské památky, ale pro jejich nízký počet byly zařazeny do ostatních. Zmíněné židovské památky byly Jemnice, bývalé židovské město a židovské památky Sedlčanska.

8. Kterému typu naučné stezky dáváte přednost?

(Možnost více odpovědí)

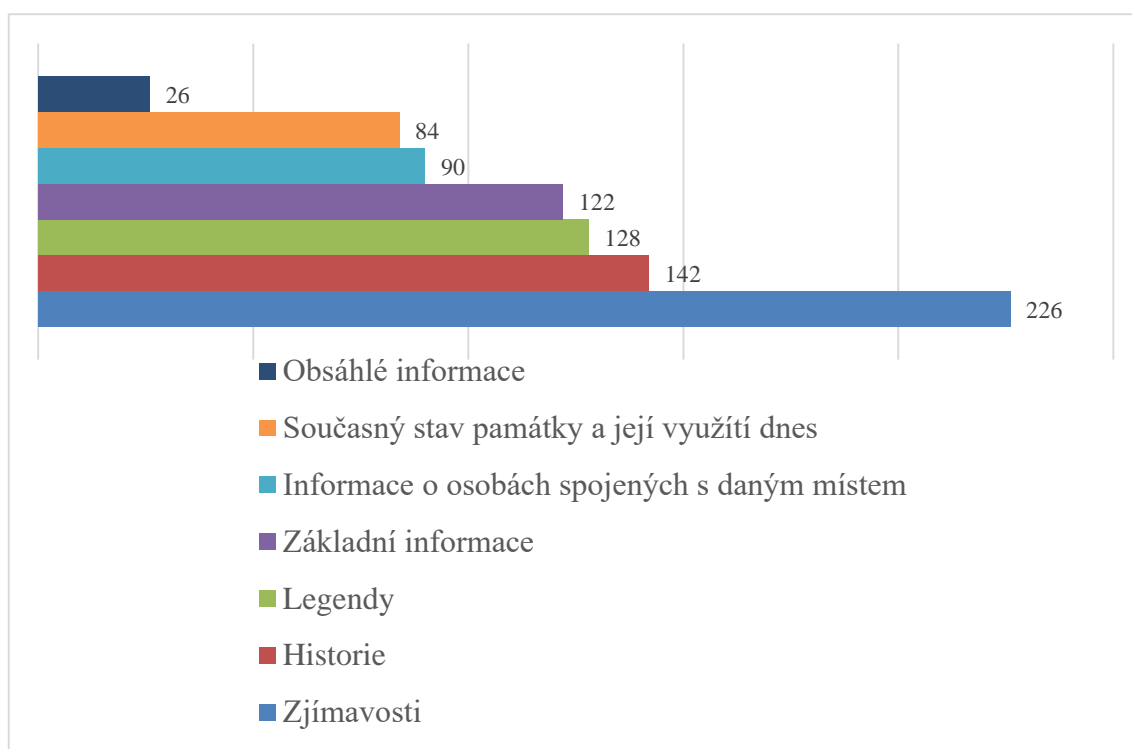
- Pěší naučná stezka
- Cyklo-naučná stezka
- Hippo-naučná stezka (projížďka na koni spojená s naučnou stezkou)

9. Jaké informace na naučných stezkách či památkách preferujete?

(možnost více odpovědí)

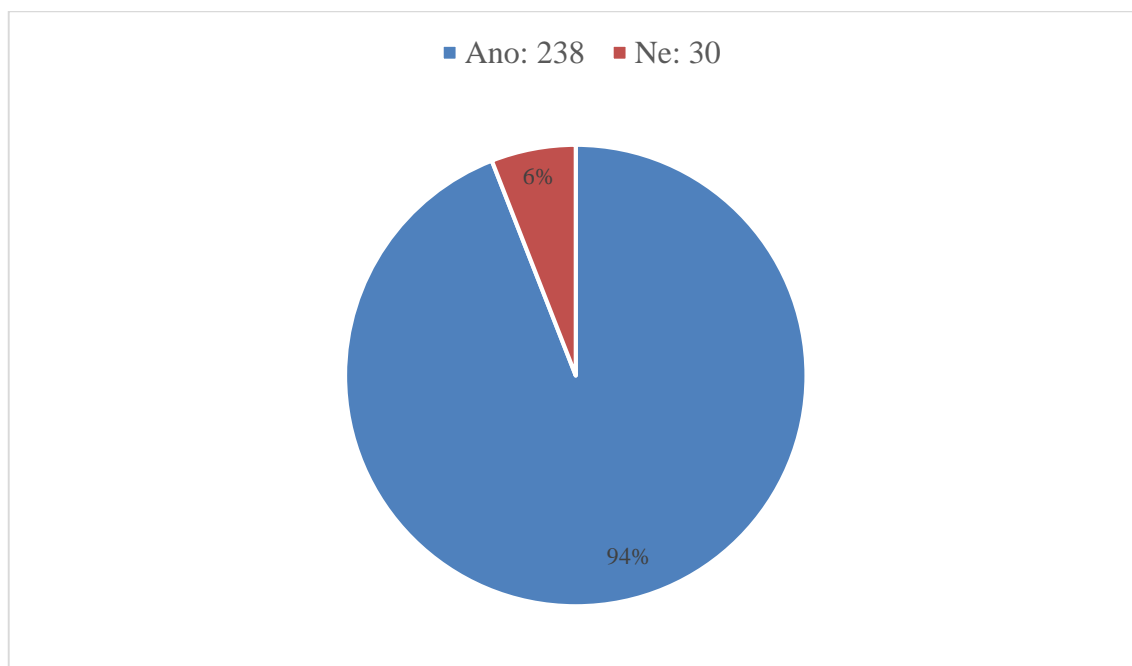
- Základní informace
- Historie
- Legendy
- Zajímavosti
- Informace o osobách spojených s daným místem nebo památkou
- Současný stav památky a její využití dnes
- Obsáhlé informace nad rámec základních informací

10. Navštívil(a) jste někdy židovskou památku? Např. hřbitov, synagogu, muzeum, památník či jinak spojenou památku s židovskou kulturou.

(vyberte jednu možnost)

- Ano (pokračujte na otázku č. 11)
- Ne (pokračujte na otázku č. 12)

11. Kterou památku spojenou s židovskou kulturou jste navštívil(a)?

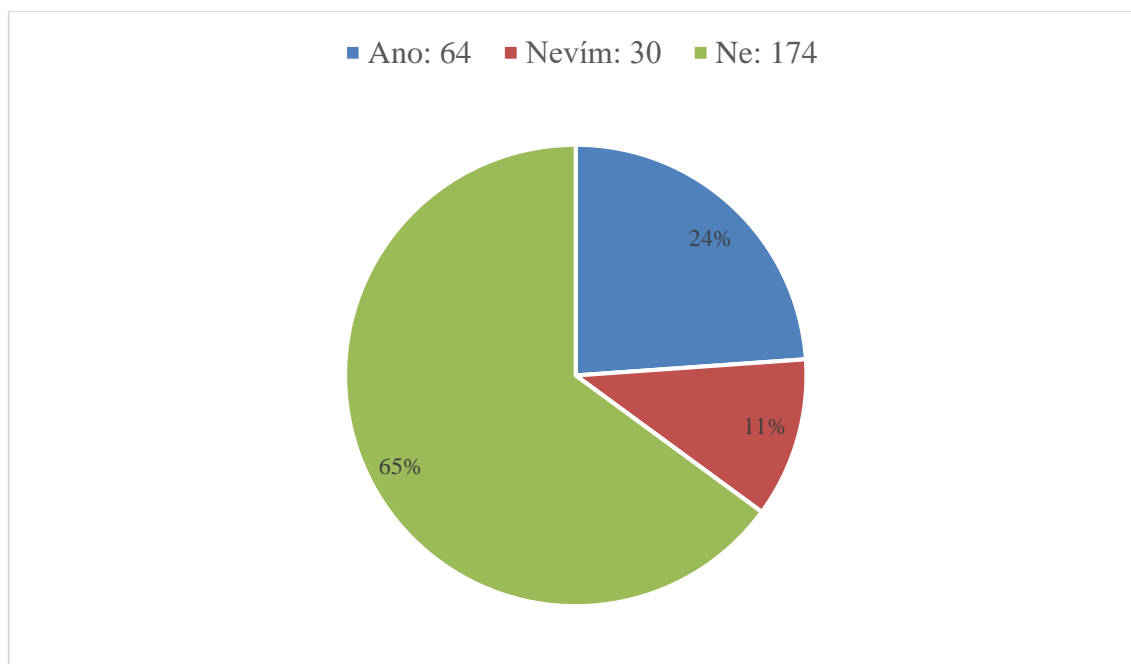
(napište krátkou odpověď vlastními slovy)

Památka	Památka	Památka	Ostatní
Terezín	Pinkasova synagoga	Nová Cerekev	Hřbitov
Židovská čtvrť v Praze	Synagoga v Krumlově	Humpolec	Synagoga
Izrael	Úsovská synagoga	Březnice	Židovský hřbitov
Jeruzalémská synagoga	Loštická synagoga	Brno	Židovská čtvrť
Podivín	Synagoga v Plzni	Jihlava	Hřbitov na Olšanech
Břeclav	Španělská synagoga	Karlovy Vary	Nevím
Mikulov	Synagoga Turnov	Liberec	...
Třebíč	Lednice	Trutnov	Muzeum
Židovský památník v Berlíně	Synagoga Brandýs n. Labem	Turnov	Všechny
Lidice	Pohořelice	Jičín	
Zed' nářků	Velké meziříčí	Mladá Boleslav	
Přistoupim	Šafov	Hřbitov v České Lípě	
Tábor	Písečné	Tučapy	

Jeruzalém	Dolní Bolíkov	Židovský hřbitov na Žižkově	
Hartmanice	Staré město u Landštejnu	Černovice	
Nazaret	Jemnice	Smíchovská synagoga	
Hřbitovy na Šumavsku	Pacov		

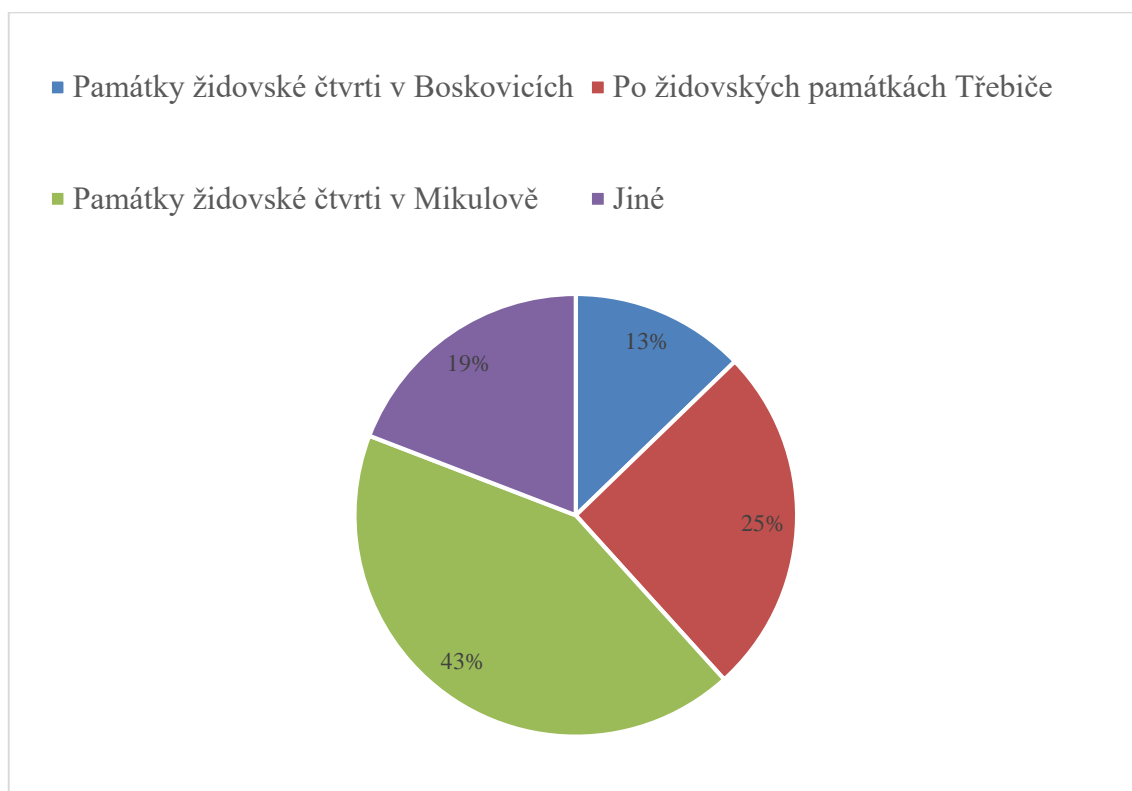
12. Navštívil(a) jste někdy naučnou stezku zaměřenou na židovské památky?
(vyberte jednu možnost)

- Ano (pokračujte na otázku č. 13)
- Nevím (pokračujte na otázku č. 14)
- Ne (pokračujte na otázku č. 14)

13. Kterou naučnou stezku zaměřenou na židovskou kulturu a památky jste navštívil(a)? (možnost více odpovědí)

- Naučná stezka: Památky židovské čtvrti v Boskovicích
- Naučná stezka: Po židovských památkách Třebíče
- Naučná stezka: Památky židovské čtvrti v Mikulově
- Jiné: (uveďte vlastními slovy)

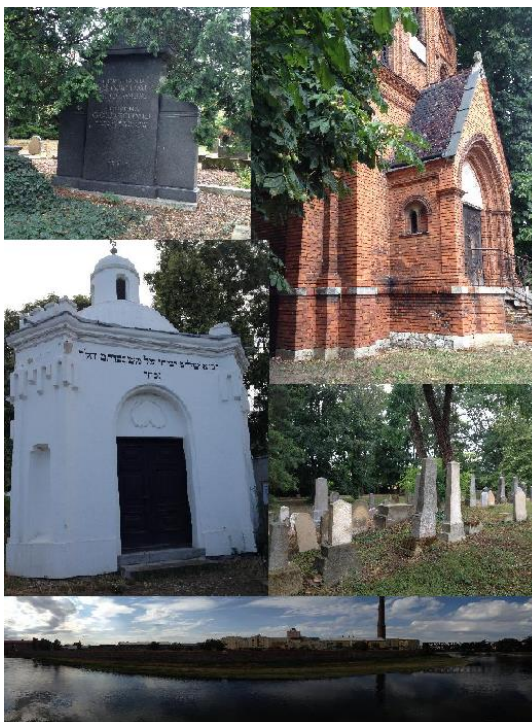

Mezi „Jiné“ byly nejčastěji odpovědi, které uváděly stezky mimo Českou republiku, např. ve Francii. Dále zde byla uvedena Praha, která nemá oficiální naučnou stezku po židovských památkách, nebo odpověď zůstala nevyplněna. V České republice jsou oficiálně vedeny pouze tři výše uvedené naučné stezky po židovských památkách.

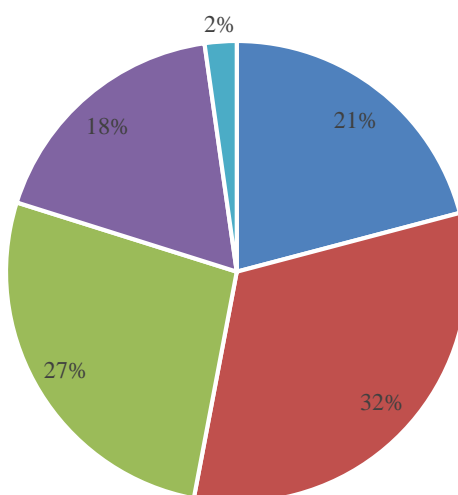
14. Měl(a) byste zájem navštívit naučnou stezku po židovských památkách na Břeclavsku?

(vyberte jednu možnost)

- Určitě ano
- Spíše ano
- Nevím
- Spíše ne

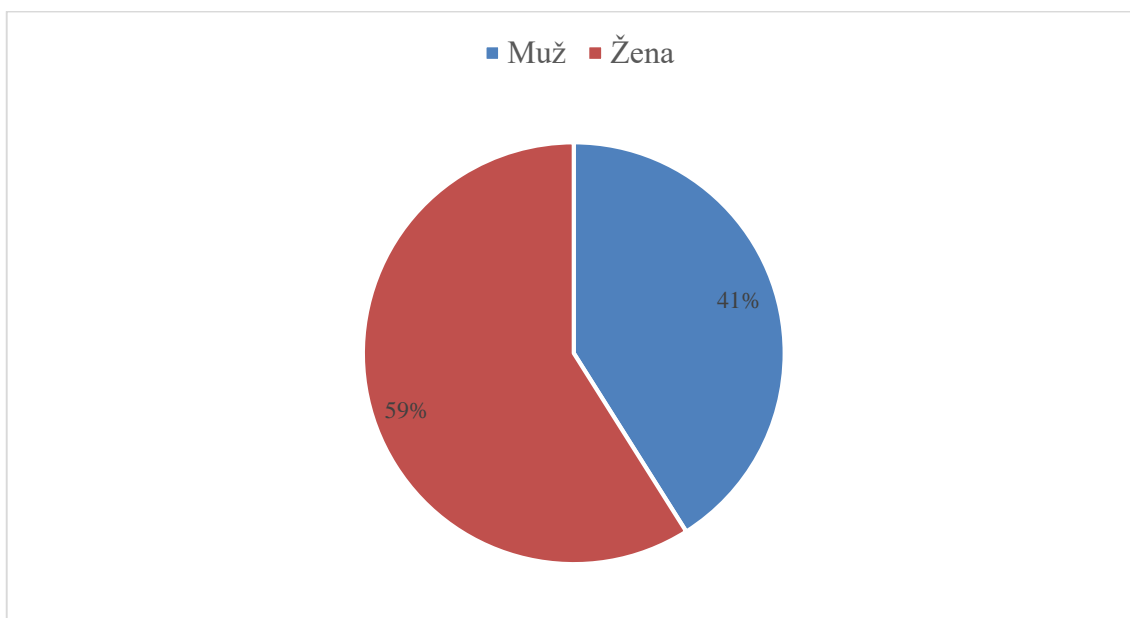

■ Určitě ano ■ Spíše ano ■ Nevím ■ Spíše ne ■ Určitě ne

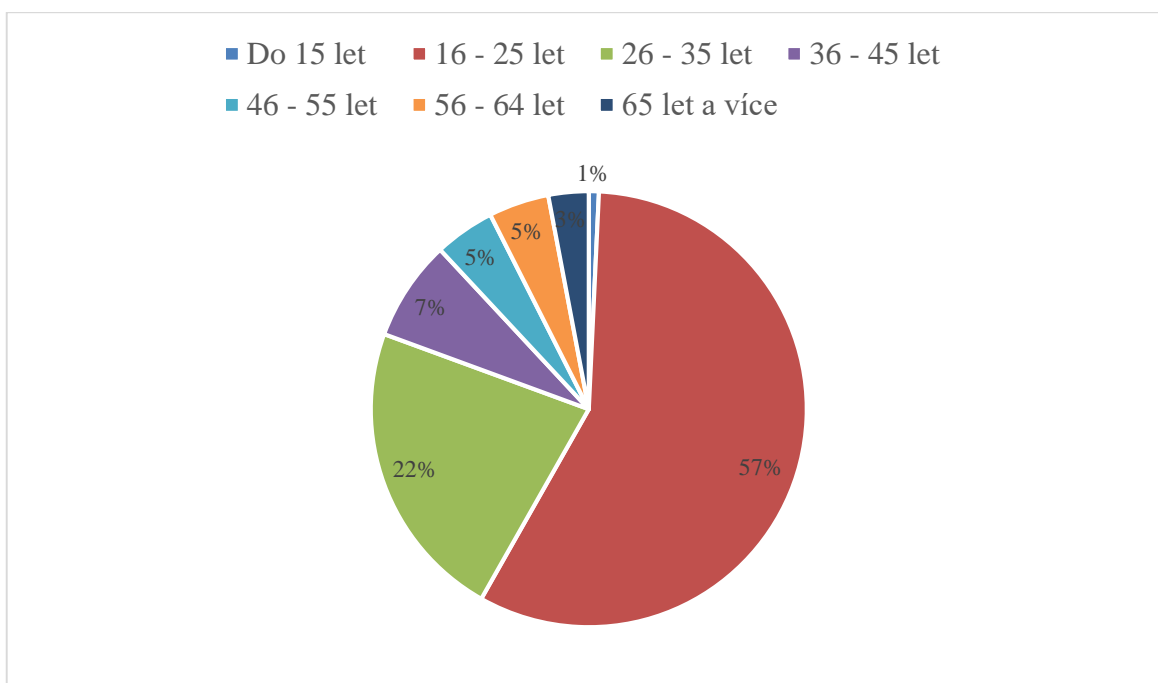
15. Vaše pohlaví? (vyberte jednu možnost)

- Muž
- Žena

16. Váš věk? (vyberte jednu možnost)

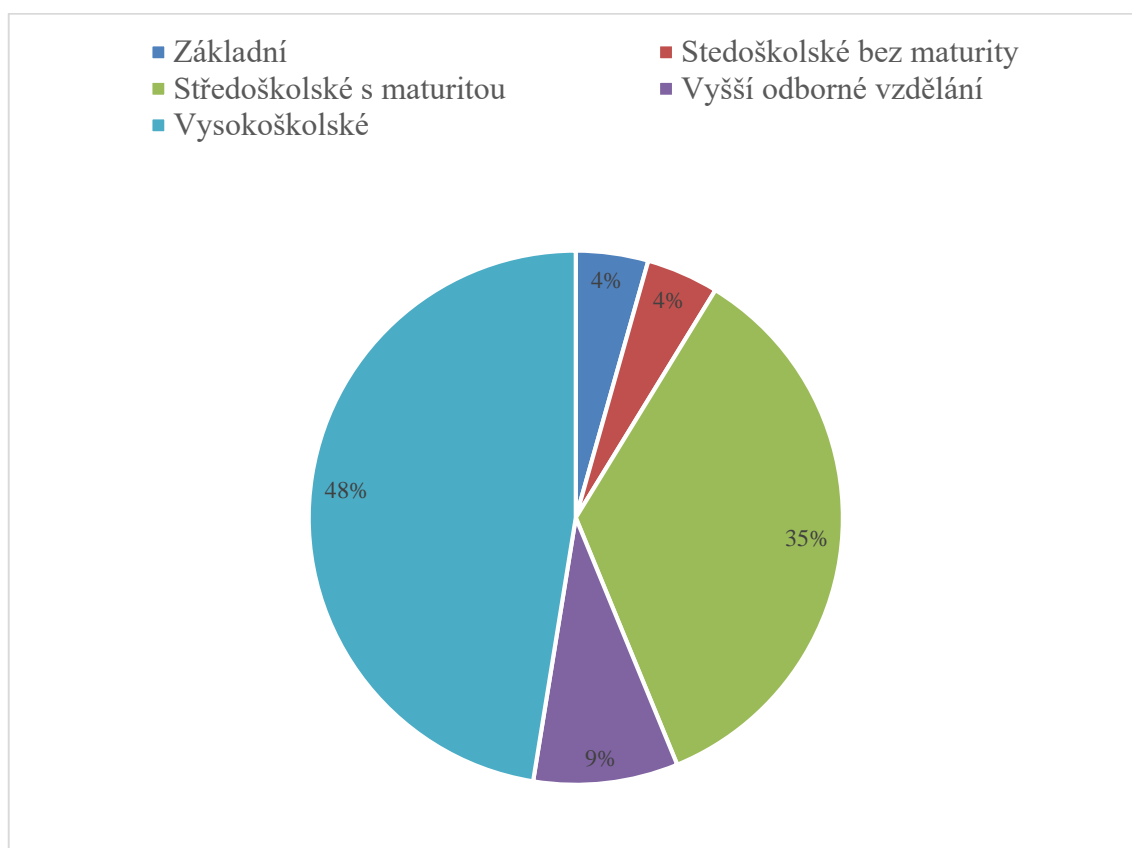
- Do 15 let
- 16 – 25 let
- 26 – 35 let
- 36 – 45 let
- 46 – 55 let
- 56 – 64 let
- 65 let a více

17. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

(vyberte jednu možnost)

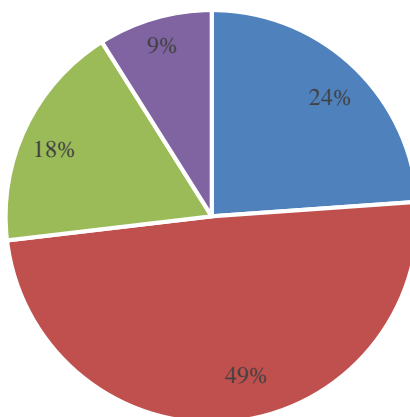
- Základní
- Středoškolské bez maturity
- Středoškolské s maturitou
- Vyšší odborné vzdělání
- Vysokoškolské vzdělání

18. Jaký je Váš průměrný měsíční příjem? (vyberte jednu možnost)

- 0 – 10.000 Kč
- 10.001 – 25.000 Kč
- 25.001 – 35.000 Kč
- 35.001 Kč a více

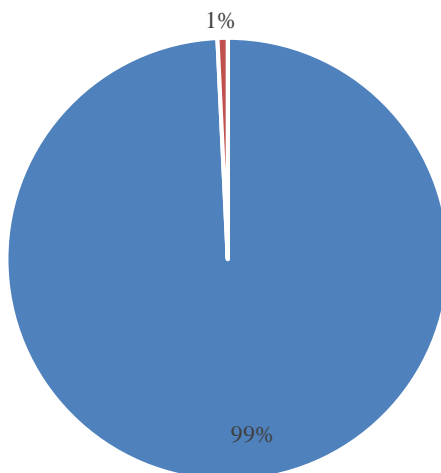
■ 0 - 10.000 Kč ■ 10.001 - 25.000 Kč ■ 25.001 - 35.000 Kč ■ 35.001 Kč a více

19. Jaká je Vaše národnost? (vyberte jednu možnost)

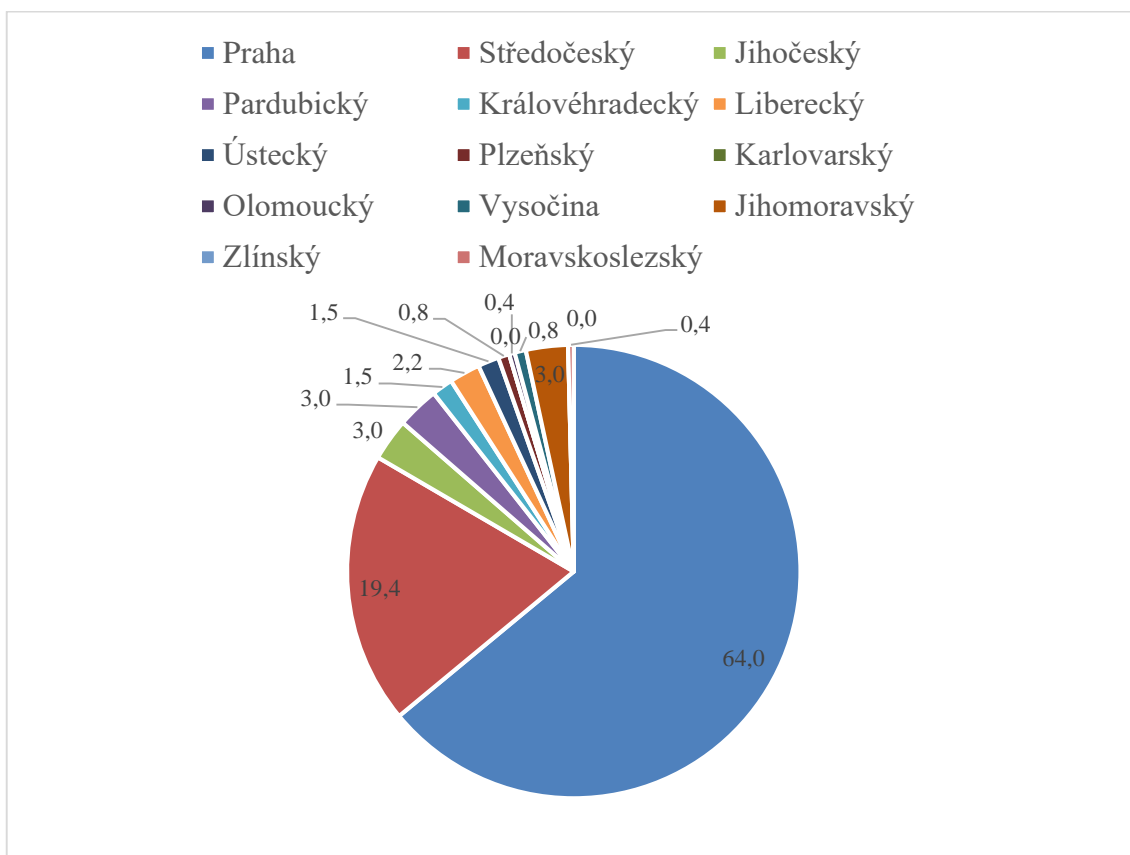
- Česká (pokračujte na otázku č. 20)
- Slovenská (konec dotazníku)

■ Česká ■ Slovenská

20. Z jakého kraje České republiky pocházíte? (vyberte jednu možnost)

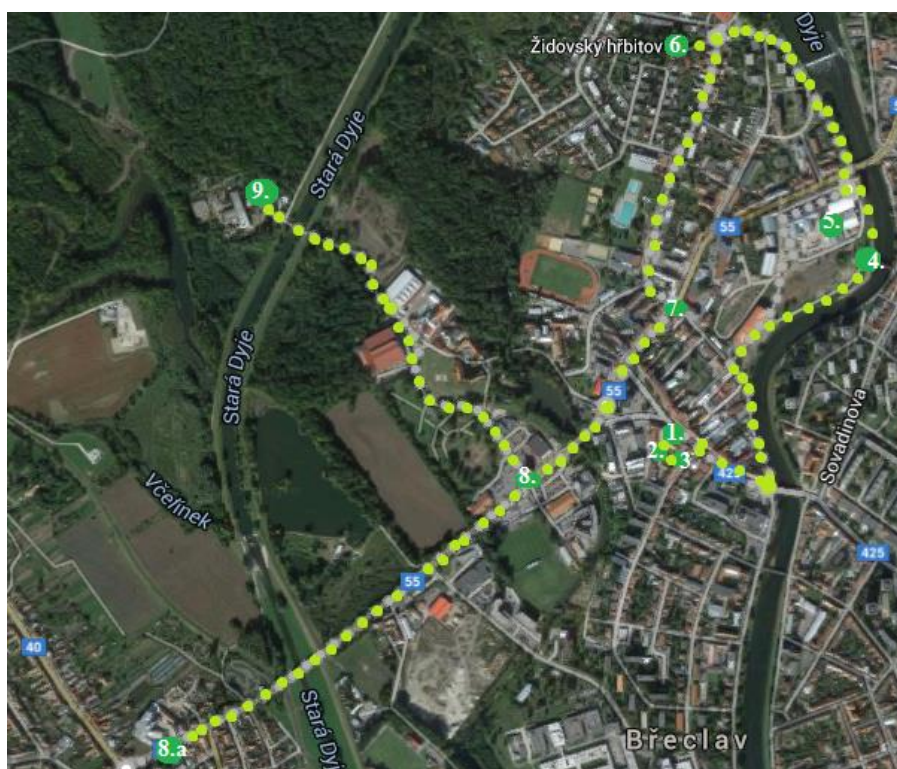
- Hlavní město Praha
- Středočeský kraj
- Jihočeský kraj
- Pardubický kraj
- Královéhradecký kraj
- Liberecký kraj
- Ústecký kraj
- Plzeňský kraj
- Karlovarský kraj
- Olomoucký kraj
- Vysočina
- Jihomoravský kraj
- Zlínský kraj
- Moravskoslezský kraj

PŘÍLOHA D – Zakreslení NS v mapách

Naučná stezka byla rozdělena do tří etap. První etapa nese název 1. etapa – Břeclav. Viz obrázek 13: 1. etapa - Břeclav. Legenda k obrázku je následující: Zelené body značí zastavení a světle zelené tečky značí trasu cesty. 1. Synagoga, 2. Lichtenštejnský dům – obecná škola, 3. Pozůstatek židovského ghetta, 4. Most u cukrovaru, 5. Cukrovar, 6. Židovský hřbitov a obřadní síň v Břeclavi, 7. Kuffnerova třída, 8. Rozcestník – možnost dále pokračovat do Poštorné či směřovat na další etapu, 8a Poštorná – pálenice a kostel Nanebevzetí Panny Marie, 9. Konec 1. etapy – Břeclav.

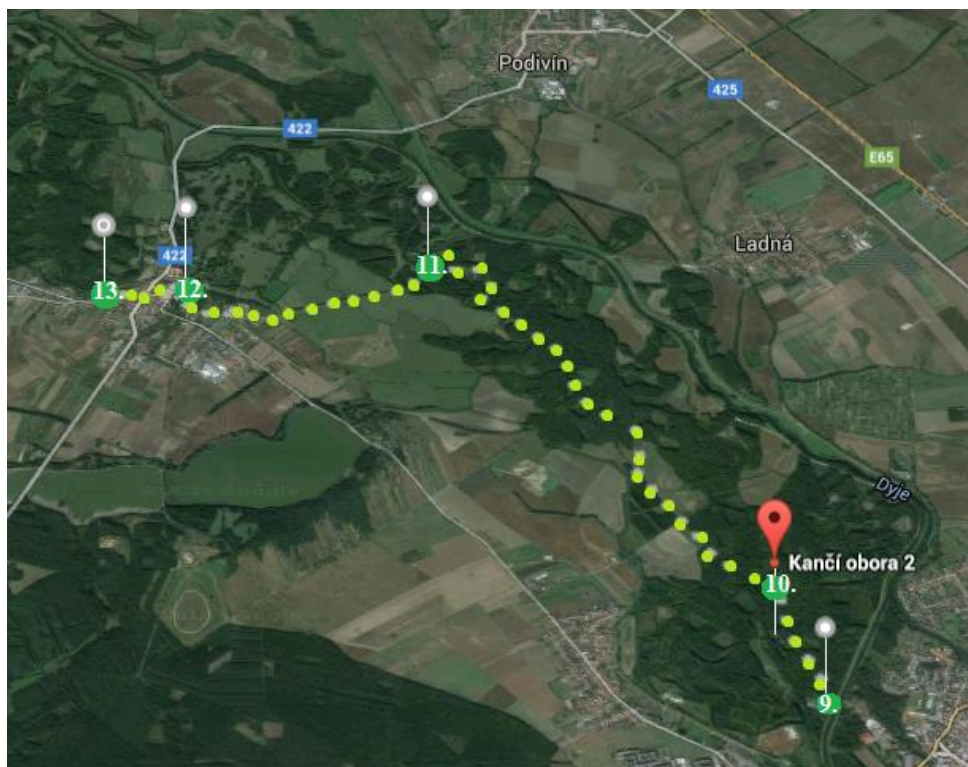
Obrázek 13: 1. etapa - Břeclav

Zdroj: Google a autorka

Druhá etapa nazvaná 2. etapa – Lednice, viz obrázek 14: 2. etapa - Lednice. Legenda k obrázku je následující: Zelené body značí zastavení, světlé zelené trasu NS. Trasa NS po židovských památkách se propojuje s trasou NS Lužní les. Zastavení NS Lužní les nejsou do trasy zakresleny, 9. Konec 1. etapy – Břeclav, 10. Začátek 2. etapy – Lednice – NS Lužní les, 11. Janův hrad, 12. Zámek Lednice, 13. Židovský hřbitov v Lednici.

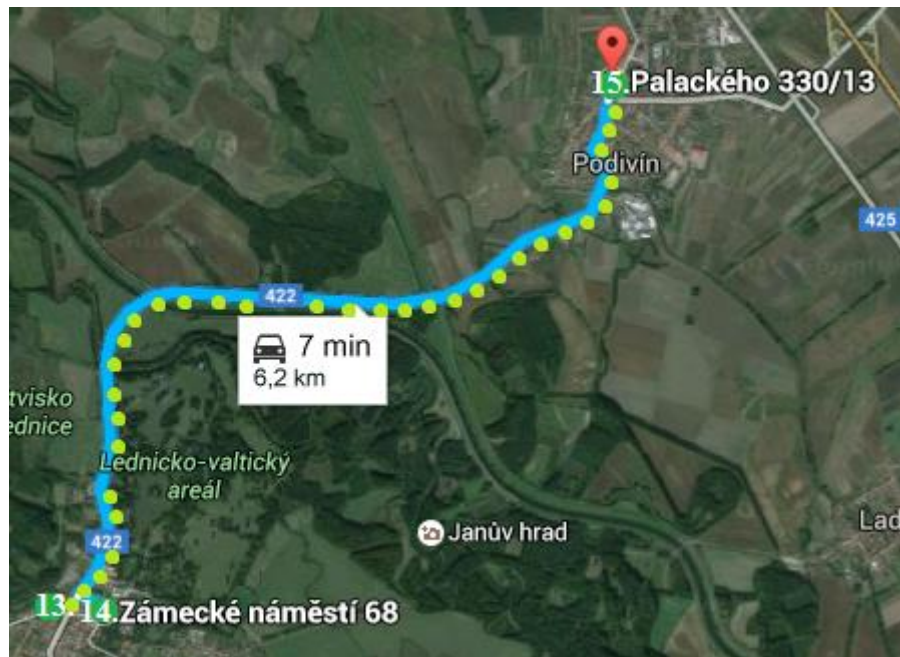
Obrázek 14: 2. etapa - Lednice

Zdroj: Google a autorka

Poslední etapa je nazvaná 3. etapa – Podivín. Viz obrázek 15: 3. etapa – Podivín. Legenda k obrázku je následující: Zelené body značí zastavení a světle zelené trasu NS. 13. Židovský hřbitov v Lednici, 14. Ulice 21. dubna (autobusová zastávka), 15. Židovský hřbitov v Podivíně. Při doporučené cestě autobusem ze zastávky „Lednice – náměstí“ do zastávky „Podivín – Besední dům“ je trasa ze zastávky znázorněna v obrázku 16: Cesta ze zastávky – Podivín. 15a znázorňuje autobusovou zastávku „Podivín – Besední dům“, 15b znázorňuje obřadní síň, která stojí před židovským hřbitovem v Podivíně. Cesta z Podivína na vlakové nádraží je znázorněna na obrázku 17: Cesta z Podivína na vlakové nádraží. 15. Židovský hřbitov v Podivíně, 16. Vlakové nádraží v Podivíně.

Obrázek 15: 3. etapa - Podivín

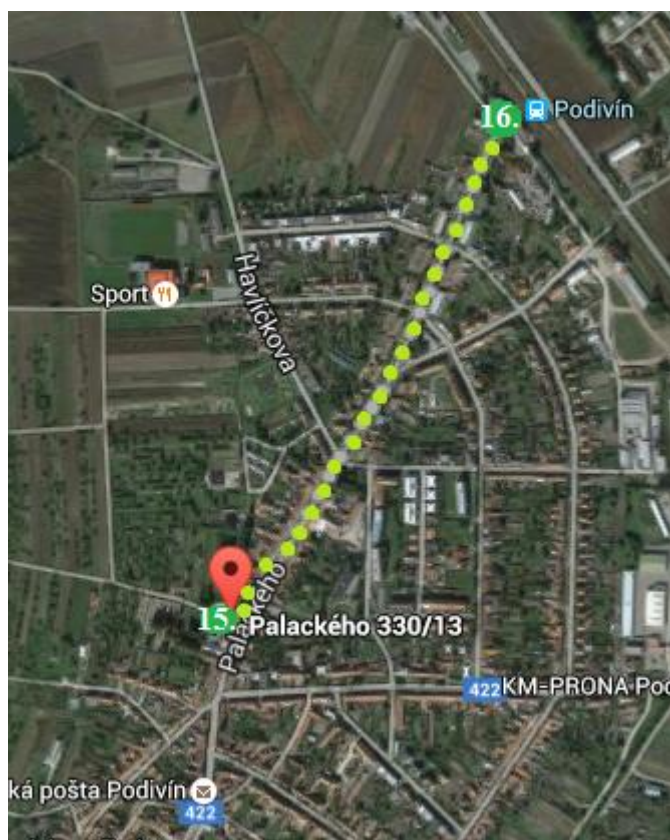
Zdroj: Google a autorka

Obrázek 16: Cesta ze zastávky - Podivín

Zdroj: Google a autorka

Obrázek 17: Cesta z Podivína na nádraží

Zdroj: Google a autorka

PŘÍLOHA E – Obrázky ke Kuffnerově NS po židovských památkách

Obrázek 18: Vstup na židovský hřbitov v Břeclavi

Zdroj: Autorka

Obrázek 19: Pozůstatek původní zdi hřbitova

Zdroj: Autorka

Obrázek 20: Cholerový trojhrob

Zdroj: Autorka

Obrázek 21: Druhý nejstarší náhrobek

Zdroj: Autorka

Obrázek 22: Jeden z prvních náhrobků pojmenovaný v němčině

Zdroj: Autorka

Obrázek 23: Náhrobek prvního předka rodu Kuffnerů

Zdroj: Autorka

Obrázek 24: Náhrobek Ester Kuffnerové

Zdroj: Autorka

Obrázek 25: Náhrobek rabína

Zdroj: Autorka

Obrázek 26: Sarkofág

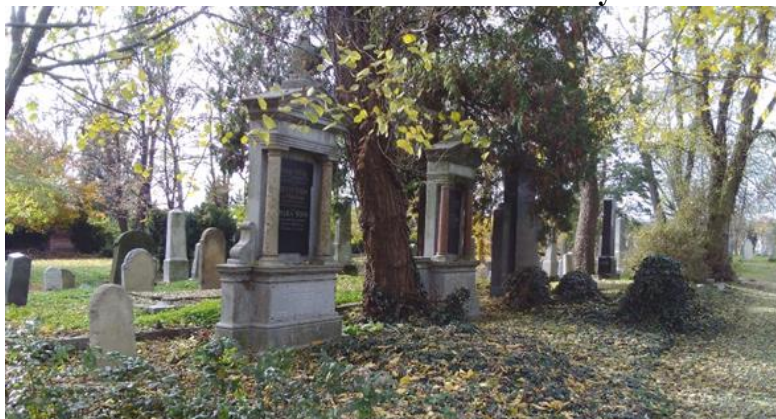
Zdroj: Autorka

Obrázek 27: Tumba

Zdroj: Autorka

Obrázek 28: Asimilované hroby

Zdroj: Autorka

Obrázek 29: Vnitřek obřadní síně v Břeclavi

Zdroj: Autorka

Obrázek 30: Herman Kuffner

Hermann Adler v. Kuffner

Zdroj: Městské muzeum v Břeclavi¹²⁵

Obrázek 31: Zadní část cukrovaru

Zdroj: Autorka

¹²⁵ Židovská Břeclav: Rodina Kuffnerů - Břeclavská větev. *Městské muzeum a galerie v Břeclavi* [online]. Břeclav: Městské muzeum a galerie Břeclav, 2013 [cit. 2016-05-07]. Dostupné z: <http://www.muzeumbv.cz/zidovska-breclav-/#prettyPhoto>.

Obrázek 32: Znak cukrovaru

Zdroj: : Městské muzeum a galerie Břeclav¹²⁶

Obrázek 33: Bývala sladovna v Poštorné

Zdroj: Autorka

¹²⁶ Židovská Břeclav: Rodina Kuffnerů - Břeclavská větev. *Městské muzeum a galerie v Břeclavi* [online]. Břeclav: Městské muzeum a galerie Břeclav, 2013 [cit. 2016-05-07]. Dostupné z: <http://www.muzeumbv.cz/zidovska-breclav-/#prettyPhoto>.

Obrázek 34: Historická fotografie sladovny

Zdroj: DENÍK/Jiří Ševčík¹²⁷

Obrázek 35: Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Poštorné

Zdroj: Autorka

¹²⁷ Poštorná před lety a dnes. *Břeclavský deník* [online]. Břeclav: VLTAVA-LABE-PRESS, a.s., 2010 [cit. 2016-05-07]. Dostupné z: http://breclavsky.denik.cz/zpravy_region/postorna-pred-lety-a-dnes20100928.html.

Obrázek 36: Židovský hřbitov v Lednici

Zdroj: Autorka

Obrázek 37: Náhrobek v Lednici

Zdroj: Autorka

Obrázek 38: Náhrobek v Lednici

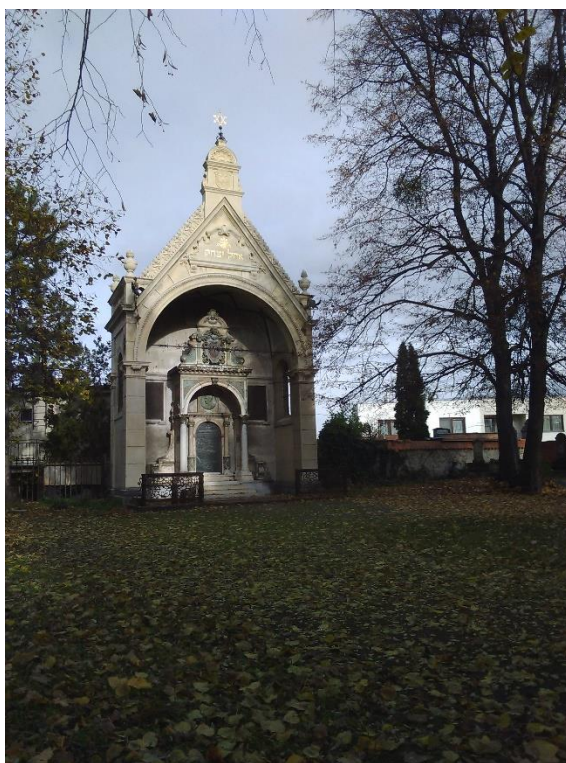
Zdroj: Autorka

Obrázek 39: Židovský hřbitov v Podivíně

Zdroj: Autorka

Obrázek 40: Kuffnerova hrobka

Zdroj: Autorka

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Adriana Zatloukalová

Obor: Management cestovního ruchu

Forma studia: Prezenční studium

Název práce: Tvorba naučných stezek se zaměřením na Židovské památky

Rok: 2016

Počet stran textu: 61

Celkový počet stran příloh: 42

Počet titulů českých použitých zdrojů: 17

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 2

Počet internetových zdrojů: 46

Vedoucí práce: JUDr. PhDr. René Petráš, Ph.D.